Ketabton.com

د پښتنو ملي قائد او لوی زعیم میر ویس نیکه چه خپل ګران هوادئي د پر دیوله ناروا تجاوز څخه وژغوره او د هوتکو شهنشاهۍ ئي تاسیس کړه.
(۱۱۲۷ ه وفات)

دپښتو ټولنې د خپرونو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت پوازې پښاز او نعمت
کې نه دی. د پښتنو په غرو او
رغو کې هم پوهان اوهوښیاران سته »
(میرویس)

میرویس نیکه

د

عبدالرؤف بېنوا

تألیف

کتابخانهٔ میوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY

PROPERTY OF ACKU 5661

دپښتو ټولنې له خوا خپور شو

۱۳۲۵

عمومي مطبعه

د کابل

د طبع شمیر (۱۰۰۰)

دې کتاب په ۱۳۲٤ کال کښې
د آريانا دوهمه جائزه وړې ده .

اهدا

دا کتاب د «نازو» انا لوړ او سپېڅلی
روح ته اهدأ کوم .
چه د پښتنو ملی قائد میرویس نیکه ددې
میړنی په پا که غېږ کې روزلی شوی دی .
(بینوا)

دلوی خدای پنامه

پیل

هغه وخت چه زه لا کوچنی او وم، ماشوم وم ما به د خپلی مور د خولې د حاجی میرخان نیکه نوم (چه د میرویس نیکه پښتنی نوم دی) اورو ېدی، او کله چه به ناروغه شوم نو زه به ئې د میرویس نیکه زیارت ته بیولم او راته ویل به ئې چه حاجی میر خان نیکه ډېر ګړندی او لوی سړی دی . بیا چه زلمیتوب ته ورسیدم هم به می د پښتنو په مجلسو کی د سپین ږیرو له خولې د دې نیکه نوم اورو ېدی، او دا وخت دومره پوهیدم چه حاجی میرخان نیکه د پښتنو یو ملی مشر و، نو کم وخت چه بیا د کتاب سره اشنا شوم ما ته هغه له جوشه ډک احساسات را پیدا شول چه هر زلمی ته پ‍ه دغسی وخت کی پیدا کېږی، مینه می درلوده چه د خپلو تېرو نیکه ګانو کارنامې ولولم، خصوصاً د هغو نیکه ګانو چه ما لا په زانګو کی د دوی نومونه اوري‍دلی وه او د وړکتوب څخه ور سره اشنا وم. که څه هم په زانګو کی زه په دې نه او بدنه پوهېدم مګر کوم وخت چه می د زانګو څخه د مور غېږی ته سفر وکړ او پر خبر وراغلم، ما ته به د شپې خپلی مور د دې د پاره چه ما بیده کړی د تېرو نیکه ګانو ډېری افسانې ویلې .

ښه می په یاد دی یوه شپه چه می مور پرنګی د غزا نکل راته کاوه او ویل ئې چه «سپین سرو پښتنو مېرمنو به د اوبو ډکې ژی اخیستی وه او غازیانو ته به ئې په سنګر کی اوبه وړلې او د اکثرو غازیانو څخه توری وې» په دې وخت کی زما مشری خور له تلتکه سورا ویوست زما مور ته ئې وویل:

«د غازیانو توری هم د اسی وې لکه هغه د نیکه توره ؟ »

زما موری هم د هغې توری خوا ته چه د دې به موږ ته ویل « دا ستاسی د نیکه توره ده چه ستاسی پلار ته او له پلاره تاسی ته پاته شوې ده» په ډېر تأثر وکاته، نو خو

نه پوهېدم چه ددې څه پېیادرا غله خو سترګې ئې له اوښکو ډکې شوې، وې ویل:

«هو، زویه! بېده سه شپه ډېره تېره شوې ده!»

داغه توره وه چه ما اوخوړه دغې په مخ کې سره سره ټکې لېدل نو یو بل ته به مو ویل: «ماد پرنګي په وینو ده!»

همدا شان به اکثره شپې دا داسې افسانې اورېدلې او په دماغ کې به مې یوه افسانوي دنیا تشکیلېدله - په دې افسانو کې ما ډېر ځله د حاجي میرخان نیکه نوم اورېدلی و، نو چه لوی شوم دده د ژوند سره مې علاقه میندلې وه او په کوم کتاب کې چه به مې دده نوم ولید، خوشالېدم به.

مګر متأسفانه سره ددې چه دا نابغه نیکه هر پښتون پېژني او دده ته د نیکه خطاب ورکوي بیا هم دده د ژوند په باب کښې چا یوه رساله هم نه ده لیکلې - او نن دې ته نژدې دی چه دده مشهوري کارنامې هم ورکې شي. ددې فکر په اثر ما یو کال د مخه عزم وکړ چه د ځپله وسه سره سم تر کومه ځایه چه موجوده مأخذونه کومک کولای شي یو وړ کوټی کتاب ولیکم، نو په ځینو یادداشتو نو مې شروع وکړه، په دې وخت کې چه کوم شی زما عزم ښه راټینګ کړ، زما د فاضل او مشر ملګري ښاغلي حبیبي تشویق و.

څو دادی تر یو کال وروسته موفق شوم چه ددې ملي نابغه په نامه دا کوچنی کتاب پای ته ورسوم، شاید تر ما وروسته ځلمیان به ئې لا ښه بشپړ کړي.

په دې کتاب کې ما ډېر زیار ایستلی دی چه بې سنده قول رانه وړه شي او هر مطلب ښکاره مأخذ ولري او په هر یوه مخ کې مې د مأخذ صفحه هم ورښوولې ده.

خدای دې وکي چه زما دا زیار یو وړ کوټی ملي خدمت وبالل شي او له خدایه غواړم چه نور ځوانان مې هم په داسې ملي خدمتو کښې تېر شي. (بېنوا)

ددې کتاب مأخذونه :

په دې کتاب کې چه هر مهم مطلب اخیستل شوی په هم‌غه صفحه کې ئې مأخذته سره دصفحې دنما کلو اشاره شوې ده او کوم مأخذونه چه ددې اثر په لیکلو کې استفاده ځنې شوې ده دادی :

۱ : روابط ادبی ایران وهند ـ اثر علی اکبر شهامی .

۲ : ترجمهٔ تاریخ مختصر ایران ـ اثر سرپرسی سایکس

۳ : دائرة المعارف بستانی ـ ۳ ج

٤ : دتتمه‌البیان پارسی ترجمه ـ دسیدجمال‌الدین افغانی .

۵ : تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه .

٦ : داستان ترکتازان هند ـ ځلرم کاخ

۷ : منتخب‌اللباب ۲ ج

۸ : دفراهی قلمی جونګ ـ چه‌بناغلی فاضل ګویاماته داستفادې دپاره راکړی و

۹ : حیات افغانی ـ دحیات خان .

۱۰ : خورشید جهان ـ دشیرمحمد خان .

۱۱ : پټه خزانه ـ دمحمد هوتك .

۱۲ : تاریخ سلطانی ـ دسلطان‌محمد .

۱۳ : جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتو لد اثر

۱٤ : فرهنګ اوستا ـ

۱۵ : قاموس انګلیسی وهندی

۱٦ : تاریخ افغانستان ـ دمیلیسون اثر دمنشی احمدجان پښتو ترجمه

۱۷ : ـ تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم اثر ـ پارسی ترجمه)

۱۸ : دافغان او پارس جګړه ـ دا کتاب «جارج نیون هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی ـ او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف دمیرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او اوس ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او څو مخه خپله ترجمه ئي ماته را کړې وه، د ډیر تشکر ځنی کوم .

۱۹ : زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ـ دلارودی اثر .

۲۰ : روضة الصفای ناصری ـ اتم جلد .

۲۱ : مجلهٔ کاوه ـ ۲ کال ـ ۱۲ ګڼه

۲۲ : افغان تاریخی ـ په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او د هغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه ایده لری

۲۳ : جهانکشای نادری ـ محمدمهدی .

۲۴ : مأثر الامراء ـ ۳ ج

۲۵ : درهٔ نادره ـ

۲۶ : تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد .

۲۷ : تاریخ علیقلی مرزا

۲۸ : سیر المتأخرین

۲۹ : نادر نامه ـ قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې د پاره ئی را کړی وه.

۳۰ : تاریخ افاغنه ـ اردو ـ د سیدظهور الحسن موسوی تألیف .

۳۱ : تاریخ نظامی ایران ـ لمړی جلد .

۳۲ : آئین اکبری . ابوالفضل .

۳۳ : دپټې خزانې تعلیقات د ښاغلی فاضل حبیبی لیکنه .

تر میرویس دمخه

غوارم دمخه تر هغه چه دملي قائد میرویس نیکه دژوندون ، فتو حاتو او قیادت حالات ولیکم په ډېر مختصر ډول پر دمخنیو اوضاعو هم لنډ رڼا واچوم ـ ځکه چه تېر شوي واقعات دراتلو نکو پیښو باعث یا زېږ و نکي بلل کېږي . له دې کبله نو که وغواړو چه دملي قائد میرویس نیکه ملي نهضت یا په بل عبارت دهوتکو دشهنشاهۍ دمؤسس حالات څرګند کړو باید تر هغه دمخه دافغانستان (خصوصاً قندهار) اوپارس اوهند دمخني وضعیت هم په لنډه طور سره بیان کړو ، او په دې ترڅ کې به داهم ښکاره شي چه دکومو کومو عواملو په اثر د هوتک شهنشاهي یا دپښتو یوملي نهضت موجود شو .

څنګه چه په هغه وخت کې دافغانستان په تیره بیا دقندهار پر وضعیت اود حالاتو پراوښتلو دګاونډیو مملکتو اوضاع ډېره اغېزه درلوده ، نو لومړی به ګران لوستونکي دګاونډیو مملکتو پارس هند دوضعیت خواته ملتفت کړم اوبیا به دافغانستان په اور شوکي سره وزغېږو .

۱ : دپارس وضعیت : کم وخت چه دپښتو ملي قائد میرویس نیکه دخپل ټبر اواولس دآزادۍ اوخپلواکۍ دجنډې دپورته کولو دپاره ملا تړله په پارس کې د صفوي شاهانو حکومت و ، چه شاه اسمعیل صفوي تأسیس کړی و ، شاه اسمعیل په ۹۰۵هـ کال ددیرلسو کالو په عمر دخپل پلار « سلطان حیدر » دمرګ دانتقام اخیستلو په عزم میدان ته را ووت ، اودشیروان حاکم «فرخ یسار» ئې چه دده پلارئې وژلی و لـه منځه ویوست (۱)

(۱) روابط ادبی ایران وهند ـ ۶۶ مخ دعلي اکبرشهامي اثر ـ دطهران طبع .

ګویا له همدې وخته ددې حکومت خښته کېښښول شوه، او تر دوو پېړیو ډېر ئې (٩٠٦-١١٣٤) پر پارس حکومت وکړ (١) دا دوره له ډېرو جهتو څخه دپارس دپاره یوه روښانه او ځلېدونکې دوره وه، او تر ډېرو دورو یو خاص اهمیت او امتیاز لري. په دې دوره کې کوم مهم شی چه منځ ته راغی د پارس «ملي وحدت» دی، ددې وحدت اساس شاه اسمعیل دصفویانو لومړی پاچا ټینګ کړ او په دې وحدت کې معنوی قدرت او نفوذ ډېر موثر و، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوی بنسټ یعنی تصوف او شیخوخیت راولاړه شوې وه او دشاه اسمعیل پلار او نیکه ټول مرشدان تیر شوي و، او د ده نسب په شپږ مه واسطه مشهور شیخ صفی الدین اردبیلی ته او په ١٦ واسطه اوم امام حضرت موسی کاظم ته رسېدی (٢) او له دې لاری ئې په پارس کې ډېر نفوذ او قدرت او په لکو مریدان موندلی وه، نو له دې څخه، علاوه پر «ملي وحدت» دا هم څرګند یږي چه په صفوی دوره کښې مذهبي چارو ښه ترقي کړې وه او په دې دوره کې علماو او صوفیانو خورا ډېر قدر درلود او دشاهانو مخصوصه توجه دمدرسو خواته وه او برسېره پر دې په صفوی دوره کې د پارس مختلفو صنایعو ته هم ډېره توجه وشوه او دهغه ځای ځنې صنایعو لکه نساجي، معماري، کاشي کاری او نورو مختلفو صنعتونو ښه ترقي وکړه، چه له دې حیثه هم دا دوره مهمه او روښانه دوره ښکاریږي؛ مګر دا هم باید وویل شی چه په دې دوره کې ځینی یا چهان پیدا شوه چه ددې دوري پر رونا، ئې تاریکي وا چوله لکه شاه عباس چه دخپلو زامنو دوژلو نسبت ور ته شوی او یا شاه صفی (د١٦٢٩ع څخه تر ١٦٤٢ع) چه ډېر صفوي شهزادګان ئې ووژل، او له همدې ځایه دصفوی دوري انقراض شروع شو، چه پنځه کاله وروسته

---

(١) روابط ادبی ایران وهند ٦٨ مخ

(٢) « « « « ٧٧ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه اسمعیل صفوی

Ketabton.com

سلطان حسین صفوی

«ایروان» او «تبریز» دتر کلانو پلاس ورغلل او په ۱۶۳۸ کال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

خو چه ددي دوري وروستني پاچا سلطان حسین د اکتوبر په ۲۳ په ۱۷۲۲ ع – ۱۱۳۵ هـ ق کال (۲) مجبور شو چه دپارس دشهنشاهۍ دتاج میرویس نیکه دمړني زلمي زوی شاه محمود پرسر پخپل لاس کښېښود، او خپله لورئي هم دي پښتون زلمي شهنشاه ته پهمدغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوي دوری کمبله تو له شوه .

۲ : دهند وضعیت : پههمدې وخت کې چه دصفوي دوري وروستنیو شاهانو په ایران کې حکومت کاوه په هند کې دمغولو پاچهي وه . ددې سلسلې دسلطنت مؤسس ظهیر الدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمي په شپږمه په ۸۸۸هـ کال زیږېدلی دی (٤) اودیرلسو کالو په عمر په ۸۹۹هـ کال په اندجان کې دپاچهي پر تخت کښېناست (۵) بابر پاچا خو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز دهلي وټاکه، اودهند پراکثرو ښاروئې غلبه ومو ند له ، تر ده وروسته ده زوی همایون.او نور دېر تیموري مغولي شاهانو په هند کې تردرو

(۱) تاریخ مختصر ایران ، دسرپرسی سایکس دتألیف فارسی ترجمه ٦٤ مخ

(۲) دائرة المعارف بستاني دریم جلد – ۲٤۰ مخ –

(۳) دتتمة البیان ترجمه – دعلامه سیدجمال الدین افغانی تألیف ۹۳ – ۹٤ مخونه دکابل طبع

(٤) حسامی دالاندنی بیت دده دتولد په تاریخ کې ویلی دی :

اندر شش محرم زاد آن شه مکرم تاریخ مولدش هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۱۹۱ مخ)

(۵) روابط ادبی ایران وهند – ۳۰ مخ

بېړ یو لاړیات سلطنت و کاوه او د ۸ میلادي قرن تر آوا خرو پوري ئې په هندوستان کې خپلواك اومستقل حکومت درلود، د ۱۹ قرن په اوائلو کې دانګلیسانو تجاري اوسیاسي نفوذقدم کښېښوداوورووروئې لمن ارته شوه.

ددي نفوذمقدمه که څههم د۱۵۷۹ میلادي=۹۸۷ھ څخه چه«تماش استي ونس» یوه انګلیسي زلمی هندته سفر وکړ اوپه تېره بیاپه ۱۵۸۳میلادي=۹۹۱ھ کال چه څلور تنه انګلیسي سیاحت کوونکو دشرقي ممالکو دتجارتي او اقتصادي اوضاع د کتنې دپاره ما مور شره شروع شوي وه، مګر په ۱۶۰۰ میلادي ددسامبر په۳۱ (ددریمي خورپه ۲٤ـ ۱۰۰۹ھ) چه دملکهٔ الیزابت په امر دشرقي هندي شرکت (دلندن دتجارانو شرکت چه دشرقي هند سره تجارت کوي) پنامه تأسیس شو (۱) دانګلیسانو دسیاسي اوتجارتي نفوذ اساس کښېښود شو.

دنورالدین محمد جهانګیر ګورګاني پاچا په وختو کې په ۱۶۰۸ م او ۱۰۱۷ھ کال دي پورتني شرکت خپله لمړی بېړۍ د «ویلیام ها و کینز» نامي په مشرتوب د سورت بندرته چه دهند له غربي بندرو څخه دی راواستوله، ددي سړي ـ انګلستان دپاچا «لمړی جیمز» له خوا یوه سفارشنامه هم درلوده اوتر یوځایه پخپل مقصد کامیاب شو ـ بیا په ۱۶۱۲ کال هم دي انګلیسي بېړۍ د «توماس بست» په مشرتوب هندوستان ته ورسېدلې او دي سړي وکولای شوه چه دسورت له محلي بندر سره تجارتي معاهدې وتړي او څه موده وروسته هلته یوه تجارت خانه هم تأسیس کړي، اوداوولسم دنیمي قرن رادې خواته ددي شرکت دتجارتي چاروسره سیاست هم ګډ شو. په۱۱۰۱ھ (۱۶۸۸م) کال چه انګلیسانو دبمبئي جزیره چه پر تګالیانو پرېښې وه هم ددي شرکت ته په لېز اجاره ورکړه ددي شرکت مرکز دسورت له بندره بمبئي ته رانقل شواوداوخت لږلږ دمستملکاتو

---

(۱) تاریخ روابط ایران وار وپادردورهٔ صفویه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

په‌چرت ولو ېده او په‌هند کې ئې استعماري سياست شروع کړ، مګر دا کار ئې په انګلستان کې د نورو تجارانو د حسد او رقابت باعث وګرځيد او په ۱۱۱۰ ه (۱۶۹۸ م) کال نوي ډلې تجارانو يو لوي شرکت (د شرقي هند د عمومي تجارت د شرکت) په‌نامه تاسيس کړ او د انګلستان له پارلمنټه څخه ئې د شرق د تجارت انحصاري امتيازهم واخيست، دا هم د تجارانو د رقابت د هجوم مورد واقع شو، څو په‌پای کې په (۱۷۰۸ م) کال دواړو ښخوانيو شرکتولاس سره ورکړ او يو مهم او ډېر لوی شرکت ئې د (د انګليسي تجارو شرکت د شرقي هند د تجارت د پاره) په‌نامه تاسيس کړ، او ضمناً د انګلستان پاچا د شرکت مشرانو ته د هندوستان د پاچهانو په‌دربارو کې رسمي سفارتونه او قونسلګري وروسپارلې (۱) نو په‌دې سبب د دې شرکت اساس پاپه‌بل عبارت د انګليسانو د سياست بنسټ په‌هند کې ښه ټينګ شو او نفوذ ئې يو په دوه شو او ورو ورو د انګليسانو نفوذ پسې ډېرېدی څو چه‌په ۱۲۱۷ ه (۱۸۰۳ ميلادي) کال ئې ډهلي و نيو او د مياشتې ئې يو لك روپۍ شاه‌عالم (چه د دې سلسلې وروستنی مستقل او مهم پاچا او په‌ستر ګو ړوند و) وتا کلې چه هغه هم په ۱۲۲۱ ه کال مړ شو (۱) تر ده وروسته د دې سلسلې څو نور شاهان هم په‌هند کې وه چه څه نه څه نوم ئې درلود مګر په ۱۲۷۹ ه = ۱۸۶۲ ميلادي کښې چه د دې کورنۍ وروستني پاچا بهادرشاه چه ښه شاعر او موسيقي دان هم و، دځينوا ترا تو په‌اثر د انګليسانو له‌خوا د خپلې ميرمنې «زينت محل» سره «برمې» ته تبعيد او هلته مړ شو، د تيموري سلطنت کمبله بالکل ټوله شوه (۳)

---

(۱) تاريخ روابط ايران واروپا ـ ۱۵۷ ـ ۱۵۸ مخونه.

(۲) ترکتازان هند. څلورم ټوک ۴۶۳ ـ ۴۶۹ مخونه.

دخافي‌خان دليکنې څخه چه تر ۱۱۳۵ ه کاله پورې ئې دمحمد شاه‌دو خت حوادث ليکلي دي‌ځرګند يږي چه‌دګرګين دمرګ په کال په‌هند کې محمد اعظم‌بهادر شاه‌مشر توب درلود، ځکه چه‌دي وايي چه‌په ۱۱۹ ه کال دګرګين د وژلو‌خبر چه‌ملي‌قائد ميرويس نيکه‌مړ کړ په هند کې دمحمداعظم بهادر شاه دربار ته راورسيد. (۱)

ګويا کم وخت‌چه‌ملي زعيم‌ميرويس نيکه دپښتنو په وينو لو پيل کاوه‌په هند کښې‌محمداعظم بهادر‌شاه چه‌دمځه‌ذکر شو مشرو، اوور وورو دمغلودحکومت کمبله‌تولېدله، مګر‌بيا هم‌په دغه‌وخت کې بېخې کمزوري نه‌وه، بلکه ښه اقتدار ئې پلاس کې و .

۳ : په‌افغانستان کې د قندهار وضعيت: تر اسلام‌دمخه دافغانستان وضعيت خو غربي‌اوشرقي مؤرخينو په‌واروواړو، په‌تکرار سره ليکلي دي، او جغرافيوي حدودئې ترننني ورځې ډېرپراخه اوارت وه، په‌تېره‌بيا هغه‌وخت چه‌آريائي قبائل لادخپل اصلي‌تاټوبي (بلخ) څخه‌دپارس اوهند خواته کوچېدلي نه‌وه دافغانستان خاوره‌دآريائي تمدن‌مرکزبلل کېده، چه‌ددې خبرې څېړل‌ددې کتاب‌له‌دغه‌مبحث څخه‌وتلي شمېرل کېږي اوجلا کتابو نه‌لري .

خو تر‌اسلام وروسته هم‌افغانستان دخورا لويو لويو شهنشا هيو لکه دسوريانو شهنشاهي، دصفاريانو، دسامانيانو، دغوريانو اودغزنويانو دشهنشاهۍ مرکزو، او هر لورته ددوى دبري بيرغونه رپېدل‌او غليمان ورته‌سر ټيټي وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاريخ کې‌خورا لوړ موقعيت لري‌او هره يوئې ډېره‌ځلانده اوبا شکوهه دوره‌ده. مګر‌تردې دورو وروسته خصوصاً له‌هغه‌وخته څخه‌چه دمغلودوره شرق ته راغله ، که‌څه هم‌په‌افغانستان کې‌دپورتنيو دورو په‌شان‌يوه لويه‌شهنشاهي‌چه

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ

دافغانستان څوله‌خاوره ترادارې لاندې ونیسي، دهوتکو تردورې پورې موجوده نه‌وه، خو بیا هم دافغانستان هره برخه دافغانستان دهغې برخې داوسېدونکو په‌لاس اداره کېده‌او دهرې برخې اوسېدونکې په‌هر وخت کې دمتجاوزینو په‌مقابل کې ولاړوه او دفاع ئې کوله چه‌په‌افغانستان کې ددې حکومتونو مراکز هرات، بلخ، کابل زابل بلل کېدل.

څنګه‌چه دغزنویانو ددورې تروقفې وروسته په‌افغانستان کې د هوتکو دورې بیالویه شهنشاهې قائمه کړې ده‌او هم دهوتکو نهضت له‌قندهاره شروع شوی دی، نودلته هم په‌دې کتاب کې‌زموږ دموضوع سره‌مناسبه داده چه د قندهار وضعیت ترڅېړنې لاندې و نیسو، چه‌دمخه ترهوتکو ئې څه‌وضعیت درلود، او هغه‌داسې دی:

دقندهار وضعیت له‌هغه وخته چه‌د هوتکو او توخواو ابدالیانو ملي ر یاستونه له‌منځه ولاړه په‌ډېر تزلزل اخته‌شو، کله به‌دهند دمغولي حکومتو هجوم باندې راغئ او کله به‌پارسیانو سترګې ورته سرې کړې، دقندهار خپل موجودیت نه‌درلود، چه وړوکی شي، فقط د ګاونډیو مملکتو په سترګو کښې ئې دیوې مږې مثال درلود چه‌هریوه غوښته یوله‌بله ئې حمله کړي، خو خبر نه‌وه چه دوی ته به‌مړ غوښې شي اوهضم قوه به‌ئې ونلري، بلکه په‌پښتنې اصطلاح دمور شیدې به‌په وګرزوي.

دپارس اوهند دحکومتونو به‌تل پخپل منځ کې پر قندهار سترګې سره‌سرې وې اوچه یوه به موقع ومونده بل‌به‌ئې پلمه جوړه وله او خپل ځان به ئې دقندهار په تصرف او تجاوز کې حقدار ګاڼه، او یا به‌ئې دامنیت قایمولو په‌نامه خپل اقدام روابلله. چه‌دلته د هغو پېښو څخه دوه مثالونه را نقلوو:

۱: لمړی په ۱۰۰۵ ه کال چه‌اکبر پاچا دقندهار دتسخیر خیال وکړ، نو یو اوږد او مفصل مکتوب ئې شاه‌عباس ته ولیکه او خپل دې تجاوزته ئې یوه پلمه وتراشله څو څنګه دا مکتوب ډېر اوږد دی، نو څو جملې ئې راوړو:

« . . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویکانگی بظهور نیاورده اند ونیز بمامن ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رسانند مخطور حواشی باطن بود که اولاً قندهار را بکسان خود بسپارم . . .(۱) »

۲ - کم وخت چه شاه عباس صفوی پر قندهار لاس وموند او دجهانګیر پاچا خخه ئې ونیوه نو همدا شان ئې یو مفصل مکتوب جهانګیر ته په دې باره کې ولیکه چه مضمون ئې دادی :

« مسائیم دعواتیکه از نفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شگفته نکهت قرانی مشام یگانگی باشد ولوامع مدحاتی که از لمعات خلوص انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی غالیهٔ بیگانگی گردد . عطر بزم خلت و ولای اعلیحضرت وظل اللهی و شمع جمع صدق و صفای آن نور پرورد آگهی گردانیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بر دل دانش پسند وخاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیر خواهد بود که بعداز سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضایا در ایران روی داده بعض ممالك از تصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته بود چون این نیازمند درگاه بی نیاز مقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشان

---

(۱) دفراهی قلمی جونګ - چه بناغلی ګویاته پروسږ کال چه دافغانستان په دوره تللی و، په فراه کښې چاور کړی دی - او نور بنه بنه منتخب اشعار هم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بودیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدا وعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرمایند چون بتغافل گزرانیدند مکرر بنامه وپیام وکنایه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قابل مضائقه نبوده مقرر نمایندکه بتصرف اولیای این خاندان داده رفع طعن دشمنان وبدگویان و قطع زبان درازی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق انداختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهاریافت وازآنجانب جواب اینمشعر بردوقبول آن نرسید بخاطر عاطر گزشت کهطرح سیر و شکار قندهار اندازیم کهشاید بدین وسیله گماشتگان آن برادر نامدار کامگار از روی روابط الفت وخصوصیتیکه مسلوکست مؤکب اقبال را استقبال نموده بخدمت اشرف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یگانگی طرفین ظاهر شده باعث زبان کوتهی حاسدان و بدگویان شود بدین عظمت پی یراق قلعه گیری متوجه شده چون بلکاء فراه رسیدیم منشورعاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شکار قندهار بحاکم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی قزاق راطلب فرموده بحاکم‌وامرا ان که درقلعه بودند پیغام دادیم کهدر میاناعلیحضرت پادشاه ظل‌الـلهی ونواب همایون ما جدائی میسر نیست وا لکائی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کلفت خاطری بهم رسدایشان بمضمون حکم وپیغام مصلحت انجام رابگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت‌بود باوگفته پرستادیم و تاده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرامون قلعه و حصار نگردند نصائح سود مندنیامد در مخالفت اصرار نمود ندچون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش باوجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدند ودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار براهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان رابطهٔ را که از قدیم الی الایام فی‌مابین این دو سلسلهٔ رفیعه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیرات وذات ایشان را بعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یوزباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد و دادواتحاد موروثی مکتسبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده با شد خلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهد بود ، بجز طریقهٔ مهر و وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت ازلی درازالهٔ آن کوشیده و گلشن همیشه بهار یکدلی ویگانگی را سرسبز وخرم داشته همگی همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند و کلی ملك محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهر کس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلاتوقف ومضایقه باوسپرده می‌شود واین جزویات راخود چه‌قدر واعتبار باشد. امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند ، اماآنچه واقع شده از جانب مابوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بودبتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تائیدات غیبی باد — عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! ،، (١)

دا یو دوه مثاله د هند او پارس د حکومتو نو دیوبل غولولو او د قندهار په مقابل کې د دوی د افکارو نمایندګي کولای شي، چه دې دوو حکومتو نو هر وخت فرصت لټاوه چه قندهار تر لاس لاندې کړي، مګر څنګه ز ه د میرویس نیکه حالات لیکم نو ز ه باید د قندهار وضعیت ته د هوتکو له نقطهٔ نظره و ګورم او څه چه له دې لارې ومومم هغه څرګند کړم، ځکه په همدې هرج ومرج کې یا تر دې دمخه هوتکو او توخیو او ابدالیو پر قندهار مستقل حکومتو نه کړي دي، په دې صورت کې نو لمړی دا لازمیږي چه پخپله د هوتکو قبیله و پیژنو او بیا د دوی د ریاست بیان تر میرویس دمخه څرګند کړم، چه له دې لارې هم د قندهار دمخني وضعیت څرګندیږي او هم د هوتکو عشیره چه زمونږ ملي قائد میرویس له همدې عشیرې څخه میدان ته را وتلی دی معرفي کیږي، نو دادی په دې مقصد پیل کوو:

د هوتکو ټبر: په پښتنو کې د هوتکو ټبر د یر شهرت لري. دا ځکه چه دا ټبر د پښتنو په ملي نهضتو کې لو یه برخې لري او پخپله پلائي مهم رول لوبولی دی..

هوتک ټبر د غلځیو یوه پښا ده او لکه دا نسابو لیکو نکی چه لیکی د دې ټبر لمړی پلار هوتک نومیده چه ټبر ئې همدی پلار پنامه یادشو او هوتک باباد بارزوی اود تولریا توران لمسی اود باباغلځی کړوسی دی (٢)

مګر دا چه هوتک بابا په کومه زمانه کې اوسیدی پوره څرګنده نه ده که څه هم د پټې خزانې مؤلف د «هوتک بابا» په نامه د هوتکو یو پلار لیکلی او معرفي کړی

---

(١) دا مکتوب له یوه قلمی جونګ څخه را نقل شوی دی، چه د « فراهی » پنامه اود ښاغلی فاضل ګویا څخه دی .

(٢) حیات افغانی ٢٥٦ ـ خورشید جهان ٢١٠ ـ پټه خزانه ٧ مخ

دي چه وايي په ٦٦١ ه کال داتغر په علاقه کې زيږېدلی او په ٧٤٠ ه کال وفات شوی دی مگر دخو دلائلو په نسبت ددې خبرې منل دقت غواړي: يو خو پخپله دپټې خزانې څو جملې دي چه په يوه ځای کې وايي: «او هغه وخت چه لوی سو نوئې کار دخدای عبادات او په اتغر او سوري کې دقوم سردار او باد ارو» (١) بل ځای وايي: «بابا هوتك خپل قومونه راټول کړل. او د سره غره سره ئې پر مغلو شخړه بوتله» (٣) نو که داسې دهوتکو لمړی پلار فرض کړو، نو بيا دده قوم يا اقوام له کومه شوه؟ ځکه چه تر ده دمخه دهوتکو يوسړی هم نسته او توخی هم يوسړی دده ورور دی او په دې پښتنه باباغلځی ته رسيږي چه ټول پنځه شپږ تنه کيږي، نو بيا څنگه داو منل شي چه دا «هوتك بابا» هم هغه هوتك بابا دی چه د بارو زوی، دتولر لمسی او دغلځی کړوسی دی؟

بله دا چه که دا خبره ومنله شي بايد «باباغلځی» هم په ٤٠٠ ه يا لږ دمخه يا لږ وروسته و بولو حال دا چه پرخلاف دارباب انساب دليکنو څخه موږ دغلځيو و تېر دنامه ريښه ترهغه رخت ډېر پخوا حتی که څوك پقهر نسی تر اسلام دمخه هم موندلای شو، بلکه تقريباً ثابته ده، ارباب انساب ليکي چه دبيټ نيکه د «بی بی متو» نامی لور دنسه يو زوی پيداشو چه دهغه نوم يې «غلزی» يا «غلجی» کښېښود (١) مگر څه به وشي که موږ دا نوم «غرزی» وگڼو ځکه چه په زړه او وسنی پښتو کې د «غر» ريښه خصوصاً په نومو نو کې ډېره غښتلې او قوی ده، حتی دځينو محققينو په عقيده دغور، غرج، غلج، خلج، غرچه دنومو ريښه هم له غره څخه و لاړه شوې ده او په منځنی

---

(١) (٢) پټه خزانه ٧، ٨

(٣) خورشيد جهان ٢٠٩ مخ ـ حيات افغانی ٢٥٦ مخ ـ تاريخ سلطانی ٧٠ مخ

اسیا کې د آریائی ځایو او قبیلو په مورد کې استعمال شوی دی (۱) همدار نګه دغورك اوغرجستان یاغرڅه اوغرڅنی نومونه په پښتو کې شاید دا ادعا ثابته کړی

تو ما سچك یوغربی مدقق هم دګر gar یعنی غره کلمه دبا کتری په زړه پارسی کې مستعمله بللې ده او وایی چه غرڅه د آمو پورته خواته دیوه غرنی ولایت نوم دی چه آریایان پکښې اوسېدل (۲) اوعلاوه پردې په اویستا کې دا کلمه د « ګیری » په شکل په همدې معنی راغلې ده (۳) او په سنسکریت کې د giri پشکل لیدل کېږی (٤) دپورته قرینو په نسبت، نسبت دې ته چه دا نوم «غل زی ، ګلزای ، قلزه‌ی ، غیلجائی ، غلجه‌ئی ، غلجائی» او نورو نومونو چه مؤرخینو راز راز اوړی دی یاد کړو ښه‌ به دادی چه آریائی اصل ته رجعت ور کړو او د نورو ډېرو نومونو په شان چه له « غره » څخه اخیستل شوی دی دا هم له دې کلمې څخه واخلو او «غرزی» ئې وبو لو که دا نظر یه ومنله شی نو دغرزی « مشهور په غلځی » د ډېر نوم به تر هغه ډېر پخوانی شی چه ځینو مؤرخینو لیکلی دی او هم بیا ، سړبن او غرغښت نومونه هم چه دپښتنو پخوانی نیکو نه بالله‌ شوی او نومونه ئې هم له مابعدالاسلام سره نه لګېږی داسلام دمخه وبلو. په دی صورت چه مو « غلځی » «غرزی» کړ او غرزی ته مو تر اسلام دمخه یا داسلام سر ته نژدې تاریخ وټا که نو اوس کولای شو چه دهمدې تاریخ په تناسب دهوتکو لمړی سړی هم وټا کو او ددوی دژوند تاریخ هم تخمین کړو .

پهر صورت دازما شخصی رایه وه ، دلته زه نور نه غواړم دا خبره وڅېړم فقط زما مقصد دهوتکو داصل په شاوخوا کې یوه رڼا غور ځول وه. خو کمه مثبته نتیجه چه پلاس راغله هغه داده چه هوتك دغلځیو یاغرز یو یوه پښه ده چه دپښتنو د ملت ملی نهضتونه له ۱۱۱۹ هـ څخه تر ۱۱٤۹ هـ پوری ددوی دهمت او غیرت ګټه او د نوری چوټ دی

---

(۱) جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتولد اثر ۸۸ مخ (۲) زبان پا میر

(۳) داویستا فرهنګ ۲۷۲ مخ (٤) دهنداو انګلیسی قاموس ٦۱۱ مخ د ۱۸۰۷ طبع

چیری اوسېدل؟ دهو تـکو اصلی ټاټوبی «داتغر»سیمه،ده چه دکلات جنوب شرق ته پروت او ده، تـکو او توخو دحـکومت مرکزدی، ترهغه وروسته چه هوتك باباددوی یولوی نیـکه دتېرمشرشو، دسیوری خلـکو هم ددی په مشرتوب اوسرداری ومانه(۱) دمغلو دهجوم په وخت کی دکلات دازغندااو ترغاړو او اولان (۲) او سورغر «۳» پوری هم ددوی په لاس کی وه اودوی اداره کول؛ ځوچه ئې په مېړانه له همدی ځایوڅخه دفاع وکړه اومغول ئې وشړل (٤)

داتصرف اومشرتوب ترهغه وخته و، چه په ۱۱۰۰ ه کښېي خارجی دښمنانو وغوښته دهمیشه په شان دپښتنو په منځ کی دغلځو او ابدالی په نامه دنفاق اوربل کړی «لکه تل چه ئې همداکار کړی دی اوهم ئې کوی» مـگر له ښه مرغه داپلاپښتانه و نه غولیدل اوددوی بوه مشران چه دابدالیانو له خواسلطان خودکی او دغلځیانو له خو اسلطان ملخی توخی و، ددې نفاق اندازی ددفعه دپاره ئې ددې دوو ټبرو په منځ کښې «لکه سلطان محمد چه صریحا «لیکی» یو موقتی حدوټاکه ، یعنی ددوی دتاتو بواوداوسېدلو دمځـکو ترمنځ ئې یو وېش تعیین کړ اودائې سره وویل چه دکلات دجلدك «گرماو» دی ددې دوو ټبرو ترمنځ حداووېشروی (٥ یعنی دهغه لمرختیزه خوادی دغلځیانو په ټبراړه ولری او لمر لوېدیزه خوادی دابدالیانو دټبروی. اودا وېش تردې نژدو کلو پوري مراعات کېده، حتی اوس هم پاته دی .

ددې وېش تر تثبیت وروسته سلطان ملخی چه دتوخواوهو تـکومشرو، داورنـگزیب

---

(۱) دسیوری علاقه دکلات جنوبی خواته پرته ده ـ پټه خزانه ۷مخ

(۲) اولان ـ دشاهجوی شمالی خواته یوځای دی چه د زړو ودانیو آثارهلته سته

(۳) سورغر، هغه غردی چه داولان او شاهجوی شمالی پلوته نژدې پروت دی پټه خزانه ۸ مخ (٤) پټه خزانه ۷مخ .

(٤) تاریخ سلطانی ۶۰مخ

له خوا هم په رسمیت و پېژندل شو، او دده پنامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد د تاریخ سلطانی مؤلف چه څه وخت په کلات کښې حاکم و، دا فرمان پخپلو سترګو داورنګزیب په لاس لیک د سلطان ملخی داولادې څخه لیدلی دی (۲) او هم لیکی چه په هغه وخت کی دغلجیانو دټبر مشرتوب اوسرداری په ده اړه درلوده (۳)

څکه نوتر پورتنی ویش او تقسیم وروسته دهوتکو او توخو دټاټوبی لمن د جلدک د«ګرماو» څخه ترغزنی پوری اوزده شوه، اوځنګه چه د پټی خزانې مؤلف لیکی په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلود. (٤)

دهوتکو نیاغلی ترمیرویس دمخه زموږ ترملی قائد میرویس دمخه

هم دهوتکو په ټبر کښې او نیاغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه دقوم او اولس مشرتوب ئې کاوه او خپل دپښتانه اولس ئې پر سمه لاره بیوه ـ او دخپلی خاوری دودانې دپاره ئې دېر زحمتونه کښل؛ دپردیو له هجوم څخه ئې خپل هواد او وطن ساته او د وطن دساتلو دپاره ئې دخپلو سپوږلمیانو وینی تویولې ــ .. دوی هریوه دلارښوونکی او رهنما او پیشوا حیثیت لاره، دخپل او لس په درد او خوږ و خبروه، په غم او ښادی کی ورسره شریك وه، دوی ځانو نه له ملته جلانه بلل او نه ئې ترې کړ که کوله او نه ئې دخپلو شخصی اغراضو او مقاصدو دپاره استعمالول دوی پښتانه مشران وه، او پښتنو هم دوی ته داحترام سرټیټ کړی و، هرڅه چه په دوی ویل پښتنو کول، حتی روحی عقیده ئې ورته درلوده او خپل هر مشر ئې پورو حانی مشرهم ګڼلو، ځکه

---

۱ ـ حیات افغانی ۲٦۱ مخ

۲ ـ تاریخ سلطانی ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطانی ٦۰ مخ

٤ ـ پټه خزانه ۱۷۵ مخ

اوس لاهم نوم سره «نیکه» یادوی، د پوره زورچا دوی ته تلقین نه وکړی او نه دا خبره په زور په یوه ملت منله کیږی، فقط دوی خپل ځان همدا شان ملت ته معرفی کړی و او خپل اعمال ئې هم ځنګه چه دیوه صحیح مقتداسره وړدی هغسی ګرزولی وه او نه ئې دا خیال و، چه د مهذبو او متدین نماوغلو په شان دپسو په په ستوکی دلیو یا نو کارونه وکړی او د دوی دسمون په پلمه ددوی غو بنی وشکوی او بخپله ئې وخوری ...

که څه هم ترمیرویس دمخه دهوتکو په دوره کی به دادول اشخاص ډیر نه وی خو بیاهم څه چه شته په هغو کښې مشهور او معروف اشخاص دادرې تنه دی : ـ باباهوتك ـ ملکیار ـ ښالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چه نوم ئې دمخه ذکر شو) دبعضو مؤر خینو په عقیده بلکه دټولو پښتنو ارباب انسابو په نظریه داسری دهوتك دټبر لوی نیکه دی ځکه چه دوی «غلځی بابا » ته دری زامن قائلیږی : توران یا تولر ـ ابراهیم ـ بولر او توران ته دوه زامن تاکی یو « بارو» بل «باهو» چه د بارو بیا دوه زامن زیږی دیوه نوم ئې «هوتك» او دبل ئې «توخی» کښیښود ۱) داهوتك نو ده و ټکیا نو لمړی پلار بللی شوی دی، مګر آیا داچه دا «باباهوتك » چه موږ ئې لاندی حالات لیکو هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ او یا ئې دژوند پتاریخ کښې تغیر راغلی دی که یه؟ دا خبری دمخه څیړلی شوی دی دنوری څیړنی حاجت نلری ـ احتمال لری چه دا به دوهم هوتك نامی وی چه دلوی نیکه پنامه یادشوی وی او بابه ددوی دواړو به نومونو کښې کمه اشتباه پیښه شوې وی او یا به داهغه لمړی باباهوتك وی، مګر دژوند تاریخ به ئې نژدې تاکلی شوې وی یا نور څه ... خو په هر صورت ځکه چه په دې نامه ترمیرویس نیکه دمخه دهوتکو یو مشهور نیکه تیر شوی دی نو که لمړی

(۱) خورشید جهان ۲۱۰ مخ ـ تاریخ سلطانی ـ حیات افغانی ـ پټه خزانه ۷ مخ

پلاروی کړه نه، باید دژوند حالات ئې ولیکل شی او هغه په پټه خزانه داسی راوړی «هوتك بابا په اتغر کښې زیږېدلی و، په سنا هجری ۶۶۱ کښې او هغه وقت چه لوی سو نوئې ګادخدای عبادت او په اتغر او سوری کښې دقوم سردار او بادار و.

نقل دی: چه په هغه وخت کښې په هر ځل. مغولو دارغنداو پر غاړو لوټ کاوه او اولان او کلات به ئې تالا کول، باباهوتك خپل قومونه راټول کړل، او دسره غره سر دئې پر مغلو شخړه بو تله، بدې جګړه کښې مغول تالاسول، او دښتنو ګرندیو دېر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسی نقل وکا، چه سورغر دمغلو په وینو داسی لجند سو چه پلوشو دلمر به بر ښنانده کا، په دې شخړه کښې چه ښتنا نه لښ اوبې ځواکه وو، چه دسرو مغلو ښښه راغله، او اخیسته ئې وکا، بوڅو غښتلی دبابا هوتك خپلوان ومړل، بابا هوتك په لوړ زغ دا سندره لوله، او په غشیو ئې دمغولو ټټرونه څیرل (۱)

دباباهوتك ترانه:

پر سورغر بل را ته تن اوردی
وګړي په جوړ را ته پیغور دی

پر کلی کور باندی مغول راغیء
هم په غزنی هم په کابل راغیء

* * *

غښتلیو ننګ کړیء داموواردی
مغول راغلی په تلوار دی

په ښتنو نخوا کښې ئې تاتار دی
بر کلی کور باندی مغول راغیء

* * *

آ، د مر غې غښتلیو راسیء
بر ننګ ولاړ دښتنو نخواسیء

تو ری تېرې، غشی تر ملا سیء
بر کلی کور باندی مغول راغیء

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشيو کړئ وارونه — د تېرو تورو ګذارونه
وروړاندی کړئ خپل ټټرونه — پر کلي کور باندې مغول راغی

* * *

زما د زلمو وينې بهېږي — مځکه او غرونه په سرو کېږي
مېږ څي زغلي او ترهېږي — پر کلي کور باندې مغول راغی

* * *

پښتنو هلئ پر غره جنګ دی — سور غر به وينو د دوی رنګ دی
مهال د توري دی د ننګ دی — پر کلي کور باندې مغول راغئ

* * *

زلمو پر ننګ ځانونه مړه کړئ — د ښمن په غشيو مو ببيه کړئ
د پښتو نخوا مځکې ساته کړئ — پر کلي کور باندې مغلو راغئ

غښتلو ميړو چه دا سندره اورېدله، په جګړه تودېدل، تر څو چه سور غرئې د مغولو په وينو ولاړه او ټول ئې پېښنا کړل (۱) . او سوبه ئې په برخه شوه .

وايي چه بابا هوتك د مغولو سره ډېر جنګونه وکړل، او دار غنداو پوري خواته ئې وشړل، او هر کله به د اتغر او مرغې غښتليو پر دوی يرغلونه کړل او په غرونو به مغول ننوتل، بابا هوتك چه سپين ږيری شو، عمرئې نه او يا کالو ته ورسېد، نو په سنه ۷٤۰ ه وفات سو (۲)

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۱۳، ۱۱۷ مخونه

۲ : ملکیار په هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه بل سړی مشهور دی او د اولس مشرتوب ئې کړی دی ملکیار نومیږی ـ دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه تر پلار وروسته ئې په پنځو یشت کلنی د اولس دمشرتوب بـگړی په سر کړله . چه په دي حساب نو دده دزیږیدو کال ۷۱۵ ه کیږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډیر غښتلی او قوتمند سړی و ، په جنگو کی به له لسو تنو سره بهو » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشر شو نو تر هر څه دمخه ئې زراعت او کرنی ته توجه وکړه ، شاړی او ورانی ځمکی به ئې ودانولې . دسیوری په لتو کښې ئې ډیر خپلوان راټول کړل ، او هلته ئې کاریزونه وکښل او خپل زلمی ئې په کښت او کرنه وگمارل ، په دي وخت کښې مغول له دي ودانیو څخه غوږن شول او څنگه چه ئې د پښتنو دملك ودانېدل پرخوانه هوا ریدل نو ئې پر سیوری یرغل وکړ او ملکیار ډیر سخت جنگونه ور سره وکړه ، په دغو جنگو کښې لمړی وار د پښتنو مېنی ورانی شوې ، او ځینی لازوب او مرغې ته ولاړل او ځینی هم وازی خواته ، خو دوهم وار بیا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل او پر مغولو ئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل او سیوری ئې بیا ودان کړ (۲) .

ملکیار دمشرتوب سره رو حانی جنبه هم درلوده او ښه متدین او خدای غوښتونکی سړی و ، دپښتنو اولس پرده باندی عقیده درلودله او دده وینائې خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ د خپل اکا « توخی » کورته ورغیء ، دخپل اکازوی « نوربابا » ئې ولید چه غشی تېره کوی ، پوښتنه ئې ځینی وکړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جگړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار باباد عاوکړه چه : « تر بوره ! تل سوبمن اوسې ! » او وایی چه دهمدي دعا بر کت و ، چه نور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح و ، او دده ماته دهیچا یاده نده .

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

PROPERTY
ACKU
5661

وایی چه یوه ورځ د مغولو تاراك پر سیوری راغی او هغه وخت دملکیار بابا په کلا کښې پرته له ښځمنو بل څوك نه و، نوربابا په خبر سو، ژرئې ځان هغه کوټ ته ورساوه او په یوه تن ئې مغول و شړل او ډېرئې مړه کړل، داټول دملکیار بابا ددعا بر کتو (١).

علاوه پر دې ملکیار یو ملی شاعر هم و او په پښتو کښې ښه سوځونکی او له تأثیره ډك اشعار لری، دده اشعار پر ملی وزن او ملی روح دی، چه دلته یې دنمونې په توگه یوه سندره راوړو:

وایی چه په ٧٤٩ هجری کښې دپسرلی په موسم دترنك رود ډېر ډك راغی، او سخت نیزونه پکښې راتوی شول، یوه میاشت ئې چړاوگودرونه موند او غاړی غاړی بهېدی، ملکیار بابا چه دترنك خنډوته راغی دا سندره ئې وبولله:

دملکیار سندره:

ترنك بهېږی ترنك بهېږی غاړی تر غاړی
زما زړگی خو خپل لالی غواړی
* * * * *
که روده رو ده! دترنك روده! خاوندی وچ کا
چه زړگی مومی زما، خپله سوده
* * * * *
که نیز دی نیزدی نیز دبېلتون دی زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی په غم زبون دی
* * * * *
که اوردی اوردی په زړه می اوردی دا اور به رچ کا:
دویر نیزونه بل ډیر په زور دی

(١) پټه خزانه ١٥ مخ

نمنځنه یو سه　　سپینی سپوږمیه　　ورته ووایه
چه تر نـك تال کړم　　ستاله خو لـګیه

* * * * *

که‌خړو خړو !　　اوبوسوان کړیء　　بیل « ملکیار » دی
یاته له یار دی　　سوبئی جانان کړیء

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دټبر او اولس دمشر او خان په‌حیث پیژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیـکه پلاردی چه‌دخپل زوی ترقیادت دمخه دهوتـکو له نومیالیو مشرانو څخه‌و ، حتی دهوتـکو یوه پښه دده پنامه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهر تـکو دې پښې ته په‌درنه سترګـه ګوری ، تر داسی حده پوری چه که کوم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وتاکی په ځواب کښې ورته ویل کیږی :

« ته‌نو کم ښالم خیل یی ! » یعنی کـه ښالم خیل وای نودامتیاز حق‌دی در لود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج و کړ نودهوتکو او توخو خپلوی تر پخوا ټینګه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازوله‌نسه (چه‌دقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځه‌وه چه وروسته به‌ئې مفصل‌شرح حال‌راوړه شی) څلور زامن خدای ورکړه چه تر ټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان)او اودري نورزامن ئې داوه (۱) : عبدالعزیز خان ـ یحیی خان ـ عبدا لقادر خان ـ ددې د رو له منځه عبد العزیز خان د میر و یس تر مر ګ و ر وسته پر تخت هم کښېښنا ستلی دی .

---

(۱) پټـه خزانه ۱۷۷ مـخ حیات افغان ۲۵۷ مـخ خورشید جهان ۲۱۰ مـخ

داو د هوتکو حال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه و لیکل شو نو ترملی نهضت د مخه څه نه څه دقندهار وضعیت هم څینی څرګند شو ، یعنی دا څینی ښکاره شوه چه قندهار کښه هم ددوو طماعو ګاونډیو ترمنځ واقع و ، خو بیائې هم نسبتاً استقلال او خپلواکی وه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانتنی حکومت درلود ، چه دهیچا تر اثر لاندی نه و ، دا تر هغه وخته چه داصفهان ددر بار څخه « ګرګین خان » دپښتنو دپایمالولو دپاره تاکل کېږه او دیوه خورا لوی او مسلح لښکر سره دقندهار دحاکم او بیګلربیګی پنامه قنداهار ته راتیء . د ده د رارسېدو سره دپښتنو ډېری مېنی ورانی شولې او ډېر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصی اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشی ؛ مګر دګرګین دا ګرګوالی ډېر پانه نشو او نه پښتنو دده ظلمونه و زغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملی مشر میرویس نیکه ته را غله او میرویس نیکه هم دملی ننګ بر ځای کولو دپاره ولاړ شو ملائې و تړله ، وخوځېد ، او دده له خوځېدو سره داصفهان تخت په خوځېدو راغیء ، ګرګین ئې له مینځه ویوست ، او بیائې دپښتنو ملی حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشی . اوس چه تر میرویس دمخه دپارس ، هند او قندهار وضعیت څرګند کړ شو ، نو به دملی زعیم میرویس نیکه په پېژند ګلوی ګوتی پوری کړو او دده هغه لوی او قیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هېر نکړی ترکمه ځایه چه مأخذ و نه بلاس را غلی و لیکو که خدای کول !

میرویس څوک و؟ او څه ئې وکړه؟

دده د نسب سلسله :

دمیرویس نیکه د نسب په سلسله کې او داچه دی په څو وا سطو بابا هوتک او بابا غلځي ته رسیږي دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه ئې بیرته هغه د پښتو جمله ده چه باید وویل شي : داسلسله « نه پر څه ده نه بې څه ده ! » مثلاً حیات خان او شیرمحمد دده سلسله داسې را نقلوي : « حاجی میرخان ولد بنالمخان ولد کرم ولدمندو ولد عمر ولدجلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتک بن بارو بن توران بن غلځی (۱) » مګر سلطان محمد قندهاری بیاد اسلسله د بیره لنډه ضبطوي او پورتني حسین نامي دمیر ویس خان پلار ګڼي (۲) چه له او وتنو څخه ستر ګې پټوي او صرف نظر کوي ، نو پوهېدي د لیل لمرید سلسله هم کاملاً داعتبار او ویسا وزنه ده خوځنګه چه لېرو ډېر د ملي عنعنو او روایاتو سره سرخوري نو تر وله سرتر پایه غلطه هم نشو بللای .

پهر صورت موز صرف نظر له دې څخه چه دی په څو سلسله بابا هوتک ته رسیږي ، میرویس دیوه پښتانه مشر او ملي قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلی عسکر پنامه پېژنو ، نو څه دی که ئې د ټولو نیکونو ، نو مونه تر بابا هوتک پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده د خپلې سلسلې په اعتبار هغو مره کار نه دی کړی لکه چه د خپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی دی ، میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه در لوده چه بیائې دپښتنو د ملیت زړه دوطن په غرور غوږ کښې پوږ ته کړ ، اوخپل قوم ئې د پردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کې ئې دملي حکومت اساس کښېښود .

(۱) حیات افغانی ۲۵۰ ـ ۲۵۷ مخونه ـ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ دبمبئې طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا دکلات او قندهار په منځ کې یوه جگه او باشکوهه کلا لیدل کېده له چه دتازي (۱) درباط جنوب ته دسلطان ملخي توخي له خواچه دپښتنو ملي مشرو ، جوړه شوې وه ـ اوددې کلا څښتن ته دغزني څخه ترجلدکه پورې ټولو قومونو دا طاعت سرټیټ کړی و ، او ده مستقله حکمراني در لوده .

په ۱۰۶۱ هجري کال پهمدې کلا کې یوه ښکلې نجلۍ دنیاته راغله چه ددې مشر دکورنۍ مسرت اوخوښۍ ئې یوپه دوه کړه، څوک څه پوهېده چه داپښتنه نجلۍ به دخپل قوم په سرنوشت کې څه رول ولوبوي ؟ پردې نجلۍ ئې «نازو» نوم کښېښود ، څوچه دوړ کتوب څخه نجلیتوب ته او له نجلیتوب څخه ، پېغلتوب ته ورسېده .

پلارئې دخپلې لورپه علمي روزنه کې ډېره توجه درلوده ، له فاضلو مېرمنو او سپین ږیرو علماؤ څخه ئې لیکل اولوستل زده کړل ، دا زده کړه تر هغه وخته جاري وه چه ددې پلار « سلطان ملخي » سره غره ته نژدې په یوه جنگ کې وفات شو ، هغه وخت نودکورنۍ چاروا داره او داولس مشرتوب ددې پرغاړه ولوېدم ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه « حاجي عادل » دنازو ورور هم له دې جلاشو اودخپل پلاردانتقام اخیستلو په نیت جنگ ته ولاړ ، دکلي او کورساتنه هم نازوته پاته شوه او دې هم دیوه پښتنانه زلمي په څېرتوره تړ ملا کړه اودخو ننگیالیو تر بروسره ئې خپل ټاټوبی دپردیو له هجومه وساته (۲)

میرمن نازوهم دنورو پښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه ، دمېلمنو په ډوډۍ ور کولو او دمسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه ، تل به

---

(۱) دکلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه دکابل پرلار واقع دی .

(۲) پټه خزانه ۱۷۵ مخ

د ژمی به موسم دلی دلی مسافران راتله او دېرې دېر دېسانو قافلې بهدمیرمن نا زو د کلامخ ته پنډی وې ـ په سوو تنو پردېسانو ته بهئې دوډۍ او کالی ورکول، ښوچه ددې میرمنی دسخانوم له خیبره تر کوسانه خپورشو (۱) په دې وخت کی نود «نبالمخان» هوتك په نکاح شوه، او لوی خدای څلور زامن ورکړه چه نومونهئې دمخه ذکرشول او تر ټولو مشر نومیالی پښتون میرویس و، چهددې زمری پښتني پهغېږ کې وپالـل شو او یو زمری پښتون ئې پښتانه ملت ته وړاندی کړ.

علاوه پردې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده، صالحه او نیك عمله ښځه وه؛ ترداسی حده چه دپټې خزانې مؤلف وایی خپل اولاد ته ئې هیڅ وخت بې اوداسه او بې طهـار ته شیدې نه دی ورکړی. کم وخت چهئې سن پوخوالی ته ورسېد او پخه ښځه شوه، نوبرخېره پر پورتنیو ښېګڼو دا دب او علم سره ئې ټینګه علاقه وه نوله او په لېږمده کښې نوموړې شاعره شوه، دا یوه رباعیئې ترموزه پوری را رسیدلېده چه وایی:

سحر گـه وه د نـر گس لېمه لا نـده ‎ ‎ ‎ ‎ څاڅکی څاڅکی ئې له سترګو څڅېده
ماوېل: څهدی، کښلې گلهولیژاړې؟ ‎ ‎ ‎ ‎ دهوېل: ژوندمیدی یوهخوله خندېده

همدا پورتنی فکر دی چه دا او سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر «اقبال» پهخوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وایی:

شبی زار نـالـیـدا بـر بـهار ‎ ‎ ‎ ‎ کهاین زندگی گریهٔ پیهم است
درخشید وبرق سبك سیر وگفت ‎ ‎ ‎ ‎ خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بـگـلشن کی برد این خبر ‎ ‎ ‎ ‎ سخنها میان گل وشبنم است

دمیرمن نازو خوب لیدل: چهمیرویس نیکهوزېږېدهمورئې پهمهغهلمړی شپه خوبٌ ولید چه حضرت بیبې نیکه دې ته وایی: «زما لوری! دا زوی ښه

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مـخ

تربیه کړه ؛ کم‌وخت چه ستا دازوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی — حج‌ته به ولاړشی . . .

زما لوری ! دده په‌روزنه اوتربیت کښې غفلت ونکړې ؛ دده له‌نسله به‌نیك شاهان پیدا شی — چه‌دین ته به‌رڼا ئې ور کړی — دده په تربیه کښې بنه زیار باسه اودقت کوه ، دده پراوزه دلویولویو کاروانجام پروت‌دی » (۱)

میرمن نازودې خوب په‌اثر برخېره پر مورنی عطوفت یوه بله مخصوصه علاقه هم له‌خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله — دمیرویس په روزنه کښې به‌ئې ډېر دقت کاوه ، ځوچه میرویس ددې له زمری روزنکی غېږ څخه پاڅېد ، زلمیتوب ته ورسېد . څنګه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دشپېږ کلنۍ څخه‌ئې دده په‌تعلیم‌شروع وکړه اوپه‌یوه کال کښې ئې ددین ټول فرائض به‌زده کړه اوتل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیت نیکه له‌خولې ، تاته ډېر لوی لوی کارونه ګوری چه باید انجام ئې کړې — چه لوی شې دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه — . . .

زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ اوستا خپل‌قوم اواولس ستاترسیوری لاندی ستادخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه‌میرویس زلمی‌شوتل به ئې په هر مجلس کی دخپلی مور پورتنی وصیت یاداوه‌اوویل به‌ئې : « زمامور ماته دلویو کارو دا ډجا مولووصیت کړی دی ، زه‌باید زیارو باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له‌خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزېږېدو نېټه : په‌یقینی اوقطعی‌تو ګه‌څرګنده‌نه ده چه‌میرویس نیکه په کوم‌تاریخ اونېټه زېږېدلی دی ، مګر که دده دمور اودده دلمړی زوی

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ

دزېږېدو د تاریخ له رویه تخمیني تاریخ وټاکو نو دده دزېږېدو کال ۱۰۸٤ هـ ټاکلای شو او یقین ته نژدې دی .

ځکه چه دده مور میرمن نازو په ۱۰۶۱ هـ کال زېږېدلې ده ، او څنګه چه په پښتنو کې معمول ده دمشرانو او خانانو لوڼې دېلرو پر کور دېرې کښېنې ، دشل او پنځه ویشتو کلو په عمر کې ئې مړو ته ورکوي نو ځکه به دمیرمن نازو مړوښې چه دنبالم خان پنګـاح شوه په ۲۲ کلنی توب وبولو او یو کال وروسته به هم دمیرویس زېږېده فرض کړو چه پوره به ۱۰۸٤ هـ کال واقع کېږي ، او داتخمین دمؤرخینو له دې قول سره چه وایي شاه محمود د میرویس لمړی زوی دمیرویس دوفات په کال اتلس کلن و (۱) ، هم تناقض نلري . ځکه چه دمیرویس وفات په ۱۱۲۷ هـ کال و ، نو د شاه محمود زېږېده په ۱۱۱۰ هـ کال یعنې یو کال تر واده وروسته طبیعي دی .

دمیرویس ازدواج : دمخه موو ویل چه سلطان ملخي توخي دغلځیانو د ټبر مشراو سلطان خداداد (مشهور په سلطان خود کې سره) دابدالیو مشر دنفاق اونزاع ددفع او جلوګیرۍ دپاره دابدالیو او غلځیو دمځکو ترمنځ ئې حد وټاکه . دې دحد ټاکلو که څه هم په ظاهره ددوی به منځ کې بېلتون اچاوه مګر معناً دېر ګټور او مفید ثابت شو ، ځکه چه له یوې خوا ئې دېر دیوکړ غېږن او له فساده ډک لاسونه پرې نه ښودل چه دوی پخپل منځ کې سره واچوی او له بلې خواهرې قبیلې په دېر جدیت سره دخپلې برخې په ودانولو لاس پورې کړاو دېر زیارئې یوست ، دا رویه دسلطان ملخي تر مرګ وروسته دده دورور حاجي عادل یا حاجي ابدال له خوا هم تعقیب شوه ، خو کم وخت چه د دولت خان سد وزی دابدالیانو مشر شو پر غلځیانو ئې لښکرو کړ او هغه ئې دېر ژوبل کړه او دمیرویس

(۱) تاریخ افغانستان دمیلسیون اثر دمنشي احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ
ترکستان'ن هند ٤ ج ۱٤۷ مخ ـ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

پلارئې ښارصفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب گلونه بویول او یو ښکـلی قوی زلمی ځینی جوړ ېږی چه دپښتنو په اصطلاح خوربرمینه کېدله . اتفاقاً په همدې ځای کې یوه پېغلهٔ نجلۍ وه چه «خانزاده» نومېدله ، دې نجلۍ یوه مور درلوده چه نوم ئې « درخو »وه ، پلارئې جعفرخان نومېده چه دسدوزو مشهور خان او په سدوزو کې « کامران خیل » و (۱) اوڅو مده دمخه وفات شوی و ، بل وارث ئې نه درلود او دېر جایدادئې هم پاته شوی و ، څوك ئې نه در لوده چه کورنۍ او دبا ندې چاری ئې اداره کړی ؛ ـ هغه و ، چه د نجلۍ مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبي فتح او الهی فیض و گڼه دا نجلۍ ئې په نـکـاح کړه (۲) کم شی چه دې ازدواج میرویس ته گټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشرتوب ، خانی او جهانداری دده لا س ته ورغله دسدوزی ټبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، څوچه ورو ، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو په زړو کې ئې هم دغلځیانو په شان ښه ځای اولوړ مقام ونیو او میرویس ئې په اولسی معاملو کې خپل لوی مشاور وگڼه .

دمیرویس کسب: دمخه ترهغه چه آزادۍ غوښتونکې او سیاسی اوقومی لوړ افکار دمیرویس په کړکره کې ځای ونیسی او یاوروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیرویس پلارنۍ بډائې ډېره کړی میرویس دتاجر په نامه مشهور او پېژاندل کېده او دلویو لویو کاروانو په ذریعه به ئې دهند خواته تجارت کاوه (۳)

کټه هم دده د تجارت څخه بېله د « افغان او پارس جنگ » د کتاب لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس ډېر هوښیار ، پوه او ډېر دولتمن سړی و (٤)

(۱) کامران خان داعلیحضرت احمدشاه بابا له نیکه گانوڅخه و (۲) تاریخ سلطانی ۷۰ـ۷۱ مـخ
(۳) دافغان او فارس جنگ ـ دجارج نیون هام فوردا سحاق ترجمه له لاتینی څخه په انگـلیسی
(٤) تاریخ افغانستان ـ اثر میلسیون ۱۹۷ مـخ

مګر د وروستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د دربار یانو خولې د هندي قیمت بهاو تحفو او سوغاتو په زور ګنډلې او یا د حجاز علمأ او ملایان د ځان کوی دده بډائی او ثروت سره تأثیر بښندی او معلومیږی چه حقیقتاً هم دی بډای ثروت مند سړی و ، او هم ئې تجارت کاوه ، او تر هغه وخته د تاجر په نامه یاد ېده څوچه د پښتنی مشرانو په قولیکی ئې ځای نیوه ، او ددوی ښاغلی مشر ټاکل کېده.

د میرویس شخصی صفتونه: میرویس د نرمی او ملائمی طبع خاوند و ، دده متین فکر ، زرینه رایه ، رسا ذهن ، لوړ اخلاق او دده د سخاوت شهرت مؤرخین ډیر ستایي (۱) مګر سر بېره پر دې تر ټولو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشرتوب او ملی مقاصدو او سیاسی میدانو کی ښه مرسته کوله دده فصیحه ژبه خوږه وینا ، جذاب نطق و ، ځکه چه دا صفهان د دربار قانع کول او د ګرګین پر خلاف دهغو رایه ګرځول او یا د حجاز علمأ خپلول او دهغو څخه د خپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نه و ، چه یوازی په سوغاتو او تحفو سرته رسیدلی وای ، بالاخر د پښتنانه یو ملت تر لویه او کوچنیه فداکاری او ځان نثاری ته حاضرول څومره قوت غواړی ؟ دا ټول میرویس د خپلی غوره وینا په زور سرته رسولی دی .

هو ، لږ وروسته چه دده څو لنډی وینا وی د واقعاتو پر ترڅ کی ولولیء هغه وخت به دده دا ښکلی صفت لا ښه تاسی ته وځلیږی .

د میرویس مقام د پښتنو په نزد: وروسته تر هغه چه میرویس له سدوزو سره خپښی وکړه دده مقام د پښتنو په نزد دوه چنده لوړ شو ، یو خود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ور پاته شوی و ، او میرویس دلوی کالخوا یه مشرحیثیت د غلځو په نزد درلود او له بلی خوا د قندهار ابدالیو او سدوزو د هغی

---

(۱) تتمة البیان ۲۷ مخ - سرجان مالکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی اوبیا دده دشخصیت په لحاظ دده ډېر احترام کاوه ، څو په آخر کې خود پخود دابدالیو مشرتوب او ریاست هم‌ده ته‌ورسېد ، خصوصاً له‌هغه وخته څخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظرمحمد خان اود فقیر نبا می مړ یی سر ه دگرگین پلاس پشهادت ورسېدل (۱) دپښتنو ملت دامید سترگی دمیرویس‌خان خواته کېږي شو لي ؛ کڅه هم دولت خان دوه نور زا من هم د ر لودل چه یورستم‌خان اوبل زمانخان (داعلیحضرت‌احمدشاه‌بابا پلار) و ، او رستم‌خان وروسته ترهغه چه گر گین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب په‌غاړه واخیست مگر سره‌له‌دې هم‌دمیرویس نفوذ ورځ په‌ورځ‌ډېریده او ورو ورو اولس پرده را غونډ بده ، اوښائی چه ددې نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و ، چه میرویس دخپل‌عقل اوذکا په‌زور دهغه‌وخت په‌تقاضا گرگین ځانته جلب کړی اوله‌خپله ځانه‌ئې راضی کړی‌و ، حتی ترلېږې مدې وروسته گرگین دی په‌ټولو مسائلو کې دځان مشاور گڼه ، په تېره بیاهغه‌وخت چه ددولت‌خان زوی رستم‌خان هم د گرگین له‌لاسه په‌شهادت ورسید په پښتنو کی بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو سترگی ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیومشرتوب میرویس ته‌وسپارل شو ، له‌همدې وخته‌څخه دمیرویس‌فوق‌العاده اهمیت اوامتیاز په پښتنو کی شروع کېږی ، څوچه ترآزادی کټلو وروسته پښتنو ده ته‌د « نیکه » لقب ورکړاوتر اوسه‌ئې هم‌حاجی میرخان «نیکه»بولی اودده مزارته دپښتنو تراوښځی دحاجت غو ښتلودپاره ورځی‌اوترهر څه‌دمخه‌ئې دده دکتیبې دالندی ستر گو ته درېږی :

د ننگ تـو تـه بـه مې هرهـڅ وی
که پس له‌مر گه پرمزارراشې مینه !

(۱) تاریخ سلطانی ٦٧ مخ

گرگین څوک و ؟ اوولي قندهار ته راغی ؟ ددي سړي نوم چه څو لیکي
دمخه تېرشو اصلاً «وختنك» و، پخپله گرجي اود گرجستان و، چه سلطانحسین
دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانۍ وټاکه . مگر دمخه تر هغه چه قندهار ته
راسي په گرجستان کی دپارس له پاچا څخه یاغي شوی و، څو بیا ئې کی ونیول
شو او ځکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې تر گناه ورتېرشو، وئې
باخښه اود «شهنواز خان» لقب ئې ورکړ (۱)

گرگین یوډېر عصبي المزاجه اوظالم او تند سړی و، چه دپارس دملیت سره ئې
څه علاقه نه درلوده اوخورا خونخوارو، چه دهمدې خونخوارۍ په اثر داصفهان
دربار دپښتنو داپلولو دپاره چه نه ئې غوښتل دبل تراسارت لاندې وی مقرر کړ،
اود شلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر گرجستاني جگړن هم ورسره وه
دقندهار دبېگلر گی پنامه قندهار ته را واستاوه، او هم بل غرض چه دپارس
حکومت دده پهرا استولو کی درلودا و: چه دهند د حکومت په مقابل کی یو
ټینگ سدولري مگر گرگین یوازی دقندهار په ښار اوحکمرانۍ سکته ونکړه
بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی: «کمینه کشی پیش نهاد خود
ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت» خپلو لښکروته ئې امر ورکړ
چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی، وینی وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې
کړی، نوهغه و، چه سرجان مالکم وایی: «... ومصداق ان الملوك اذادخلو
قریة بظهور پیوست (۲)» او گرگین پهدې گمان چه په داسی شدت او سرزنش
به پښتانه خوار اومحکوم کړی دخورا سختۍ څخه ئې کار اخیست . نوله همدې

(۱) زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - دنورالله لارودی اثر ۹ مخ
(۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۰۶ مخ

ځایــه څخه پښتانه دګرګین له ظلمونو او ستمونو په تنګ شول خپل ملي مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه . ځکه چه دمخه مووویل چه داوخت په پښتنو کې بې لهمیرویسه بل څوك نهو ، چه پښتانه ئې دظلم لهاوره ژغورلی وای ، میرویس هم ددوی پهداد ورسید اودقوم آزادولو اوملي خدمتتهئې پرخپل تجارتی کسب چهپهاختهو، ترجیح ورکړه - نوداولس دآزادۍ پهفکر مشغولشو - اودګرګین سره ئې رابطه پیدا کړه ، چه لاندی بهئې ولیکو :

میرویس او ګرګین : میرویس وار دواره ګرګین ته دخپلوۍ او دوستۍ دلاری راغۍ اوپخپله ذکـأ او کامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ ، او ګرګین داسی وګڼله چه میر ویس دده له صمیمی همکارانو څخه دئ ، څوچه لږ وروسته دګرګین پهمشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اولههغه ځایهئې د پښتنو دمشرتوب خط راووړ (۱) چهګویا دګرګین په مصلحت دفارس دحکومت لهخوا دپښتنومشر مقرر شو .

چه قندهارته راوګرزید دلتهئې لهیوي خواملی اوقومی مشرتوب دخپلمتین فکر او زرینی رایی په زور پداسی ښه توګـه اجرا کـاوه چه سلطان محمد پهقول « محسود اقران وسر آمدا بنای عصر » شو ، اوله بلی خوا ئې دګرګین سره داسی چلاو کـاوه چه ګر ګین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه ګاڼه لـکه سلطانمحمد چه وایـی : « . . . بی مشورهٔ او بـکـار ی نپرداختی وبغیر اجازهاش اقدام صلحوجنـګ نساختی واکثر مالیات دیوانی دوردسترا بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسر کردګی میرویس خان باطراف فرستادي ومالیات را حصول نمودی » (۲) برڅېره پردې ئې دښار دکلا نترۍ منصب چهپه هغهوخت کې دېرلوی اوجلیل منصب باله کـېده همدرلود (۳) چه

(۱) تاریخ سلطانی - ۷۱ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ (۳) سرجان مالـکم ۱۹۷ مخ

که‌ئې ددې‌وخت سره مقایسه کړو ، نوښایی چه « دبلدئې رئیس » به ئې وبولو.

مګر داټول کارونه تنهااوتنها ددې دپاره وه چه میرویس خان دخپل‌ملی مقصد اولوړ مرام دحاصلولو دپاره وړ او مناسب فرصت او وخت پلاټه اودده په خپله اصطلاح میرویس غوښته چه فتنه ویده مړه کړی . څنګه چه دګرګین ظلمونه ترحد تیرشول میرویس مجبورشو دملی وکیلانو یوهیئت سره له یوې عریضې چه دګرګین ستمونه اومظالم پکښې لیکلی وه داصفهان دربارته ولیږی چه ګوندې دپښتنو په‌داد ورسیږی او لمړی سړی چه په هغه عریضه کی ئې امضا کړې وه میرویس و (۱) داهیئت چه اصفهان ته ورسیږ هرڅومره سعیه چه ئې وکړه خپل‌عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، اوتر ډیری مدې پورې ئې دقابچیانو او در وازه والانو دډیرښت له کبله دتشرف موقع ونه موند لــه ځو په‌پای کی چه‌تر ډیر کوشش او زیار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم وړاندې شوه چائې پرعرض غوږونه‌نیو ، دګرګین دوستانو چه دپاچا په حضور کی وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شایستهٔ اعتنا نیست (۲) » او هم‌ئې علاوه کړه چه : « این سر کشان میخواهند بشکایات ساختګی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیګلرګی برآمده بازعصیان نمایند (۳ » هغه‌و ، چه‌دپاچا له حضوره‌ئې سخت ځوابونه اوشدیدشدید عتابونه واوریدل ، په‌ډیری مأیوسۍ اونا امیدۍ بیرته را وګرځیدل اوټول حال ئې پښتنوته ووایه او پښتانه ئې داصفهان ددربار په‌نفرت او خیالاتو پوه کړل .

ګرګین چه‌له یوې خوا دملت ناراضی ولیدله اوله دې عریضې خبرشو اوله بلې خوائې هم‌لیده چه‌دمیرویس نفوذ اوقوت ورځ په‌ورځ تردولت‌خان ابدالی هم‌ډیریږی نودګرجی مشرانو سرهئې مشوره وکړه اوچارهئې وغوښتله ، هغوی

(۱) تاریخ افغانستان - دمیلسیون اثر - پښتو ترجمه ۹۷ مخ(۲)سرجان مالکم۱۹۷مخ
(۲) دتتمةالبیان ترجمه ۷۴ مخ .

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حاکم وقت از دست شان بجزبد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغهو ، چه گرگین او نور قول گرجی مشران دمیرویس دکښیپستلو په فکر کي ولویدل چه کمه پلمه ورته جوړ کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئې کړی . دهمدي اختلاف په اثرئې څهمده وروسته میرویس دپاچا پهدښمنۍ متهم کړ او دخپلو معتبر وملګرو سرهئې تحت الحفظ اصفهان ته ولیږه (۱) مګر « دافغان اوپارس جنګ » دکتاب لیکونکی لیکی چه ګرګین دمیرویس له اهمیت او اقتداره ېریدیء ، پهښکارهئې دهته دبندیګرت نومنهواخیست اونهئې بندی کړ بلکه دتلبیس له لاری ئې میرویس څانته وغوښت او په ډېرو نرمو او خوږو الفاظو ئې دده سره مذاکره وکړه اودیئې پهقسم اولوړه دده دځان دسلامتۍ لهخوا مطمئن کړ ، یوازی ئې داورته وویل چهدیئې داصفهان دربارته غوښتی دی ؛ بیائې نودی اصفهان ته واستاوه ، مګرپټ ئې خپلو سړوته وویل چه په لارکی دده مراقبت وکړی اودده افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . ۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کي قندهار پریښوه چه ګرګین دده دحبس مکتوب یوځای دده سره پاچاته وا ستاوه ، او په هغه مکتوب کي ئی دده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائی ذکر کړی وهچه : « . . خوب است این مرد در اصفهان باشد ــ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مامکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دمیلسیون اثر ۱۹۷مخ
(۲) دفارس او افغان جګړه ـ مخ

دادي چه پښتنو ملي قائد میرویس صفوي دربارته دیوه بندي په حیث ځی وګورو چه داپښتون بندي به دي کابینې په مقابل کښې څه وکړی ؟ ددې پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ووایو !

میرویس داصفهان په دربار کې : (۱)

مجردی چه میرویس اصفهان ته ورسید ، دی ئې یوه قوي اوغښتلی ګارد ته وسپاره چه دی ښه وساتی او څو ورځی پر له پسې په بند کې و ، اوله دې پیش آمد څخه لږ په اندیښنه کې و ، په ډېره بیاهغه وخت چه وائې وربدل دپاچا کابینه ده ته په ښه سترګه نه ګوري ؛ مګر سره له دې هم باید لوستونکی انتظار وباسی چه دیوه پښتون مېړه فکر چه هغه هم دیوه سیاسي بندي پنامه یاد شوی وی څنګه دیوې کابینې افکار مغلوبه کوی ؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله اود کابینې نورو زعماوته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندی ورووزی او ددوی سره یوساعت ملاقات وکړی ؛ اجازه ور کړه شوه ، را ووت ، لمړی ئې اعتمادالدوله ولید ، اود هغو څورا قیمتدار وهندی تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره وکړه چه له ځانه سره ئې راوړی وه . بیائې ددربار نور آراکین ولیدل اوهر یوه ته ئې دمنصبو ددرجې په تناسب ښې ښې هدیې اوتحفې وروړاندی کړې . په هغو ورځو کې ئې دیوان بیګی هم ولید اوده سرئې هم په ګرانبها وتحفو خپل ځانته ټینګ کړ اوغاړه ئې میرویس ته کښېښوله . ـ ځکه چه میرویس دشرق ، او پوهیدی ، چه دشرق په دربارو کې در شوتو پنامه تحفې څومره مهم مهم رول نه لوبوی ، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم دآزادی دپاره دخپلې

(۱) کم مأخذ چه داصفهان ددربار وضعیت ښه څرګند وی اوپورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوی دی یوانګلیسی کتاب «دافغان اوفارس جنګ» پنامه دی ، چه دلته استفاده ځینې وشوه ..

بډائۍ او تمول څخه کېږ اخلي او د اصفهان د دربار دارا کېنو ژبې را نیسي او دوي د ځان پرخوا کوي.

بله ورځ ئې وار وېډله چه د داخلي چارو او قضایا و د حل د پاره یو لوی مجلس جوړ ېږي نوزیارئې ویوست چه دې مجلس ته لاره وموي او لاره ئې هم وموندله، کوم وخت چه مجلس منعقد شو، دی هم وبالــه شو، د مجلس رئیس د استفسار په توګــه د ګرګــین په باره کې له میرویس څخه پوښتنه وکړه، میرویس د دې د پاره چه د مجلس نظریه د ګرګین په باره کښې ځانته معلومه کړي د پورته پوښتنې په ځواب کې ئې د ګرګین خورا ډېر صفت وکړ او و ېو یل چه ګرګــین د خپل ورور په حیث ګڼي او د ګرګــین د زړه ورتوب او عدل او مساوات په باب کښې او د صفوي حکومت په نسبت د هغه د فرمانبرداری په شاوخوا کښې ښه نظریه ورکړه او علاوه ئې کړه چه: «دا رشتیا وه، کوم وخت چه مغول د ګرګین له مقرریدو د قندهار د نائب الحکومه په حیث خبر شول تر هرچا د مخه مادده له قوته کار واخیست او د ګرګــین بې استشارې مې د قندهار په ساتنه کې زیار ویوست . . . »

په دې وخت دیوان بیــګ چه د ګرګین طرفدارو، وخت غنیمت و ګڼــه او د ګرګین په بدویلوئې شروع وکړه، وې ویل: «ګرګــین ډېر فضول سړی دی دی تراوسه و نه پوهېدی چه میرو یس دی د ځان ورور بولي، د دهسړه ئې ډېر ظالمانه رفتار وکړ، او نه پوهېږي چه میرویس د ده حقیقي معاون او ملګری دی ...»

د دې ورځې مجلس تېرشو، وایي چه د میرو یس فصاحت او بلاغت مجلس په حیرت کې واچاوه.

بله ورځ دیوان بیــګ ګرګــین ته و لیکل چه: « تو لیاقت جمع آوری یکصد هزار تومان رانداری ! » د اسل زره تومانه معلوم نه دی چه آیا په هغه وخت کښې د اسل زره تومانه د قندهار مالیه وه که څنـګه ؟

بهرصورت څوورځي وروسته بیا میرویس خبر شو چه د اعتماد الدوله په کور کې یو مجلس جوړ یږي خپل ځان ئې هلته ورور ساوه او د سیل کوونکو په ډله کښې کښېناست او د مجلس د ټولو اعضاو سره ئې د لاس روغبړ و کړ (له دې څخه معلومیږي چه په دې وخت کښې ده کولای شوه د اعتمادالدوله په اجازه هر ځای ته ولاړ شي) - تر یوې لحظې وروسته صدر اعظم میرویس ته داسې وویل : « ستا په باره کښې له قندهاره یو مکتوب راغلی دی ، او څنګه چه تا پخپله د دې قابل بولم ، نو خواهش کوم چه پخپله تاسې د حقیقت له رویه اعتراف و کړیء او څه چه مو لیدلې وي هغه بیان کړیء » کله هم میرویس داسې سړی نه و ، ئې چه د مخه د اصفهان د دولت رجال نه پیژندل او د دوی پخپل منځ کښې د دوی د بر خلافی څخه خبر نه و ، مګر د دې دوو مجلسو څخه ده ته ښه ښکاره شوه چه په کابینه کښې بارتي بازي ده او برخلافي شته ، ده وغوښته چه څه ووایي مګر اعتمادالدوله د میرویس په طرفدارۍ مدا خله و کړه او وې ویل : « ته نبايد د تعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړي دي کار واخلې ، بلکه باید د حقیقت له رویه توضیحات ور کړې اوزه یقین لرم چه ته داسې سړی نه یې چه خلاف له حقیقته به څه ووایي ... » میرویس خان چه د دوی پارټۍ پارټۍ بازۍ په پټه خوله تماشا کوله نو ئې فائده په دې کښې و لیدله چه نور نو له حقیقته څخه پرده واخلي او د زړه څخه رښتینی رښتینی خبرې و کړې او داد ول ئې په خبرو شروع و کړه :

« تاسې زما څخه د حقیقت پوښتنه و کړه اوزه هم پښتون یم ، باید حقیقت ووایم او هغه دادی چه که ګرګین څه مده نور هم په قندهار کښې پاته شي د قندهار وضعیت به د بر وران شي او د قندهار د حکومت هډونه او جوارح به داسې سره بېل شي چه ، نور به ئې یو ځای کېده امکان ونلري - ځکه چه ګرګین تراوسه پورې نه دی قادر شوی چه خپل عسکر هم اداره کړي او د حیا او عفت تر قانون لاندې ئې راولي

هغه کسان چه څه سرئې هم نه و، ښورولي گرگين د هغو مالونه او ثروت غضب کړه او د هغو اولادونه ئې د خپلو عسکرو سره گرجستان ته واېږل او په دې کې ئې زيار ويوست چه بغي وکړي او ياغيان شي مگر دا نه ېې ښودل ...

نو ښه، کم وخت چه ډېرى روبي او تمول سره يو ځاى کړى او ډېر عسکر هم ولري، نو آيا دا خطره نسته چه د هغه د حکومت سره مرافعه وکړي؟

کم شى به وى چه گرگين له دې موافقې څخه را وگرزوى؟

ولي پاچا د گرگين پر ځاى د خپلې کابينې څخه يو لائق او تجربه کار وزير چه له خپله دينه او مذهب او ملت څخه واى د سلطنتي کارو د اجرا د پاره انتخاب نکړ؟ ترلمر سپينه ده چه يو وخت به دا پست فطرته سړى داسي موقع پيدا کړي چه د سلطنت د دوراني او خرابي سباب او علل راغونډ کړي ...»

پردې ځاى د ميرويس وينا پاى ته ورسيده او ټول مجلس په دقت واروېدله طبيعي د ديوان بيك پارټي چه د گرگين په خوا وه د دې له دې وينا څخه خواشيني او زړه تنگى شوله مگر بالمقابل د اعتماد الدوله پارټي ډېره خوښه او خوشاله شوه او د ميرويس سره ئې قول وکړ چه د مقابلې پارټي په مقابل کې ئې تقويه او محافظه کړي او ميرويس هم دا خبره له خدايه غوښته، تر هغه وروسته مير ويس هر ځاى مقبول واقع کېدى خصوصاً د اعتمادالدوله پارټي دده ډېر احترام کاوه او دې پارټي نه يوازي د ميرويس شفاعت پاچا ته وکړ، بلکه د گرگين ظلمونه او ناحقي ئې ټوله پاچا ته څرگندى کړي او د فارس پاچائې د ميرويس څخه خوښ او راضي کړ او پاچا هم ميرويس له قيده معاف کړ.

په دې وخت کې که ميرويس غوښته لاى قندهار ته تلاى شو، مگر د پارس د دربار بر هم او درهم وضعيت دده په مغزو کې نور خيالونه پيدا کړه، چه په هغو کې نه يوازي د قوم د آزادۍ رازېږېږو، بلکه د ښېښتني خاورې وسعت او ارتوالى هم په نظر کې نيول شوى و.

په دې وخت کې دده دوې مهمې قوې وې: لمړی قوه ثروت او بډاينې، دوهمه قوه قابليت او سياست. او له بلې خوا هم داصفهان ددربار وضعيت دده دکارونو ائی دپاره ښه زمينه تهيه کړې وه خوسره له دې ټولو بيا هم ميرويس له تعجيل او تلوار کار وانخيست او په دې لاره کې ئې سنجيده سنجيده قدمونه اخيستل او داهم بايد وويل شي چه دميرويس دالمړی سفر نه و، چه داصفهان دربارته تی، بلکه لکه ريدی خان مومند (دميرويس صميمی ملگری) چه پخپل کتاب محمودنامه (۱) کې ليکی دا تګ څلورم تګ و، چه دقوم دآزادی دپاره اصفهان ته تللی و، لکه دمير ويس خان دخولې چه وايي :

داڅلورم وار دی چه راغلم سلطانه — عرض د ظالم لدلاسه کړم سلطانه
که پاچا نکړی داد خواهی دمظلوم — ظالم حاکم کا، ظلم ډير پرمحکوم
جور چه ډير سی سلطنت سی برباد — د ظلم قصر بې پنا بې بنياد
گرگ دی ايله کړ پررمه سو شبان — جور ستم کاندی بيحد گرگين خان
موږ له طاقت نسته چه کړو بهزياتی — صبر پر ظلم د ظالم اړ منی
کا فرکو لای سلطنت سی مدام — که وکړی داد، نه وی جابر پرانام
مگر ظالم خو نسی کړای سلطنت — خالق رحيم دی، ور کوی خلافت :
چاته ؟ چه زړه ئې وی په مهرودان — دخدای عيال گڼی پر مځکه انسان
سلطانه ! واوره په ښې غوږ داوينا — مکړه ستم د خلق الله په هرچا
د ستمگارو پای ورانی دی خراب — دظلم اور ئې کا پخپله تراب

(۱) ريدی خان چه دمير ويس صميمی ملگری و او پخپل ځای کې به ئې مفصل شرح حال راشی يو کتاب د«محمود نامه» پنامه په پښتو نظم کړی دی چه څلور زرو بيتوته رسيږی او ټول هغه واقعات ئې پکښې راوړی چه ده پسترگو ليدلی دی ، مگر متأسفانه دا کتاب وروستۍ ترهغه چه سلطان حسين زرطلا وی صله ور کړه ورک شوی دی - يوازی يوه برخه ئې چه دمير ويس تګ اصفهان او حج ته او هلته دمير ويس مناجات او خوب ايدل او دمير ويس مرگ څرگند وی په پټه خزانه کې ضبط شوې ده (بينوا)

دمظلوم آه داسې کارې وې ګوره چه اور ئې نه ځي دظالم له کوره
سلطانه ! ګوره پر ځان رحم کوه خپل کلي کور په جور مه ورانوه»

* * *

دسلطان حسين صفوي دخولې بياداسې ځواب ور کوې :

« پاچاوېل : زه نسواى کولاى چاره د ګرګين ظلم و ستم د پاره
که ئې معزول کړم قند هار نه بر بېږدي جورو ستم او خپل شعار نه پرېږدي
ګرګين خو ګرګ دې ګرګ خو ظلم کوې و يني نو ينه هم پسو نه څيرې
زه هم خائف يم ، چه به څکړم ګرګين نامسلمان دې ، ارمنى دې بيدين
نه په اسلام کې ځان پابند ګڼينه نه نصراني نه له عيسى پېرينه» (۱)

* * *

دميرويس تګ حج ته : هغه وخت چه دپارس پاچا په اوراوز دميرويس

بيګناهي اعلان کړه په دربار کې دده رسوخ يو په دوه ټينګ شو ، تر څه مدې وروسته ئې دبيت الله دزيارت اجازه وغوښتله او دا دليلونه ئې پيش کړه ، وې ويل :

« . . . ددنيا له مشقتو او تکاليفو څخه ستړې شوې يم ، او بل ناروغه يم ، او ډريم خورا ډېر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځايونو زيارت وکړم او څو شپې ورځې هلته تيرې کړم او د خداى لوى پاك دربار وويتم او د مکې او مدينې په زيارت مشرف شم – او تر هغه وروسته نو په رياضت او دعا بوخت شم – که اعليحضرت اجازه راکړې تردې زيارت وروسته نو بير ته دلته راځم او خپله تو له کورنۍ دقند هار څخه اصفهان ته راولم او دلته ژوند کوم ، هو ، که ستاسې خوښه وي خپله تو له قبيله او خپلوان دلته راغواړم اه امر صادر کړې ء چه راسې (۲)

(۱) پټه خزانه ۱۳۹ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه.

ځنګه چه سلطان حسین ظاهراً دمذهبي مراسمو سره پابنده و، ځکه ئې و نشوای کولای چه دمیرویس داعزم فسخ کړی او علاوتاً د میرویس له خبر و ځخه ډیر خوشاله هم شو، نووې ویل: «هیڅوك دی په میرویس غرض نلری او نه دې څوك له دې لوی عزمه ځخه را ګرزوی» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز با نفوذه او مقدس علمأ ئې ولیدل اوهغه تحایف او سوغاتو نه چه ئې دفارس ځخه دځان سره راوړی وه هر یوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه. بیانو مدینې ته ولاړ اودهغه ښار مقدس ځایو نه ئې و کتل اودهغه ځای دمعتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدا یا او تحفې ئې ور ورانډې کړې.

* * *

دمیرویس مناجات په مدینه کښې: ړوړی خان مومند پخپله محمود نامه کښې لیکی چه په مدینه کښې میرویس داسې مناجات و کړ چه د لته عیناً هغه منظومه را نقل کوو:

ولاړ یَدشپې ئې په یثرب کافریاد	رسول دخدای ته «چه سوقوم برباد
ستا پرامت راغیٔ دظلم دوران	واوره رسوله د دې قوم فغان
پښتون خوستا پر نامه ځان کړی فدا	اي خیرالناسه! وا وره ته ئې ندا
وژ غوره دوی، ته دظالم له لاسه	ګرګین له منځه د پښتون وباسه
ستا په نامه دیٔ کلمه ګویه پښتون	نه بهٔسی هیڅکله له تانه راستون
مرګ وژوندون مو د اسلام دپاره	ستا د دربار ستا د سلام د پاره
مهمو کړه هېر خیرا لوری رسوله!	فخر کونین نورالهدی رسوله!
اوښکې مې ځاځي پردرباریم ولاړ	قوم سو په اور دظلم تو له لتاړ
یووار نظر وکړه پرموږ چه سو ور	و ظالما نو ته تر څو به یو پر

ستا لطف ومهردی شامل پرجهان | هرخراب زړه دی‌ستا په مهر وډان
که‌ستا نظرنه‌وی خراب سو پښتون | په‌اور دظلم تور کباب سو پښتون
واغلم له لیری ی ستا در بار ته نبی | ته می شفیع سه خدای غفار ته نبی
چه پرپښتون قوم نازل کا رحمت | کړی ئې خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس دظالم ئې له‌گر یوانه کاالنبی | وچ سی د ظلم د گند و خیر د نبی
ستاشریعت‌سی ټینګ په منځ دپښتون | ورك‌سی بیداداو کم‌سی‌رنځ دپښتون
دامی دی‌ء سوال ولاړ و درته یمه | محتاج دی تش و لبز نظر ته یمه
دقوم حال کړم درته عرض په ادب | ته یې بادار د کل عجم او عرب
بیله تا نلری ی پښتو ن خوا له گر | ته‌یې ملهم د خوږو زړو د پر هر
وژغوره زموږ نام وناموس له بیداد | کړو بې نا مو سو ظالما نو بر باد
سر که را بورته زموږ حال وګوره | د ظا لم ظلم بد احوا ل و ګو ر ه
نه ئې له تا شر م و حیـا سته نبی | نه شرم کـادی له عیسی، اومنی

عرض می دحال وکا، وتاته پیشوا
بل ځوك مونسته خوا له گر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل: همداشان ریدی‌خان په محمودنامه کې راوړی‌چه

میر ویس نیکه تر پور ته مناجات وروسته په همهغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرو یس‌ته‌ داسی وایی:

«وی ای سپین‌ږیری نورخه‌غم‌مکوه | قوم دی خلاص سو کورت ماتم مکوه
ولاړسه خپل‌قوم‌ته‌دازیری کړه ژر | چه د ظالم سو کم نقصان او ضر ر
پښتون به‌خدای کاله ظالمه آزاد | نه به‌ سی ننګه او ناموس ئې بر باد
خدای به‌داقوم کا په‌رحم ودان | نوم به ئې وینه مجاهد پر جها ن
تل به‌دخدای په‌بندګی کې‌وی‌لوړ | ځوك به ئې نکا سرپه تیټه ورځوړ

«کلمه د خدای به وي جاري په افواه   زر کوي دوي به په دې لاره کې ساه
خوئې طره وي د اسلام په بنګړي   ند به سي ورك نوم ددې قوم له نړۍ»

دقت: ګران استونکي پوهیږي چې په وروسته واقعاتو کښې چې میرویس قندهار ته ولاړ شي ددې خوب نقل کول یا اورېدل په هغه عصر کې د پښتانه ملت په روح کې څه شور پیدا کوي؟

ځکه چې داسې روایات که څه هم حقیقت ونلري د یوه داسې مسلمان ملت په روح کې لکه د پښتانه ملت چې دی، سربېره پر ملي احساساتو پر مذهبي او روحاني تحریك او شور هم پیدا کړي. نو هر کله چې مذهبي او ملي احساسات سره یو ځای شول نور نو د داسې ملت د خوځولو او په شور راوستلو په مخ کښې هیڅ بل مانع نشي درېدلای او هر اقدام چې وکړي ددې دوو قوو په اثر حتماً یا مخ کېږي او یا کامیابېږي.

هغه سوالونه چې میرویس د حجاز علماوته وړاندې کړل:

وروسته تر هغه چې ئې د مدینې علماوته هم تحفې ور کړې بېرته مکې ته راغی او «د افغان او پارس جګړه» د کتاب لیکونکی لیکي چې میرویس په حجاز کې د هغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانو ته دعوت ور کړ او هغوی ته ئې پټ د خپل زړه رازونه وایه او د دوی څخه ئې تحریري ځوابونه وغوښتل او ور ته ئې وویل:

«..موږ د دوو مملکتو تر منځ واقع شوي یو چې یو د هند امپراطوري ده او بل د فارس مملکت دی موږ د محمد (ص) په دین یو، او پر څو قبیلو سره ویشلي شوي یو.

لیکن څه موده د مخه زموږ مملکت ته رافضي او شیعه ګان راغلي دي او د دوی د لاسه د پېر غیر قابل او نه زغمېدونکي ظلمونه وینو او س ئې د ګرګین په نامه یو رافضي بیګلر ګی چې د پېر ظالم دی زموږ پر سر درولی دی چې خلاف د قانون او عدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوي.

او په داسې حال کې اې بزرګو او لويو عالماو ! آيا موږ حق لرو چه دخپل دين اوناموس دپاره توري له تيکو را وباسو ؟

که موږ ددوی پمقابل کې دخدای درضا دپاره دجنګ اعلان وکړو اودوی مات کړو آيا ددوی مالونه موږته ښه ګڼل دي ؟ » (۱)

دهر سوال په مقابل کې ئې مثبت او کافي ځواب ورکړ ـ مګر ميلسيون دسوالو شکل بلډول بيانوی او ليکي چه داسې وه :

« ۱ : آيا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو ديني کاروکې آزاد نه وی دتوري پزور ځان آزادول روادي ؟

۲ : که ديوه ملت مشران ناچاره شي ديوه بې دين پاچا سره بيعت وکړی او هغه پاچا د بيعت دلمرني شرطو مراعات ونکړی آيا هغه ملت کولای شي خپل بيعت فسخ کړی ؟ »

ددې دواړو پوښتنو پځواب کې ئې د « بلاشك » کلمه وموندله (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره ليکي چه : « . . . درمکه فتاوی ازعلمای اهل سنت گرفت که محاربه باشيعه وقلع وقمع اينطايفه موافق قانون شرع شريف ومطابق احکام ملت حنيف است » (۳)

پههر صورت کوم وخت چه ميرويس بيرته اصفهان ته را ګرزيده دفارس د حکومت پرخلاف ئې دېرې مهمې فتواوی دحجاز دعلماو او روحاني طبقو څخه پلاس کې وې اوبيرته راوګرزيد .

---

(۱) دافغان او فارس جګړه

(۲) تاريخ افغانستان ـ د ميلسيون ـ دمنشي احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) تاريخ ايران ـ دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را گرزېده : میرویس اصفهان ته‌را وگرزېده ـ دمکې

څخه ئې خپل له ځانه سره ډېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانو ته‌ئې ورېاندی کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان‌وه اود هغوسره‌ئې ملاقاتونه هم وکړه، دهغو په زړوکې ئې کامل نفوذ وموند . او تولو دی ښا چاته مقرب کړ ـ دده دور اندیشې اوعقل‌ئې وستایه اوپه‌سلطنتي چاروکې‌ئې لاره ور کړه(۱) مگرمیلیسون لیکې چه‌میرویس کښه‌هم له‌وزیرانو سره تنگ اوراتنگ درلود، خو په‌بشکاره ئې په ملکې معاملوکې مداخله نکوله (۲) اوبنائې دادې دپاره‌و، چه‌داصفهان دربار پرده بدگمانه نه‌شي ـ په دې وخت کې کښه‌هم میرویس خان ته دا شوق پیدا شوی‌و ، چه قندهارته ولاړشي اوهغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح کړې‌وه عملي کړي مگرپه‌دې ملي‌مرام کې‌ئې تلوار روانه باله اوله‌ځانه سره‌ئې فیصله وکړه چه‌څه مده لانورهم په اصفهان کې پاته شي .

یو تصادف : په‌دې وخت‌کې چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را

گرزېده داسې یوعجیب تصادف واقع‌شو چه‌دمیرویس دپلان‌دعملي کولو دپاره ئې زمینه خوراښه مستعده کړه او میرویس ته‌ئې ډېرښه فرصت پلاس ور کړ چه‌خپل کارونه پاخه کړي اوخپلې نظریې عملي کړي .

واقعه داوه : چه په دې وختوکې « شماخې » ته یوسفیر را ور سېد چه دروس دامپراتور «پېتر کبیر» له خوا داصفهان دربارته راتلی ـ داسړی «اسرائیل‌اری» نومېده (۳) اویو سړی‌و، چه‌په اصل ارمنی دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی وروسته تر هغه‌چه‌په‌فرانسه ایټالیا اوآلمان کې دقهوه‌خرځونکې پنامه په‌سیاحت

---

(۱) دافغان اوپارس جگړه . (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) Israëlorii

مشغول و، دلمړی «لئوپولد» د آلمان دامپراطور په عسکرو کی داخل شو، اوورو.
وروئې په هم هغو عسکرو کی یو جزئی منصب پیدا کړاو څنګه چه یو دسیسه کارسړی و،
« داتریش » دوزیرانو په دربار کی ئې هم پښه خلاصه شوه او ځکه چه دشرق
اکثری ژبې ئې زده وې نوماموړشو چه اسلامبول ته ولاړشي او هلته څارو کړي
چه ایا عثمانی دولت دهغی روغی دمنلو دپاره آماده اوحاضر دی چه اطریش او
دهغه متحدینو (آلمان اولهستان او ونیز) ئې پیشنهاد کاوه ؟
اوداهغه روغه ده چه په (۱۱۱ ه) کال ئې تړون وشو.
وروسته تر هغه اسرائیل اری دروس دقیصر خدمت ته راغی، اودهغه په عسکرو
کی ئې منصب وموند (۱) خوبیا چه ئې دروس دولت ته په عثمانی مملکته کی ښه
خدمتونه وکړه نوئې دهغو خدمتو په عوض کی دپتر کبیر څخه خواهش وکړ
چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربارته واستوی، امپراطور بر څېره پردي چه
ده دا خواهش ومانه امرئې وکړ چه هر څومره مال التجاره چه دی او ده
ملګری له ځانه سره وړی دګمرکی محصول څخه دی معاف وی (۲) دا امر ددې
باعث شو چه خورا ډېر ارامنه پرده بالدی دخپلی تجارتی ګټی دپاره راغ نه شي.
هغه و، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا داصفهان دربارته معرفی شو،
اسرائیل اری تر هغه دمخه چه اصفهان ته ولاړ شي «وینه» ته ولاړ او د تېرو
خدمتو له امله ئې داتریش دامپراطور څخه دسلطان حسین پنامه یوه سپارښتنامه
واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس
دپاچا پنامه یو خط ورکړ (۳) تر دې ټولو سپارښتنامو وروسته د ډېرو ارمنیانو
او روسیانو سره «شماخي» ته وارد شو او دپارس سرحد ته را ورسید.

(۱) کاوه (مجله) دوهم کال د ۱۲ شماری ضمیمه ۸۷ مخ (۲) تاریخ ایران سرجان ملکم ۱۹۷ مخ
(۳)

دپارس وزیرانو چه ددې سفیر دراتګ خبر واروید، نویوسړی ئې ورواستاوه چه ددې سفیر هویت اواحوال ځانته ښرګند کړی اودوی خبر کړی چه داسفیر څوك دی ؟ او د کم ځای دی ؟ اوملیت ئې څه دی ؟

ددوی سړی چه بیرته راغیء دوی ته ئې وویل چه داسفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی داخبره واوریده ډیر مشوش شول، خصوصاً چه دې سفیر ویلی وه چه دارمنیانو شهزاده دی . ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمنی سړی د سفارت په لقب (هغه هم دروس دسفارت بنامه) داصفهان دربارته راشی ، له دې کبله ئې نودفرانسه دسفیر «میشل» نامی سره چه دفرانسه دځورلسم لوئی لهخوا دتجارتی چارو دپاره په اصفهان کی و ، مشوره وکړه او له هغه څخه ئې وغوښتل چه ددې سفیر ملیت او نژاد ښه ورته ښرګند کړی او دوی ته دامعلومه کړی چه دروس امپراطور ته په څه نسبت معرفی شوی دی او څه قرابت ورسره لری ؟

د فرانسه سفیر چه هم داسرائیل اری په را تګ خوښ نه و (ځکه چه دې سفیر دهغه لئو پولډ اعتماد نامه په لاس کی درله چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و اوهم ئې اوریدلی وه چه اسرائیل اری خیال لری داسی اسباب راغونډ کړی چه کاتولیکی کشیشان له پارس څخه وشړل شی (۱)

نووې ویل : « . . . حقیقتاً داسفیر نژاداً ارمنی دی – څه ترڅو دې د مخه ئې په فرانسوی عسکرو کی کار کاوه اودفرانسوی عسکرو دپاره ئې کافی درستوله بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کی داخل شو ، دځو وظیفو تر اجرا و روسته یو کښته منصب ور کړه شو – څو واره هم جرمنی ته ولاړ او دلئو پولډ خصوصی ترجمان و ، بیا په روسی خدمت کی شامل شو او دسروانی په عهده مقرر شو او دجرمنی شهزاده دی دروس «تزار» ته معرفی کړ- دادی چه اوس داصفهان دربار ته دیو

(۱) کاوه مجله ۳ کال ۱۲ شمارې ضمیمه ۷

سفیر په حیث را استولی شوی دی » (۱)

او دفرانسه سفیر به دخپلو خبرو په پای کښې داویل چه «داسرائیل اری طالع هم ده په نامه کښې پټ ده که دده د نامه توری وروسته وړاندی شی داسی جمله ځینی جوړیږی چه په فرانسوی ئې داسی معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم بل شی چه دد دربار دارا کینو وحشت ئې ډیر اوه دقره باغ د کلی دیو سړی Aghwanitsch نامی پیشگوئی وه چه خلکو ته ئې داسی ویل :

«دا سفیر دار منی پاچهانو ځخه دی چه زموږ په کتابو کی ئې د مخه هم ذکر راغلی دی چه یو وخت به پارس ته راشی او دا ځای به دده تر تصرف لاندی شی او دا سړی خودار منیانو حکومت پخوانی عظمت ته ونه رسوی پر ځای به نه کښینی» هغه وخت چه دی شماخی ته راورسید ډیر سوه ارمنی کسان ورسره وه چه دلته سل نور کسان هم ور سره شوه او ویل ئې «زه د پخوانیو ارمنی شاها نو خلف یم!» دا پیروپا گمه ډیر زر خپور شو، او لکه ځنگه چه دوی په پخوانیو کتابو کښې لیدلی شوی وه، دوی ویل: « پر یږدی ـ چه دی زموږ پاچاشی، دی خپل مملکت به راغلی دی او باید چه حتماً زموږ له خوا تقویه شی »

دفرانسه سفیر چه دا پیروپا گنډ واوریده پاچا ته ئې وویل :« دد نیاار منیان دا سړی هغه پاچا بولی چه د هغه باره کښې دد وی کتاب پیشگوئی کړیده !» او په خپلو خبرو کښې ئې ډیره مبالغه و کړه او وې ویل چه هر څو زر کیږی باید ددې بلا خوله پټه کړه شی - باچا ډیر په چورت کښې و او بیا اودستی ئې اعتماد الدوله راوغو ښت مشوره ئې ځینی وغوښتله چه ددې سفیر به راتگ کښې څه وائی ؛

اعتماد الدوله ویل : اجازه ور کړی چه راسی !»

---

(۱) دافغان او پارس جگړه .

Israelorii—Iiseraroii(roy)(۲)

دمیرویس استفاده له موقع څخه: موږ ترا و سه چه دمیر ویس نیکه حالات

لوستی دی، میرویس مودبر یو دیپلومات او سیاسی هوښیار سړی موندلی دی نو ځکه دي تصادف میرویس ته ښه موقع پلاس ور کړه چه دارامنه اوگر جیانو په باب کښې او ددوی سره دگر گین دمناسبت په شاو خوا کښې هر څه چه وغواړی هغه وايي۔ ځکه چه دده وینا ظاهری رنگ هم درلود۔ که ئې ویلای چه ارمنیان او گرجستان غواړی چه آزاد او سی اوگر گین خان ددي کار لمړی محرك دی شاید حقیقت به هم باله کېده ۔ خصوصاً هغه وخت چه دکابینې داعضاو په نظر داغوته نه خلاصېدونکي ښکاره شوه او میرویس ئې دمشورې دپاره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس له خپلی وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړه ئې غوښت اخیست.

چه مجلس ته حاضر شو دواړو پارټیو ده ته رجوع وکړه او ورته وي ویل :- کمه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پرېښودل او که ئې گرفتارول؟» ځکه چه یوه پارټۍ ددې نظریې پرخواوه چه سفیر دی گرفتار شی او بله ددې نظریې مخالفه وه، څوك لا هم بې طرفه ناست وه۔ بیائې نو دمیرویس څخه داسې خواهش وکړ :-

«... موږ ستاخدای درکړی رایې او ستا سلیم عقل ته ضرورت لرو۔ ته څه وایې؟»

میرویس واردواره ددوی دلوړو ستایلو او احترام شکریه او خپله خاکساری په څو کلمو کښې خلاصه کړه او بیائې داسې وویل :-

«زما په عقیده ددې سړی راتگ سیاسی رنگ لری۔ چه دې خاوری ته راداخل شی ستاسی دقوې ترشعاع لاندی کېږی ۔ نو ددې قدرت او واك به پیدا نکړی شی چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړی ۔ که تاسی د کمی شخړی انتظار له ده څخه لری، نو پرې ئې ږدی چه اقدام وکړی ۔ بیا تاسی کولای شیء

---

(۱) دافغان او پارس جگړه په انگلیسی ۰ افغان تاریخی په ترکی ژبه

چه دی محبس ته وسپاریء او په یوه جام ئې کار تمام کړیء او که ده کوم داسې اقدام ونکړ ترخه مدې وروسته چه وخت ئې پوره شو بیرته ئې «زار» ته ور واستویء په دې صورت کښې به ده پحق کښې لوی توهین شوی وی اوخورا به سپک شي ځکه چه دی ئې د یاغیانو د یاخوا او د هغو د مجلس داور بللو. دپاره دې ځایته را استولی و، او نا کام ولاړ ـ . له دې څخه هم باید وپوهیږو چه دا سفیر ساسی په دربار کښې قبول نشي احتمال لري چه د ګرګین دوروره په شان خپل ځان روسی قونسلګرۍ ته ورسوی او دار منیانو د سر کښې او طغیان باعث شيـ هغه وخت نو لا زمیږي چه د ګرګین د هنګامې په شان یوه بله هنګامه تود شي او ډیرو خلکو وینې به توی شي او تر حد زیاتې پیسې به ولګولی شي . . . په هر صورت کوم شي چه په دې وخت کښې مهم او ضروری ښکاری دا دی چه تر هر څه د مخه باید خپلو سرحدا تو ته توجه و کړيء ـ و ګوریء : له یوې خواه ګرجی شهزادګانو د روس له قیصر څخه د مرستې او ساتنې غوښتنه کړې ده او نظر علیخان د ګرګین دا کا زوی او د ګرجستان والئې روسی دربار ته استولی دی (۱) او له بلې خواهم پوهیږي چه ګرګین دارمنی ټبر څخه دی، څه لیری نه ده چه د روسیانو سره علاقه پیدا کړي ـ هو، ګرګین فرصت او وخت لټوی چه سر کښې وکړي (لکه د مخه چه ئې هم په نا کامی سره اقدام ختم شو) او هغوی به د خپلې مرستې دپاره راوغواړي او له خپلو ګاونډیانو څخه به استفاده وکړي او یا خپل حکومت دهند پاچا ته تسلیم کړي او د هغه سره قول او تړون وکړي چه د ده سره مرسته وکړي او دا هم څه لیری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده وکړي، هغوی پخپله پارټۍ او حزب کې داخل کړي ـ ځکه زه هلته حاضروم او دده کارونه مې لیدل ـ

(۱) کاوه مجله ۲ کال ۱۲ شماري ضمیمه ۸۹ مخ.

گرگین له‌ماشخه کوم مخالفت و نه‌لید. او ده ماظلم کړی و، مگر زما وجودني هلته نه غوښت اوزه ئې له هغه ځایه لیرې کړم‌شودی پخپل مقصدبنه کامیابه‌شي که زه هلته وای او (حدای دی نه‌کړی) که‌واقعه دپښتنو په‌منځ کښې پیښه شوې وای په‌خورا آسانۍ سره ماکولای شوای چه هغه اور مړکړم په هر صورت که داسفیر ومنل شي نود راتلونکی خطر دپاره باید کم از کم دور اندیشه او سئی او دده په کار او کړو اوعمل پسې ډېرمواظب اوښا رووسئی ... » (۱)

میرویس په آخر کښې‌داهم وویل چه : « . . . حقیقتاً ډېر نازك وخت دی که پتر کبیر دروغي‌اودوستۍ له لاری غوښتلای چه یو سفیررا راستوی دا اومنی سرې به ئې نه رااستاوه په تېره بیاداسې‌سړی‌چه دارمنیانودشهزادگی دعوه هم کوی ځکه نودپارس حکومت ته داضروروده چه تړل گرجیان اوارامنه‌تر نظارت لاندی ونیسی ځکه چه ډېرمده نکېږی چه گرجیان دگرگین‌ترمشر توب لاندی بغاوت کړی و، او اوس چه هم‌دگرگین‌دا کاروی دزار روس په دربار کښې‌لوړ مقام لری آیاددې‌سفیرراتگ به‌دگرجیانواوارمنیانو په روحیاتو کښې‌خصوصاً دگرگین په روح کښې څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (۲)

دمیرویس داوینا چه « دافغان اوپارس جگړی » د لیکو نکی په عقیده یود هغو جامعوویناوڅخه وه چه‌دیوه هوښیار اومقتدر سیاسی سړی څخه چه د لوړ عقل خاوندوی انتظار کېده - او وئې کولای شوه چه دگرگین په نسبت دپاچاپه مغزو کښې راز راز افکار پیدا کړی - نوپاچا فکروکړ : څه و کړی ؟

که گرگین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به ونه منی اودهند پاچانه به ځان تسلیم کړی - اوکه ئې معزوله نکړی هغه تشویش‌چه دده له وجوده ورته پیداشوی و، دده زړه ئې پرآ رامه نه پرېښود اوتحمل ئې نشو کولای .

---

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) تاریخ افغانستان - میلیسون - پښتوترجمه ۲۰٤مخ

نوځه ئې و کړه ؟ وروسته ترهغه چه د اسرائيل أرى ئې په ډېر مجلل ډول پذيرائي وکړه او اصفهان ته راغیء ، دګرګین دپاره ئې داسې چاره و سنجوله چه هم معزوله نشي اوهم له اقتداره ولو ېږي چاره داوه چه میرویس ئې بېرته دقندهار و کلانتری (ریاست بلدیه) په منصب مقرر کړچه هلته د ګرګین د حالاتو مراقبت و کړی‌او که ئې موقع پیدا کړه دده ځای‌هم ونیسی (۱) نودادی هغه میرویس چه دیوسیاسی بندی په حیث تحت‌الحفظ اصفهان ته‌لیږلی شوی‌و » اوس دحکمران په حیث وطن ته راځی - بنائی چه ګرانو لوستو نکو به د هغې یوښتنې ځواب چه ځومځه دمځه مو کړې‌وه (چه دیوه پښتانه مېړه فکربه‌دیوې کابینې په مقابل کښې څه و کړې ؟) خود پخوده پیدا کړی وی .

خیر یه راتلونکو پېښو کښې به‌څو نوری نکتې هم ولولی چه دملی زعیم دیپلو ماسی افکار لا ښه ځینې څر ګند ېږی .

❀ ❀ ❀

د میرویس راتګ قندهارته : په دې ترتیب میرویس د ملی پرو ګرام د عملی کولو دپاره دډېرو آرزو ګانوسره په خوراشوق خپل ګران وطن ته رهی‌شو او درارهی کېدو په وخت کښې ئې څو مکتوبونه د ګرګین پنامه له ځا نه سره را اخیستی‌وه چه په هغو کښې پر ګرګین باندی‌تا کید اوسپارښت شوی و ، چه د میرویس بې مشورې به کارنکوی اوده ته به بېرته هغه پخوانی‌منصب وسپاری اوډېراحترام‌به‌ئې کوی ، دده عزت اوشرافت به محترم ګڼی حتی‌اعتماد الدولته میرویس ته په‌خصوصی توګه‌ویلی وه‌چه‌د ګرګین په کړه‌اووضعیت‌پسی‌دی څارووی او یومهرشوی‌سندئې هم‌ور کړچه کوم‌وخت که‌ضرورت پیښ‌شی له‌هغه څخه کار واخلی- دیوان بیګ‌هم‌څومکتوبونه ور کړه‌اوپه هغه کښې‌ئې ولیکل‌چه : « میرویس یوله هغوهوښیارانو خلکو څخه دی چه دپاچا سره‌ئې ډېر کو مکونه کړی دی »

---

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون اثر دمنشی احمد جان ترجمه ۲۰۵مخ.

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنډ روانه باله دستی وقندهار خواته راوخوځېد اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامی کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام دَبوې تشریفاتی عسکری ټولګی اودیوې دستې موز یك له خوا ښه راغلی کېد له ـ هر پښتون دده په راتګ خوښی کوله او دده د کارو آرزو منده و (۱) ځو چه قند هارته را ور سید .

د میرویس رسېدل قندهارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېری ګرمجوشۍ اوحرارت استقبال وشو ، اوټولو اهالیو په ورین تندی اوخوشالو زړو ده ته «ستړي مشي» وویله ؛ ګرګین که څه هم په ښکاره دده په پذیرائی کې داهالیوسره ګډون و کړ اودمیرویس احترام ئې پر ځای کړ ، مګرپه زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه (داصفهان ددربار تهدید نامې اوسپارښتنامې ئې ولوستلې .)

په دې وخت کښې میرویس د ګرګین څخه اجازه واخیستله خپل کور اوخپلی علاقې ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملګری دده دملاقات دپاره راغلل اوهم دلی دلی خلك دحج د مبارکی دپاره ده ته راتلل او ټول پښتانه منتظره وه چه دی څه کوی ؟ اوڅه وایی ؟ غوښته ئې چه پوهشي : میرو یس د قوم دنجات اوآزادولو په باب کښې دوی ته څه زېری راوړی دی ؟

ګرګین ددې ملاقاتو اوتګ راتګ څخه بې خبره نه و ، مګر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښته چه یوه پلمه پیدا کړی اوداسی کارو کړی چه میرو یس دقوم اواولس په نظر کښې سپك اوذلیل ښکاره کړی ـ یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شوې وه (۲)

---

(۱) د افغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ ایران سر جان مالکم ۱۹۸ مخ

گرگین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور ده د زوی د ازواج دپاره (۱) دگرگین کور ته ور واستوی څنگه چه دا پیغام دتحکم په تو گه، نو میر ویس ته غوندی اندیښنه پیدا شوه - ځکه چه له یوې خوا دلور استول ده له پښتني غیرت سره مخالف وه او بر سیره پر هغه ئې ده قدر دقوم او اولس په نظر کی سپکاوه او له بلی خوا په داسی وخت کښې چه میرویس لاتر اوسه پښتانه دخپلی عقیدې او عملیاتو څخه پوره نه وه خبر کړی ددې حاکمانه امر ردول ده هغه طرح کړې نقشه ورو رانوله - نو ئې څه وکړه ؟

دقوم مشران او غټان ئې راغونډ کړه او ملی جرګه ئې جوړه کړه، چه دا خبره ورته وکړی اوده ملی قانون په قرار ترمشورې وروسته یوه فیصله وکړی .

ځکه چه په پښتنو کښې دادستور دی چه ده ملی کارو دپاره مشوری مجلسونه جوړوی کښه هم معامله دېر وړه وی په انفرادی تو ګه ئې بیله ملی مشورې نه فیصله کوی او نه ددوی په عقیده فیصله کېدلای شی. دامجلسونه دپښتنو په اصطلاح «جرگه» بولی داجرگې چه څنګه فیصله وکړی هرپښتون ئې عملی کول پر ځان لازم بلکه ملی فرض گڼی - دادی چه دپښتنو ملی زعیم هم له دې دستور څخه کار واخست او دقوم مشران ئې راوبلل .

❁ ❁ ❁

لمړی ملی جرگه : میرویس ده غه ترهغه چه گرگین ته منفی یامثبت ځواب ورکړی داولس مشران ئې په کوکران کښې (چه دقندهار په شپېز کروهی کښې دغرب خواته واقع او دمیرویس مدفن دی) دمشوری دپاره راوبلل - لمړی ئې دگرگین ددې غوښتنې په شاوخوا کښې خبری شروع کړي، پښتانه چه طبعاً پر ننگ او ناموس مینان دی لوی او واړه وایی «دنیا ترسر جارسر ترناموس!» نو طبیعی

---

(۱) تتمةالبیان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ۷۷ مخ .

دەچه ددې خبرې دارو ېدو څخه روحاً متأ ثره شول، دغیرت و ینې ئې په جوش راغلی او میرویس ئې دلور لەاستوالو څخه سخت منع کړ او مقاومت ته ئې تشویق او ترغیب کړ او پښتنې قسم ئې یاد کړ چەدده پەمرسته کښې ترسر او مال تېر شي؛ میرویس چه دوی دځان پەشان متأثرولیدل پەزړه کښې د ېرډېر خوښ شو، مګر پەظاهرەئې دوی ته دصبر توصیه و کړه او وې ویل: «بهتره دەچه بلا پەخوب کښې مړه کړو! مګر تاسی ته لازمەده چه پر خپلو خبرو ټینګ سيء خپل رازپټ وساتيء او پرما اعتماد ولريء- یقین و کړی چه لەدښمنانو څخه بەسخت انتقام واخلم» (۱)

پەدې وخت کښې ملی قائد درحمان بابا دیوان راواخیست او دفال پەتوګەئې خلاص کړ وې ویل: «راسيء چه عبدالرحمان باباقدس سره هم وپوښتو، چه دده دیوان ئې خلاص کړ، هسی شعرونه وو:

زەمکتوب غوندی په پټه خولەګویایم — خاموشی زماتېری کا ترغوغازما

ګښت دعشق پەتو دزمکه امان چری — سمندر بویەچه زیست کاپەصحرازما

چه دغه بیتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجی، وویل: «چه دظالمانو کار تمام دی، امااوس دستی خاموشی بهترەده، ټوله بەپه پټه خوله داکو ښښ کړو، چه ظالمان ورکسی چەمناسب و قت راسی، نو بەزه پرتاسی زغ و کړم، هغەوخت باید ټول تیاریو او ظالمان له وطنه وباسو.» (۲)

دجرګې خبری اتری ترمابنامه جاری وې، خوپه آخر کښې ئې داسی فیصله و کړه چه: «قطعاً دمیرویس خان دی نەلوراستوله کېږی- مګر دې دپاره چه ګرګین غافل وساتو او پەحال خبر نسی، بلەنجلۍ دی دمیرویس دلور پەعوض واستوله شي څوچه د ګرګین دهلاکولو دپاره فرصت پیدا کړو...»

تردې فیصلې وروسته ئې بیا ټولو په قران، توره، ډوډۍ او مالګه قسم و کړ او دخپل قول پر وفائي بیاټینګ ترون و کړ او وې ویل: «هرڅوك چه لەخپلی خبری

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۹۵ - ۹۶ مخونه.

واوړى «زن‌طلاق» بهوى ـ دپښتنو په‌عقيدة داقسم‌اشدترين دقسمودى چه ميرويس ته‌ئې دهغه په يادولو ډاډ ورکړ .

ترهغه وروسته ميرويس يوه‌بله نجلۍ چه دده پکور کښې روز لې شوې وه دخپلى لورپنامه دګرګين سراى‌ته واستوله (١) اوهغې نجلۍ وويل : «زه دميرويس لوريم !» په‌دې تو ګه دګرګين هغه‌پلمه چه‌دا نتقام اخيستلو دپاره ئې جوړوله بې اثره‌پاته‌شوه اوهم ګرګين وغولېده چه‌ميرويس نورڅه په‌زړه کښې نلرى اوروغه غواړى اوبيادده دمظالمو دپاره زمينه‌مساعده ده.ځکه‌ئى‌نو ترخپله وسه‌پورى دميرويس زړه‌ساته اوپه هر کار کښې به‌ئى دده‌راى مراعات کاوه ملى زعيم ميرويس خان هم دازيارپرست چه‌داسى ښکاره کړى چه‌د ګرګين ټول‌مظالم اوصدمې ئى‌چه‌دده قوم‌ته رسولى دى‌هېرى‌شوى دى‌اود خپلوى اظهار ئې‌داسى حدته ورسوله‌چه ګرګين پرده‌باندى کامل اعتماد پيدا کړ ـ څوچه‌يوه مياشت وروسته ئې دګرګين دور کولو دپاره دوهمه‌جرګه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملى‌جرګه : يوه‌مياشت وروسته چه‌د ګرګين دظلم اور بيا په زور کښې‌شو اولمبې‌ئې‌هرلورته‌خپرى شوې د پښتنو مشر ان په تنګ شول بيا پر ميرويس راغونډ شول‌او د ګرګين دظلم څخه‌ئى استغاثه وکړه ـ اوبيادپښتنو يوه ملى جرګه جوړه‌شوه، مګردا پلا د کوکران په کلى کښې نه‌وه، بلکه په«مانجه» کښې جوړه‌شوه چه‌دقندهار شمالى شرق‌ته تخميناً دشلوميلو په فاصله د کابل پر لارواقع دى‌اوپه ښارصفا پورى نښتى‌دى، اوغالباً داځاى د مير ويس خان د ښځى يعنې دجعفرخان‌سدوزى‌د لورو، ځکه‌چه داحدودبه هغه‌وخت کښې دسدوزوه.(٢)

---

(١) تاريخ افغانستان دميليسون ٢٠٦مخ ـ دسيد جمال‌الدين افغانى دتتمة البيان ترجمه٧٧مخ سرجان مالکم ١٩٨ مخ.

(٢) تاريخ سلطانى ٧١مخ پته خزانه ٩٦.

داجرگه هغه‌وروستنی جرگه‌وه چه‌دقوم د آزادی وثیقه ئې مهروله، اوځینې‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرگه کښې لاندی مشران او خوانین راغونډ شوی وه ۱) :

۱: سیدالخان ناصر، چه وروسته دهو تکو ددورې یومهم لوزړور او معروف جنرال او سپه سالاررو ـ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

۲ : بابوجان بابی ـ چه‌دده شرح حال به‌هم برخپل ځای پوره ذکرشی .

۳ : بهادرخان ـ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولی .

٤: میاجی ـ دده أصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولیء .

٥: یوسف‌خان ـ دهوتکو له‌غښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په سیوری کښې اوسیده مگر متأسفانه بې له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې ئې ذکر نه‌دی راغلی .

٦: عزیزخان نورزی ـ چه ریدی خان ئې د «دلارام» دپهلوان پنامه یادوی نور ذکرئې نسته بنایی چه‌دفراه دنورزو مشر وی .

۷: گل‌خان‌بابر ـ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په ستر گه نشو .

۸: نورخان بریځ ـ داسړی دبړیځو له‌خانانو څخه‌و، اومحتمل چه‌دښوراوک اویا پښتنی بلوچستان و، په‌نورو کتابو کښې دده نوم ونه لید شو .

۹ : نصرو خان الکوزی ـ دالکوزی قوم له غټانو څخه و ، چه په جلدك کښې اوسیده .

۱۰ : یحیی‌خان ـ دملی قائد میرو یس خان ورور دی .

۱۱ : محمدخان ـ دمیرویس وراره چه‌په‌وروسته وقایعو کښې د حاجی انگو پنامه ډیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې وروسته درته‌راشی .

---

(۱) پټه خزانه ۱٤٥ ـ ۱٤۷ مخونه .

۱۰۲ : یونس‌خان کاکړ ـ ښایي چه دارغسان یا ژوب له‌خوانیو څخه وی . په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوی دی ، مګر دنورو مؤرخینو له‌لیکنو څخه څرګندیږي چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران او ملکان هم‌دې ملی جرګې‌ته را بلل شوی وه . (۱)

دې جرګې‌بیا په‌قرآن ګوتې پورې کړې اود وفادارۍ لوړه‌ئې وکړه ، بیا نو میرویس داعتمادالدوله کاغذدوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه د پارس حکومت هم دګرګین څخه خوښ نه‌دی اوماته اجازه را کړه شوې ده چه ګرګین له‌منځه ورك کړم اوپښتانه دده له‌ظلمه وژغورم‌مګر دا‌په‌هغه صورت کښې امکان لري چه‌تاسی ټول‌په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره‌ملګری‌شیء» ټولو دده دامرو داطاعت قول‌ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلې‌ملګرۍ پوره اطمینان ورکړ .

تردې وروسته نومیرویس خپل‌هغه‌پلان چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و، دوی‌ته ووایه، هغوی‌هم ټولودده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوښ‌ئې کړه د جرګې له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دې‌مالیه نه‌ورکوی، او خپله طائفه دې دګورجیانو پرمقابل‌پورته کړی ـ داچه‌داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې دمؤرخینو اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکی چه د«بلوڅانو» مشر ته امرورکړه شو (۲) مګرتاریخ سلطانی اوخورشیدجهان د « کاکړو» طائفه‌ښیی (۳) اومیلیسون بیاد«ترین» قوم‌یادوی (٤) همدارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی څوك ارغسان ذکر کوی اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوی خوحقیقت‌ته همدادوهم قول نژدې‌دی، ځکه‌چه دوروسته پیښو څخه څرګندیږی چه جرګې غوښته دګرجی‌عسکرد قندهارڅخه یوې لیری‌علاقې ته‌ولیږل‌شی اوارغسان دومره‌لیری ندی.

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه ۰ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ

(۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ

(٤) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هر حال داملی جرگه ترمازیگره جاری وه، او دجرگې شاملینو هر یوه ته وظیفه ورکړل شوه او دلمړی اقدام دپاره لازمه ترتیبات په نظر کښې ونیول شوه دجرگې په پای کښې پردې وخت بیا حاجي میرخان مغفور، لهٔ رحمان بابا څخه دابیتونه ولوستل :

چه آسمان ئې مخ پټ کړی په سحاب و خدای ورماوته ښکاره کړه هغه نمر بیا
چه رقیب راته ترلی په زنځیر و خپل حبیب را باندی برا نیت هغه ور بیا
په وصال ئې منت بار اوسه رحمانه ! په صدف کښې دخل نشته د گوهر بیا

نقل کا: چه دخدای په قدرت، دغه ورځ پر آسمان اوریځ هم وه، حاجي میر مرحوم دابیتونه ولوستل په هغه گړی لمر ښکاره سو اوریځ ئې لهٔ مخه هسته سوه، خلقو هم دغه یو الهی مددو گانه اوبیا نو جنت مکان حاجي میرخان خلقوته وویل :

«دادی دخدای تعالی مهر اولطف هم زموږ ملگری دی، اوس نو وقت دی چه توری لهٔ تیکیو وکاږو، اوځانونه لهٔ دښمنه وژغورو! . » ( )

❀ ❀ ❀

دمیرویس لمړی اقدام :

دبلو څواو کاکړو مشران چه خپلو علاقوته ورسېدل، دستی ئې خپل قومونه پاڅول اودمالیې لهٔ ورکولو څخه ئې سرونه وغړول گرگین چه دالمړی وارو، چه دداسې شدیداو برملا انکار سره مخامخ کېده سخت قهر ورغی، فوراً ئې ټول گرجی جگړن اوغنبټلی چه یوازی دهمداسې جدی اقداماتو د پاره ساتلی شوی وه دبلوڅو اوکاکړو دسر کوبی دپاره ورتاکل اوروان شول .

میرویس چه دا وضعیت په ډېردقت کوت، گرگین ته راغیء اود پورتنیو قومو دسر کښې له امله ئې تأسف وکړ او دگرجی لښکرو له لېږلو څخه ئې خوښی څرگنده کړه، اوضمناً ئې دښاردباندی یوباغ ته گرگین دعوت او میلمه کړ (٢)

(١) پټه خزانه ٩٧ مخ (٢) سرجان مالکم ١٩٨ مخ - دسیدجمال الدین تتمه ٧٨ مخ تاریخ افغانستان میلیسون ٢٠٧ مخ.

او په دې ترڅ کښې ئې وويل چه په دې مېلمستيا کښې غواړي د خپل قوم دوه غښتلي سرداران ده ته معرفي کړي چه د حکومت په خدمت کښې شامل شي (۱) گرگين دا مېلمستيا ومنله. د مېلمستيا ورځ را ورسېدله: د ښېښتو ملي زعيم ميرويس خان د قوم د مشرانو په مصلحت څو تنه ښېښتانه په مخصوصو ځايو کښې سره وويشل چه هلته د ي اشارې او فرصت ته منتظره وي .

گرگين د خپلو ملگرو او څو تنو محافظينو سره د باغ خواته وخوځيد او هلته ورغی؛ ميرويس او د ښېښتنو نورو غټانو مشرانو په ډېرې گرمۍ ددهٔ «هر کلی» وو ايه او «ښه راغلې» ئې وکړه مېلمستيا ډېره مجلله وه هر ډول شراب د دوی د پاره مهيا شوی وه او هر مېلمه د ومرې وڅښل چه بې هوښه ولوېدل، او يا د سيد جمال الدين افغاني په اصطلاح په دې مېلمستيا کښې د مېلمنو د مرگ شراب تهيه شوی وه او په خپله ميرويس ئې ساقي شو . - پر ټاکلي شوی وقت د انتقام اشاره يا د وطن د آزادی زغ چه د ا ټولی مقدمی او نيرونگونه د همغه د پاره وه ، د ملي زعيم ميرويس له خوا وشو په دې اشاره او زغ گرگين او د گرگين ملگري د ښېښتنو تر تورو تېر شول او دا د هغو زرو زرو بې گناهو ښېښتنو د وينو انتقام و ، چه د گرگين د شخصي اميالو او مقاصد و په اثر قرباني شوي وه .

په دې کښې چه د گرگين قاتل څوك و ، بې د محمد مهدی څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه ليکي ، محمد مهدی په جهان کشای نادري کښې ليکي چه « مراد خان » نامی د ميرويس په امر گرگين مړ کې ء (۲) او هم ليکي چه دا مراد خان نامی ترښځی و .

نور مؤرخين په مجموعي حيث د گرگين وژل ذکر کوي ـ مگر بې له سر جان مالکم . سيد جمال الدين افغاني او ميليسون نور مؤرخين لکه محمد هوتك ،

---

(۱) تاريخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ (۲) جهانکشای نادری ٦ مخ .

دافغان او پارس د جګړي لیکونکی او سلطان محمد اونور - د ګرګین دوژلو وضعیت بل ډول په جلا توګه بیانوی یعنی دمېلمستیا ذکر نکوی - مثلاً سلطان محمد لیکی چه یوه شپه ګرګین خان د کاکړو د طائفی د تنبیه دپاره تللی و ، دارغسان د « ده شیخ » په کلی کښې میرویس او نورو غلځیانو دشپې یرغل پرو کړ او شهنواز خان ئې دستګیر او کارئې ورتمام کړ (۱) بالعکس بل مؤرخ لیکی چه میرویس تردوهمی جرګی وروسته د ګرګین قصر ته ورغی او په بلوڅانو پوری ئې و تړل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړی ده - ګرګین دستی خپل افسران. را وغوښتل او دبلوڅانو دنیولو امرئې ور کړ ، هغوته ئې وویل « زه درر سپېږم » بیائې میرویس ته مخ را واړاوه اووې ویل : « تاسی هم ژرخپله وسله را واخلی اودخپلو نفر یو سره زما سره ولاړشی څوچه د ګرجی عسکرو سره یو ځای شو اودمخه ترهغه چه غلیم پوه شي یرغل پرو کړو ! » ټول کارونه په دې حکم ختم شوه مګر میرویس پټ دبلو څومشرانو ته خبرور کړ اوهغه ئې دغفلت له خوبه و یښ کړه اوهغوته ئې خبرور واستاوه چه : « داهم هغه ورځ ده چه موږ او تاسی سره ټاکلی وه او تاسی قول راسره کړی و ! »

فوراً میرویس د درو زرو پښتنو سره د ګرګین رارسید وته معطل و ، او په ډېری سرابنې ئې د ګرګین د راتګ انتظار یووست - ترلږ ګړی وروسته ګرګین له زرو تنو محافظوسره راورسید - بیله دی چه خبروی دپښتنو ددوو کتاروعسکرو په منځ کښې داخل شو اوله هری خوا محاصره شو او دفرعون په شان د مرګ په دریاب کی ډوب شو او د ټولو عسکرو سره له دنیا ولاړ او یو نفر هم پاته نشو چه دد ې قربانۍ خبر قندهار ته یوسی (۲).

خو د پټې خزانې لیکونکی محمد هوتک چه په هوتکی دربار کی روزل شوی دی

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ (۲) دافغان اوپارس جګړه مخ

اودده قول ته باید د ډېر اعتبار ور کړه شي په مجهول ډول لیکي چه : « اولس ټول سول اودجنت مکان حاجی میرپمدد په قندهار ور ننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (۱) کتښه هم داقول دسرجان مالکم ، سیدجمال الدین افغانی او میلیسون له قولو سره چه مېلمستیا یاد وی تر یوه ځایه پوری هنا فی نه دی ، ځکه چه دا مؤرخین هم وایی چه میرویس د ګر ګین تروژلو وروسته سره د نورومشرا نو ښارته داخل شول ، مګر بیاهم تصریح ئې نه ده کړې .

❀ ❀ ❀

دد ې اقدام نېټـه : مؤرخین ددې اقدام په نېټه او تاریخ کښې چه دپښتنو ملی قائد د آزادی غوښتلو په نیت کړی دی ، یا په بل عبارت د ګر ګین د وژلو په تاریخ کښې مختلف دی :

شیرمحمد د ۱۱۲۰ ه د صفری میاشت لیکی (۲) سلطان محمد ۱۱۲۱ ه د صفری میاشت ښا کی (۳) او نواب صمصام الـ وله دا اقـام په ۱۱۲۰ ه کښې بولی (٤) مګر خافی خان چه د خپل وخت حوادث یې تر ۱۱۳۵ ه پوری لیکـلی د ی او د هوتکی شاهانو معاصر دی ددې اقدام تاریخ ۱۱۱۹ ه لیکی وایی پدې تـاریخ د هند د ربار محمداعظم شاه ته د ګر ګین د وژلو خبر راورسید(۵) میلیسون دافغانستان په تاریخ کښې ۱۷۰۹ ع = ۱۱۲۱ ه کـال ښوولی د ی (٦) او نورالله لارودی د «زندګـانی نادر شاه» په کتاب (۱۱۲۱ ه) کـال لیکـلی دی (۷) دتر کتازان هند مؤلف بیا (۱۱۲۰ه) کـال ضبط کړی د ی (۸)

---

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ
(۲) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ
(٤) ماثرالامراء - ۳ ج ۷۰۱ مخ د کلکتې طبع (۵) منتخب اللباب ۲ ج ٦٤۳ مخ
(٦) د تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۸ مخ (۷) زندګانی نادرشاه پسرشمشیر ۱ مخ
(۸) تر کتازان هند ٤ ج ۱٤٤ مخ

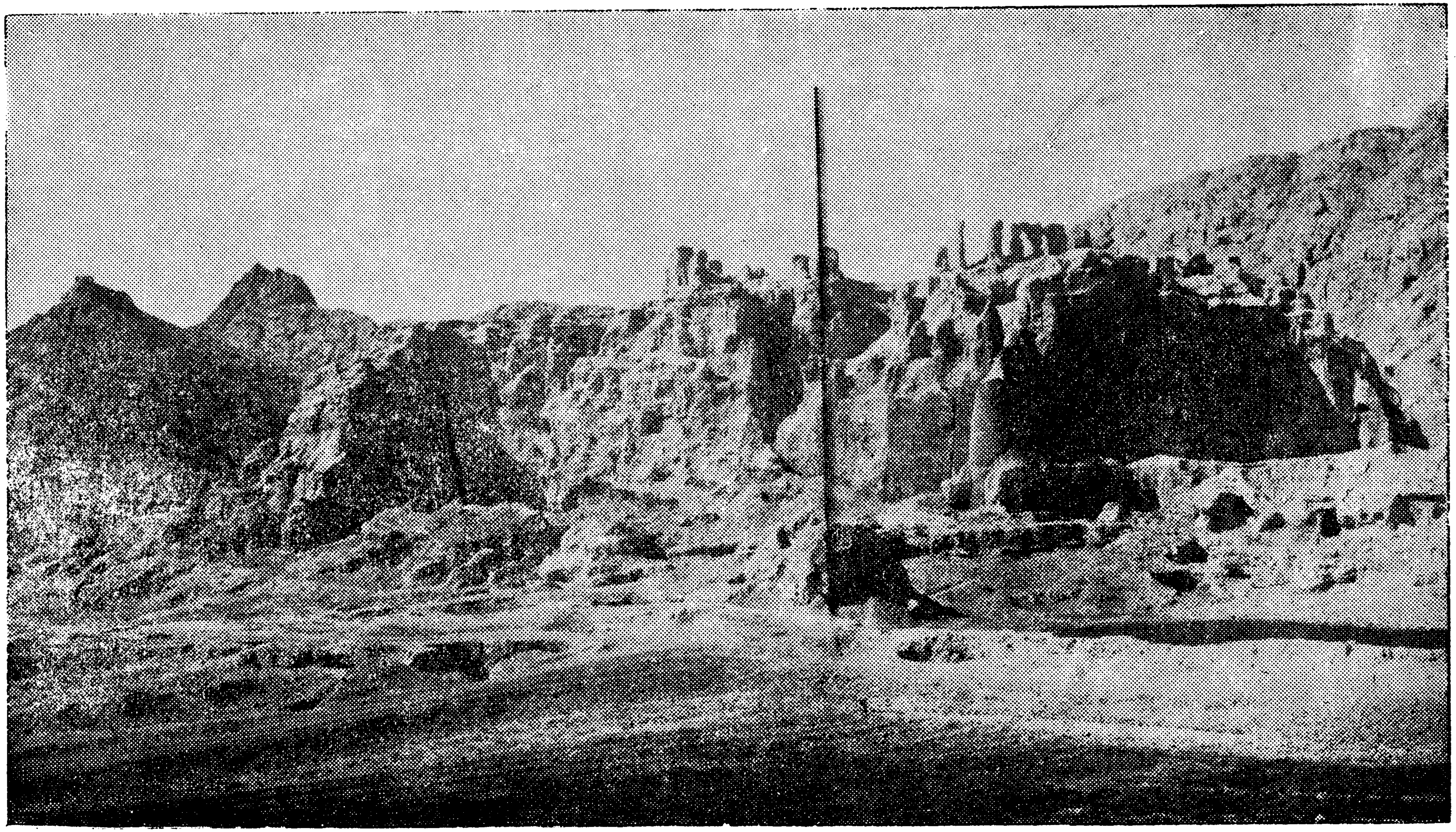

د قندهار زوړ ښار د غره پر سر

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی همدا «پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پېښو کښې حاضردی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه : «په ۲۹ د ذیقعدة الحرام سنه (۱۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . .» (۱)
او هغه څه چه ریدی خان په خپله محمود نامه کښې وایی (۲) :

گرگین یې مړ کا ټول گرجی سو کشتار   قوم کا خلاص له ظلم و جور و غفار
چه داسی کار و کا حاجی گرندی   د پښتنو ناموس یې وکا خوندی
کال و پوسل دونس او زر په شمار   خلاص سو له ظلمه د گرگین قندهار

هم ددې مدعا تائید کوی . نو په مؤرخینو کې هم هغه د خافی خان قول په منتخب اللباب کښې درست او د پټې خزانې د روایت سره موافق دی . ځکه نو د ذیقعدة الحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ه) کال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو د یوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتکو د شهنشاهۍ د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تریوې لویې اوږ دې و قفې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښې یو «ملی حکومت» تاسیس کېږی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزادېږی .

❀ ❀ ❀

د قندهار ښار نیول : گرگین ووژل شو ، مگر د قندهار د ښار نیول او فتح کول لاڅه آسانه کارنه و ، ځکه چه په ښار کې د گرجیانو ډېر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو او دروازو یې توپونه ایښی و ه . هغوی کولای شو ه چه هم د میرویس سره مقابله وکړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك یقتل رسېدلی

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ   (۲) پټه خزانه ۱٤۸ ــ ۱٤۹ مخونه .

وای او نه د ښار په نیولو کښې د میرویس آزادی غوښتونکی زلمیان دمقابلې سره مخامخ شوی وای ـ نو دا چاره یوه حربی خدعه وه ' چه میرویس کار ځینی واخیست او هغه داوه چه یخپله ده د گرگین کالی واغوستل او ده ملگرو د گرگین د ملگرو او ساتونکو کالی واغوستل او د هغوی په آسو سپاره شول ترغونی ماښام په هغه د بده به او برم لکه گرگین چه روانیدیء دښار خوا ته روان شو ـ او نوریې دری زره پښتانه د ښارشاو خوا پټ کښینول چه دده اشاری ته معطل وی ـ چه د ښار دروازې ته راورسیدل گرجی پهره دارانو د میرویس پرسوارلی د گرگین د سوارلی خیال وکا ' پری یې ښودل چه ښارته ننوزی په مجردی چه ښارته ننوتل د دروازې او کلا پر محافظینو یې یرغل وکړ 'په دې وخت کښې هغه دری زره پښتانه چه د باندی منتظر وه هم ښارته را داخل شول او د گرجیو عسکر یې ټول تارو مار کړل او ښار ئې و نیو او د دستی میرویس اعلان وکړ او جارچی جار وواهه چه:

«دهغه چاامال اوځان په امان دی چه گرجی اوپارسی عسکر رونه ساتی او ځای ورنکړی!» (۱) د ښارخلکو دا د آزادی اعلان په ډیره خوښی واوریده او یو ورتنی شرط ئې ومانه ' نورنو متجاوزینو گرجیانو سرپناه اود ساتنی ځای نه درلود ټولو دمرگ یا که ئې و کولای شوه د تښتې پر لور وترپالل اوپه دې صورت دقندهار ښار چه له څه مدې راهیسی کله دمغولو او کله دپارسیانو سترگی وړ ته سرې وې اوحملې به ئې پر کوای بیا دپښتنو دملی حکومت مرکز شو .

په همدې شپه میرویس خدای ته سجده وکړه او وې ویل:

«خدایه! دا یو دهغو لویو کارو څخه و ' چه مورماته وصیت کړی و ' او ماته ئې راسپارلی و ' داخو ستا دعباتو اوبندگانو خدمت و ' چه ماترسره کا » (۲)

---

(۱) دمیلیسون «دافغانستان تاریخ» پښتو ترجمه ۲۰۹ مخ ـ دسید جمال الدین د تتمة البیان ترجمه ۷۸ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۱۷۷ مخ .

درېيمه جرګه او دميرويس وينا: کوم وخت چه قندهار د مخالفينو څخه

خالي شو، نو ميرويس د قوم مشران او غښتان را وبلل او درېيمه جرګه ئې جوړه کړه يا په عصري عبارت «لويه جرګه» ئې تشکيل کړه، چه ټول رابللي شوي مشران راغونډ شول نو ميرويس ولاړ شو او دا وينا ئې په فصيحه او خوږه لهجه ايراد او بيان کړه:

«پښتنو! په ايمان در ته وايم چه زما مطلب يوازې او يوازې ستاسې آزادي وه او آزادي هغه بې بها نعمت دى چه د هغه د لاس راوستلو د پاره دا ټول چاو نه او جنګونه رواوه – ګرګين له منځه ووت.

د قندهار د پښتنو د پاره چه تل ئې د طاقتور مغل سره اوږه ور کړې او مقابله کړې ده د هغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جړا ګانو څخه تشکيل شوي دي څه ګران کار نه ښکاري (١)

که زما سره لاس يو کړئ او متحد شئ او زما ملا وتړئ، زه به ستاسې له غاړې د ذلت او مريتوب ځنځير ليرې کړم او د آزادۍ او عزت جنډه به مو د وطن په هر ګوټ او د جهان په ټولو ملتو کښې پورته شي – او د پارس د شيعه ګانو د سلطې جوغ به مو له اوږو بيرته شي (٢)

پر خداى توکل وکړئ – زړونه وخوشال لرئ، په داسې حال کښې چه زموږ او ستاسې نيتونه پاک او خالص دي، د لوى خداى پکومک کولاى شو چه پر غښتليو روافضو باندې برى وموموو.

اوس د پارس دولت د نااهلانو په لاس کښېوتلى دى او له ډېرى مودې راهيسته د نړېدو خواته د رومى. زه چه په اصفهان کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبر وم د دولت غښتان پر دوو لارو روان دي، په تدبير او رايو کښې يو د بل پر ضد کار کوي او يو د بل د پښو خاورې سره کاږي، هر فرد ئې د خپل نفس تابع او پيرو دى – د ټولو

(١) دميليسون د افغانستان تاريخ پښتو ترجمه ٢١٠ مخ (٢) مرجان ما الکم ١٩٨ مخ سيد جمال الدين ٧٩ مخ

مشغله همیشه عیش اوعشرت دی ـ دولت او ملت ئې هېر کړی دی ـ هیڅ ستر ګور سړی نه و، چه دمملکت دنظام په باره کښې ئې خوله ښورولې وای .

دخدای له خوا هم بلاوی باندی نازلېدلې چه یوه بلا خارجی ایلچی او سفیرو چه دشیروان او آذربایجان ارمنیان ئې یاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې ګرجستان هم دروسیې تابع شو او شاه ئې دښمنانو له هجوم مه ډېر متزلزل و ایا په داسی حال کښې بیاهم امکان لری چه دوی لازمه تدارکات ونیولای شی ؟

خدای مومل اوساتند وی دی ـ نو بری او فتح هم زموږ ده .

(نعوذ بالله) که موږ مقاومت ونشو کولای بیاهم دهغه پاچا زموږ مرستې ته حاضر دی ـ خو که موږ په قربانۍ او ځان نثاری سره زیار وباسو هغه ملك او مال چه مونیولی دی اویا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی ، نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس له لاسه وباسو؟؟

دېښتنی لوړ همت څخه کار واخلیء ، څو (څلور طلاوی اوقبه) چه هره ورځ پارس ته تله او هغه ثروت چه زموږ له وطنه ډېر دیولاس ته ورتیء راوسپمو او نور ثروت لاهم لاس راولو چه خپل ځان بډای کړو اوخپلې اړی په پوره کړو . (۱)

او بر سېره پردې ددې ضاله او ګمراهی ډلې ور کول دټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جګړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او دمکې دملایانو فتوګانی ئې ملی جرګی ته ښکاره کړې او وی ویل : ـ « ـ د خپلی تیری خبری پر صدق تر دې ښه شاهد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسی الفاظو پای ته ور سو له چه دیوه مېړه وطن دوست دخولې د آزادو زلمیانو داروېدو سره ودوه اوداسی ئې وویل:ـ

۱ـافغان تاریخی ـ تر کی اثرمخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه مې تاسې ته وویل اوس که ستاسې په مینځ کښې داسې څوك وی چه بیالاهم دمریتوب ذلت دآزادۍ پر عزت غوره ګڼی او دآزادۍ په دې رښته سره چه تاسې ته دآسمان له خوا راغلې ده ځان نه تړی یعنی آزادی ئې خوښه نه ده اود ظالمو ملحدانو خدمت ئې د ګرانو پښتنو ورونو تر متابعت خوښ وی ـ په ډ که خوله دې ووایی هیڅوك به غرض پهٔ ونـکړی؛مګر دومره ده چه داسې څوك دې نو زموږ سره دهستو ګـنې هیله نـکوی اوزموږ د آزادی خاوری او قومی ریاست تر پولی دی ها خوا تـه ووزی ـ او د کوم نوی ظالم پاچا تر سیوری لاندی دی ژوند وکـړی » (۱)
دپښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډېرمینه اود لـګرمی‌واورېدله ، خصوصاً چه پهٔدې وینا کی له یوې خوا ددوی پښتنی اوملی احساسات په ښور راوستلی شوی وه ، او له بلی خوائې دا اقدام پر محمدی(ص)شریعت سم او برابربالهاودحجاز دعلماؤ فتواوی‌ئې پخپلو ستر ګو ولیدلې ـ اوهم لهٔبلی خواچه څهٔوخت د ګر ګین تر سخت فشار لاندی وه ، اوس‌ئې په هوسائۍ ساوئیستله اوهم دبل پلوه دپښتنی طبیعت له مقتضا سره سم له ډېره زخته آزادۍ ته تبږی ناست وو ـ نوددې څو عواملو په اثرئې دمیرویس سره پښتو وکړه اودده پر اقدام‌ئې آفرین او شاباس ووایه اویاد « لاږودی » پقول‌ئې دمیرویس سره قول وکړچه څوچهٔئې وروستنی څاڅکی وینه په بدن کی وی دخپلی آزادۍ حاصلولو په لاره کی به زیار باسی او خپل همت بهٔنه سپموی اودده له امره به سر نه غړوی ، میرویس چه لهٔخدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلـګو ونـکو ویناوئې دپښتنو وینې په جوش را وستلې اوپه آخر کی‌ئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستان‌تاریخ ۲۱۱مخ ـ سرجان مالـکم۱۹۹مخ‌ـسیدجمال‌الدین۷۹ مخ.

« زما ورونو ! الهی انتقام نژدې دی ' پښتانه پهلوانان باید د جور او ستم تر بار لاندی ولاړ نشي . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس دځان مشر و ټاکه ـ کڅه هم میرویس دشاهۍ رتبه او حیثیت در لود مګر ده پرځان دپاچا نوم نه کښېښود (۲) دشاه او شاهۍ دنامه څخه ئې ځان وژغوره او یوازی ئې د « ملی مشر » په نامه اکتفا وکړه چه دا هم دمیرویس یوه مخصوصه ممیزه ګڼلای شو او ځینی څرګندېږی چه میرویس دا ټول اقدامات او کړ ونه د کوم شخصی غرض دپاره نه وه کړی' بلکه فقط او فقط دملی لوړتیا او دملت د آزادۍ دپاره ئې زیار یوست.

دولجې نیول : د ګرګین تر مرګ څلورورځې وروسته دسهار مهال چه لاشنه څره وه د کلا دسر محافظینو دلیري څخه ولیدله چه یوه لویه عسکری رساله د ښار خواته راځی او دا رساله همغه شپږ سوه ګرجی عسکر وه چه دبلو څو او کاکړو د ترټلو دپاره استول شوی وه ؛ ددوی سره ډېری ولجې وې چه پښتنا نه ئې چور او چپا وکړې وه او هم دیوه کال مالیه نغدی پیسې ئې ورسره را وړ ی وې . دوی کڅه هم شپږ سوه تنه وه مګر رشتیا خبره هم دا ده چه ډېر جنګیالی او مړنی زلمیان وه او د میلسیون په عبارت ډېر و جنګو ددوی څخه او سپنه جوړه کړې وه او د فولاد په شان ئې ټینګ کړی وه (۳)

دوی د ګرګین دمرګ څخه ناخبره ښار خواته راتله او د ښار له خوا هم دوی ته هیڅ نه ویل کېده ' څوچه ښه د ټوپکو او توپو تر خولو لاندی را غله ' نو ناڅاپه د ټوپکو او توپو د ګولیو سره مخامخ شول او په « اوربل » ئې استقبال او ښه راغلې وشوه . په دې وخت کی دوی وپوهېده چه معامله بل رازده او ښار دلاسه وتلی دی نو ئې په مقاومت شروع و کړه ' کڅه هم ماتې وکړه او د میرویس

---

(۱) زندګانی نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۲ ـ ۷۳ مخونه .
(۳) دافغانستان تاریخ ـ میلسیون ۲۱۲ مخ .

زلمیانو دوی تر گریشك او هیلمند پوری تعقیب کړه او ډېر تاوان ئې و رور ساوه ټول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنی و گرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانی په اثر و کولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نه و ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې و گڼل چه بیرته قندهارته را وگرزی نو هغو عسکرو و کولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د ډېری خسارې تر تحمیل وروسته نجات ومومی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی اودهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بله وینا اود پښتنو څلرمه جرگه : تردې وا قعې وروسته

میرویس بیا دپښتنو مشران اوځوانان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبلل چه دښاره لیری په غرو کې اوسېدل اوحال ئې ور واستاوه چه : «موږ بریالی شوو ژر راسیء او زموږ سره یو ، سیء (۲) » چه دهغو مشرانهم راورسېدل نو دڅلرم وارد پاره جرگه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته ئې دټینگ عزم او استقامت توصیه کوله. له یوی خوائې پښتنوته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلې خوائې دوی ته سختې پېښې اود پارس متقابله اقدامات یادول ، یعنی ده غوښته چه پښتانه دبیری او امید په منځ کې وی ـ څونه داسی مغروره شی چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیژی چه بېله شرطه تسلیم وی ـ بیائې نوداسی وویل :

« . . . حقیقتاً تاسوداسلام ددین په لاره کې یو لوی خدمت پای ته رسولی دی

(۱) دسیدجمال الدین دتتمة البیان ترجمه ۷۹ مخ .

(۲) دافغانستان تاریخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ .

ستاسو په مرمرکي کېندلي ده او د قيامت ورځي ته مو ښه نېک عمل پرېښي دی، په هغه لويه ورځ به ستاسي په حسنه اعمالو کي وشمېرل شي او ستاسي دياد ولو باعث به وګرځي . . د دې ښه کار له کبله دی ستاسي خوا ته پر تاسي مبارك او ستاسي داروشي ! ستاسي د زيار او همت څخه مشکور يم ـ مګر په دې هم پوه شیء چه هغه فرمان چه ګرګين د قتل په باره کښې د اعتماد الدوله له خوا تاسي ته ښکاره کړی و، هغه جعلي و ـ او هغه د دې خبری په اثر کښې و ، چه د ديني غيرت زما څخه صبر او تحمل يو وړ او نورمی نو پخپل ځان کښې د طاقت او صبر ځرك نشو . ايستلای او همدې غيرت او پښتنوالی زه مجبور کړم چه داسي و کړم .

تېر پر تېر ـ خو تر دې وروسته پر موږ لازم دی چه ټول په يوه زړه ، متحد شو د زړه له صدقه يو د بل ملاتړو او د محمدی (ص) دين په لاره کښې خپل سر او مال فدا کړو. ځکه چه دا کار چه موږ کړی دی د پارس د شاه په نز د يو عصيان دی او د پارسيانو په نزد موږ باغيان يو، او د دې به ضرور د انتقام اخستلو په فکر کښې وی او عسکر به راوليږی او په نتيجه کښې (العياذبالله) که لاس ئې برسي او بری و مومي د پښتنو نارينه به ټول تر تيغ و باسي او ښځی او واړه به بنديان د مريانو په توګه بوزی »

په دې وخت کښې يو خان ولاړ شو وې ويل :« د پارس دولت ډېر قوی دی او ډېر عسکر لری، د پښتنو دالبز زلميان به څنګه د هغو مقابله و کولای شي ؟»

ميرويس دستي پځواب کښې دا آيهٔ کريمه ولوستل چه : « كم من فئة قليلة غلبة فئة كثيرة» او د دې آية د مضمون سره ئې موافق د زړه د داډ وينا وی وکړې، څو چه د جرګی د هری خوا څخه د آزادی د ساتلو د پاره زغونه پورته شول او ميرويس ئی د ځان کالخوای او مشر و ټاکه ټول واك ئې د ده تهور کړ او جرګه منحله شوه .

په کار بیل: میرویس دستي پکار شروع وکړه او ټوله وسله‌چه ورسره وه

اوياني د گرجي عسکرو څخه په غنيمت نيولې وه دخپل اولس په زلميانو ئې وويشله او دمیلیسون په قول ټول وسله جوړونکي کارگرانو ته میرویس امر وکړ چه ډېری وسلې او اسلحې جوړې کړی (۱) او ځینی ئې باروت جوړولو ته وگمارل او بیائې د کلا د دیوالو او حصارونو مرمت کاري شروع کړه، توپخانه ئې منظمه او باقاعده کړه او ټول عسکر تر نظام لاندې راغله (۲)

کوم وخت چه په دې تدابیرو او استحکاماتو مشغول و، نو وئې غوښته چه څه وخت نور هم د اصفهان دربار غافل کړی- چه ددفاع دپاره ښه لازمه ترتیبات او تدارکات و نیسی- ځکه ئې نو د حربي چل او خدعی له رویه دستي د پارس د پاچا په نوم یو مکتوب ولیکه - په دې مضمون:

دمیرویس مکتوب دپارس پاچاته: (تر القابو وروسته) «په دې تقریب چه تاسی ماته اجازه را کړې وه او دمخه مې جسارت کړی، تاسی ته مې خپل عرض وړاندې کړی و، چه بايد د گرگين اوضاع او حالات تر مراقبت او څار لاندی و نیول شی ځکه چه ماویل د ده حرکتونه به په مملکت کښې دفتنې سبب شی اوس زما هغه پیشگوئی رښتیاشوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسېدم، څه موده تېره نشوه چه د پښتنو قبیلې سره یو ځای شوې او د دې کبله چه د گرگين د ډېر ظلم او جور ئې نشو گاللای نو په پای کښې ئې گرگين د ښار تر کلا راویوست او په یوه کلې کښې په یوه هجوم هغه و واژه- بیائې د ښار کلاو نیوله- زه په خپله مځکه مشغول وم، زه ئې د خپلې مځکې څخه راوستلم د خپلو ځانو مشر او رئیس ئې و ټاکلم- اوس ئې ډېرې لویې ډلې او جمعیتونه جوړ کړی دی- او نه ښائې چه زما د دغات خیر اندیش غوندې په حق

---

(۱) دمیلیسون د دې عبارت څخه ښکاریږي چه هغه وخت په قندهار کښې د اسلحه سازی صنعت ښه رواج درلود (۲) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ .

کښې اشتباه و کړیء ـ بلکه دالاهم دشکر ځای دی چه په داسی نازك او دا اختلال په وخت کښې کوم ناپوه او ناحق شناس سړی ئې دځان په مشرتوب نه دی تا کلی او زه ئې وتا کلم چه داهم ستاسی ددولت نیکرغی ده ځکه چه ترڅو چه زه د ښتنو مشریم ددې اختلال په رفع کولو کښې به دزړه زیار باسم انشاءالله د تدبیر او فکر په واسطه هر مشکل آسانه کیږی او دا اور به وروړو مړشی او دا هواد به دپخوا په شان نظام ماهوالمرام پیدا کړی، که په دې خصوص کښې تاسی ته څه ویل شی باید تاسی اهمیت ورنکړی او ددې خواټول احوال او اوضاع ماته را وسپاریء او تر یوې مدې پوری باید داغماض العین معامله وشی او نه ښائی چه تهور وکړیء او دخود بینانو په خوله و داسی فتنې ته عسکر راولیږیء ـ ځکه چه که عسکر راولیږل شی، ټول ښتانه ترلوی او واړه پوری دمقابلې دپاره پر دوو پښوو لاړ دی. یا به دشاهی عسکر دژوبلیدو او مرګ سره مخامخ شی او یا که بیخی ډیر عسکر را و لیږیء دخپل ژوند دساتلو په غرض به خپل مملکت دهندپاچاته تسلیم کړی او دا خبری دا کثرو دخولو هم اروېدلی کیږی ـ لنډه دا چه په دې وخت کې لازم دی چه ددې غوټی په خلاصولو کښې دتدریج او تأنی او احتیاط څخه کار واخستل شی او دا نکته ډېره مهمه ده ـ ددې سیمې نظام دې بنده ته تفویض و بولیء ـ کڅه دا اشارة جسارت دی مګر سره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت دتانی او تدریج دقواعدو او اصولو مراعات وشی دلوی خدای په مرسته او فضل به په کارو کښې ډېر سهولت او آسانی پیښه شی . » (١)

دې اقدام په اصفهان کښې څه تاثیر وکړ؟ شاه حسین او ده نور درباریان

چه په دې واقعه خبر شول ، په هغه اندازه چه انتظار کېده متأثر نشول او نه ئې دا تصور کاوه چه ښتانه دآزادی لېوال دی ، دوی به ویل : «تاریخی پېښې تکراریږی

(١) افغان تاریخی مخ ـ دافغان او پارس جګړه مخ .

څنګه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئی رابللی وه اوس به هم هغسی شي . مګر کوم وخت چه موږ حمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱). نود اصفهان دربار ددې په عوض چه قندهار ته عسکر را و لیږی یوازی ئې محمدجامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچی او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئی راوبولی دا ایلچی چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لویی لویی خبری ئې شروع کړې اوددې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوارېدلو اوذلیل کېدلو دماميځ ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی مګرددہ داخبری پرمیرویس بدی ولګېدلې او دده خبری ئی پرې کړی ورته وې ویل :

« ته چه وایی عقل او حکمت یوازی په نازاو نعمت کی متصوردی؟»
« اویوازی دهوسائی د خاوندانو په ماغزو کی ځای لری ؟ »
« زموږ غرونه هم پوهان او هوښیاران لری ! »
« که ستاشاه څه نورڅه کار کولای شوای ـ ستادې : »
«بې معنی او لاطائلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې وکړ چه دایلچی بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرویس دده په حبس کښی دوه مقصدونه لرل یو داچه دپارس تیاری اوامادہ ګی وځنډېږی ځکه چه ځواب ته به ډیل ور کښږه شی اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شی چه دی په رضاطاعت نه منی اودپښتنو د آزادی لوبه شروع شوی ده (۳) او کم دخپلوا کی جنډه چه میرویس جګه کړې ده بیرته به کښته نشی او داصفهان د دربار تطمیع به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مګر د میرویس داحرکت هم داصفهان په دربار کښی بدتلقی نشواو د « سرجان مالکم » په عبارت دوی ئی دغفلت له خوبه ویښ نکړه اوسر بېره پردې چه وائې وربدل

---

(۱) دافغانستان تاریخ ـ دمیلیسون ـ پښتو ترجمه ۲۱۲ مخ
(۲) د تمة البیان ترجمه ۸۰ ـ ۸۱ مخونه ـ اوسرجان مالکم ۱۹۹ مخ .
(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د دوی ایلچی بندی شوی دی بیائې هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه د میرویس زوړ اشنا او د حج د لاری ملگری و ، د نماینده په حیث میرویس ته راولیږه او د ائی یقین و ، چه دده ملگرتیا او خپلوی به د پښتنو ملی زعیم د خپل ملی او لوړ مقصد څخه راوگرزوی ، مگر کوم وخت چه دا ایلچی قندهار ته راورسید او میرویس ئی دانقیاد او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکر و باسه چه دزړې اشنائی او ملگری حق دی »
« را بـاندی ستـه او زما ستر گو ته در ښزی ، که نه وی تا به هم »
دهغه په شان سزا لیدلې وای ـــــــــ مگر پـوه شه : »
« پښتـانه میـړونه به بیاد مریتوب پـه قید کښی و نـه لو ښزی »
« زمږ یـو څنځیرونـه وشلول او توری له تیـکیو وئیستلی شوي »
« تر هغـو بـه پـه تیـکیو کـښی و نـه لو ښزی ، څـو چه : »
« ستاسی پاچا مشـکوب او ستاسی مملکت مسلوب شی ! »
« الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتـقم »
« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئې »
« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کڅه هم د محمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خو بیاهم حکم وشو چه دی دیوه معزز میلمه په نامه په محبس کښی وساتی .

هغه وخت چه دا خبر د اصفهان دربارته ورسید ، نو هغوی و پوهېدل چه بې له جنگه د تنبتی لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقرر شوی و ، په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۰ ع) کال کې امر ورکړ چه خپل عسکر د قندهار

---

(۱) سرجان مالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړیءاو پرقند هاریرغل و کړیء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوانه وخوځېدل .

مگر میرویس‌هم دپارس د پاچا ددې حکم څخه بې خبره نه و ، د یر پښتانه زلمیان ئې دمقابلې دپاره تیار کړی وه ، او دپنځو زروعسکرو سره د پارسیانو مخ ته وروتل او ترلږ جگړې وروسته ئې دپارس عسکروته سخته ماتې ور کړه تردې مـاتې وروسته د پارسیانـو لښکر و په اتلسومیاشتو کښې څلو ر لویې حملې و کړې چه په څلورو سرو حملو کښې ناکامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښې خو دپارسیانو پنځو زروعسـکرو چه دمحمد خان د تبریز دحاکم ترقوماندانۍ لاندې وه ، د پښتنو دپنځو سوو زلمیانو طـاقت را نه ووړ ، و تښتېد ل او په دې حمله کښې ئې تر زرو تنو ډېر تلفات ور کړه اوپخپله حاکم ددروزامنوسره دپښتنو جنـگیالیو پلاس ورغیء (۱) دمحمد مهدی دلیکنې پقرا ر پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارا» پورې محکې بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام‌مرام هم آغوش شد وازمنحل کـامرانی جرعه نوش» (۲)

دې پرله پسوماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سلمه کړ، او پوه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغومره آسانه هم‌نه‌وه، لکه هغوی چه‌تصور کړیو ویوهېد ل چه د پښتنو د آزادۍ پیاله تشول او نسکورول څه دعراقي شرا بو ساغر نه‌دی چه دشاه په‌سلامتۍ‌ئې‌پرسر پورته کړی نوئې دا لازمه وبلله چه‌باید دپښتنو دپایمالولو دپاره دېرپوخ اولښکر تهیه‌اوآماده کړی اودې کـارڅه‌مده‌هم غوښتله ځکه نودیوې خوا دپارس سلطنت په‌لویو حربي ترتیباتو او تدارک تو مشغول شو اودبلې خوا میرویس‌هم دمقابلې دپاره‌وسائل سنجول، چه‌ددې‌وسائلو څخه یوه وسیله دهغه ددربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته‌ئې له سره تازه او‌ټینـگه کړه .

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۴مخ (۲) درهٔ نادره ـ۳۹مخ.

دمیرویس مراوده دهند د دربار سره : دا باید وویل شی چه میر ویس

داستقلال او خپلوا کی تر اعلان وروسته دډېرو سیاسی مشکلاتو اوسختیو سره مخامخ شو، ځکه چه دیوې خوا دهند مغولی دربار داوضعیت په ښه ستر ګه نه کاته اودپښتنو خپلوا کی ئې ځانته اوی خطر باله، لکه «صمصام الدوله» او«خافی خان» مؤرخ چه لیکی: هغه وخت چه دپښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولی دربار ته راورسید، دهند د ربار ظاهراً دمجبوریت له کبله دپښتنو دا استقلال پهرسمیت سره وپېژاند اوخپله خوښې ئې ښکاره کړه او دبل پلوه ئې داصفهان ددربار سره مفاهمې او مخابرې وکړې چه ددې پېښې (چه دخافی خان په تصریح ددوارو ملتو اوهوادود پاره دصائبی رایې خخه ئې مخالف کار باله) په دفع کی زړ کوښښ وکړی. (۱)

کڅه هم میرویس خان ته دا وضعیت ښه معلوم و، مگر دخپل سیاست له رویه ئې نه غوښتل چه دهند سره مراوده وتلری اویاد مخنی مراو ده قطع کړی، ځکه چه میر ویس د پخوا څخه دهند ددرباره سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه ئې تجارت کاوه دخپل ثروت اوبډائی په سبب ئې دهند په دربار کښې ښه شهرت اوامتیاز موندلی و اوخپل هغه تجارت چه دهند سره ئې درلود ورځ په ورځ زیاتاوه اودهند د وزیرانو او حکمرانانو سره ئې خپلوی اچولې وه، تل به ئې دهغو سره مکاتبه کوله اودصمیمی او اعتمادی خپلوانو په واسطه ئې دهغو دمراتبو په قرارهغوی ته سوغاتونه او تحفې لیږلې اودخپل وضعیت څخه ئې هغه خبرول اوځانته ئې جلبول.

نو همدا سبب و، چه په دې وخت کښې ئې هم غوښته چه دهند دربار ځانته متوجه کړی، که کوم وخت ادتیا حس کړی یوملاتړولری او هم ئې غوښته چه په دې وسیله دهند او پارس ددولتو په منځ کی دخلاف نظر تکی پیدا کړی، ددې مفکورې

---

(۱) منتخب اللباب ۶۴۳ تر ۴۶۶ مخ یوری ۲ ج ـ ماثر الامراء ۷۰۱ مخ ۳ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکترب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وټولو ګاونډیانوته دهند دپاچا په ګاونډیتوب ډیر افتخار کوو - ځکه چه زموږ په‌مذهب اودین‌را شریك‌دی اوله همدې نقطهٔ نظره تینګ امید او اعتماد لرو چه‌د ضرورت په‌وخت کی به‌زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپارس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی - ځکه چه هغه زموږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی څنګه چه اوس هلته (په‌هند کی) پوره امنیت‌دی، نو که‌یوه‌دسته عسکر زموږ دکمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په‌مرحمت به‌خپل ددین او مذهب پردښمنانو بری ومومو او پردوی به غالب شو!

پښتانه زړوردی او بنائی چه ځینی مقتضیات به‌له‌نبه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه‌ددوقشونو (هند او پښتون) سره‌دیوځای کېدلو په‌وخت کی و کلای‌شو چه‌دپارس ځینی توابع دپارس دحکومت پرضد و پاخوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته وړاندی شو، هغه ظاهراً ډیر خوښ او خوشاله شو، او دمیرویس استازوته‌ئې ډیر دحرمت او عزت په سترګو وکاته او به احترامانه او معززانه وضعیت‌ئې ورسره وکړ او دیوه اطمینان بخشه ځواب سره‌ئې رخصت کړه. مګر په‌دې‌ځای کی خافی‌خان دمنتخب‌اللباب مؤلف څه‌قدر داغراق او مبالغی خوانه تللی دی او داسې لیکی چه: میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحةً خطبه دقطب‌الدین بهادرشاه پنامه دبدنامی‌درفع او د استحکام دبندو بست دپاره وویله او د کلا دتسخیر طلائی کلی ئې دیوه مکتوبه او د

(۱) دامکتوب د(۱۷۰۹م) کال‌په‌آخر کې چه‌بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست و،دشاه دوزیرانو په‌عنوان لیکلی شوی‌دی - ماخذ دافغان اوپارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ - اودافغان اوپارس جګړه

کلاداری دسند سره دهند دربارته ولېږله ـ خلمد منزل خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداری سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دې مکتوبو ډېر خوشاله شو اودهند دخوا د کومې پېښې څخه بالکل مطمئن شو ، اوښائی چه دمکتوب په لېږلو کښې هم مهم غرض داو چه دقندهار او پښتنو په نسبت دهند ددربار نظریه ځانته معلومه کړی چه په هغه باریك وخت کښې ددوی په‌نسبت څه نظریه لری ؟ اوس چه دهند له خوا مطمئن اوبې غمه شو نودملکی اونظامی چاروسمولو ته‌ئې ملاوتړله اوډېر پارسی مفسدین اوفتنه غوښتونکی خلك چه لاپه قندهارکی وه له‌منځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانی : ومرویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئې ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملې بې‌اثره پاته‌شولې اوډېر له‌پسې شکستونه ئې وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووې غوښتل چه په دې پوځ کی دپارس ډېرغښتلی اوجنگجویه او جگړن زلمیان د پښتنو پرمځلی دتجاوز دپاره راغونډشی ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسی سفیر اسرائیل اری لـه‌خوا مطمئن شول . یعنی وروسته تـرهغه‌چه‌دا سفیر ئې په احترامانه توګه رخصت کړ د « استراخان » په ښار کی مړشو (۲) چه دهغې خوا څخه دفارسیانو زړونه بې‌غمه شوه نودقندهار دتسخیر دپاره ئې‌لوی‌اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په دربا کی تر مذا کرې لاندی و فیوله شوه مگرنظریات مختلف وه ، څوپه آخر کی‌په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان د وژل شوی گرگین وراره چه هغه‌وخت دگرجستان حاکم اوډېرد ماغد اره سړی و ، دلښکرو په قوماندانی مقرر کړشی ، څو دخپل آکا او نورو گرجیانو

(۱) منتخب‌اللباب ۲ج۳ ٦٤۳ مخ د کلکتې طبع . (۲) د افغان اوپارس جگړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کې ښه زیار وباسی - او هم له دې جهته چه په هغه وخت کې گرجیان په توره او جنگ ډېر مشهور وه ځینو دربار یانو دامشوره ورکړه چه باید ټول عسکر د گرجستان د هغوء لاقو ښخه چه د پارس دحکومت پلاس کې دی راغونډ شی مگر مخالف حزب ددې نظريې سره مخالفت و کړوي ویل: که ټول عسکری گرجی واستول شی او هغه بریالی هم شی ، بنائی چه دپارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوی ، ځکه نو باید شپږ زره پارسی عسکر هم دعباس قلی بیگ تر قوماندانۍ لاندی ورسره ولاړ شی او داچه خسرو خان دوه سوه زره تومانه دلاری دمصرف دپاره غوښتی وه باید پنځوس زره تومانه ور کړه شی » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکونکی قول و ، مگر میلیسون په مجموعی توگه لیکی چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دې جملې ښخه یو زرو دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډوډ د هر فریق ښخه پکښې شامل کړشوی وه - (۲) په دې ترتیب خسرو خان دیو دېرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانۍ وټاکل شو ، چه قندهار ته ولاړ شی او دخپل آکا انتقام واخلي ؛ خسرو خان هم داامر په ډېری خوښۍ ومانه او په (۱۱۲۳ هـ - ۱۷۱۳ ع) کال یا د ځینو مؤرخینو د لیکنی پقرار په (۱۱۲۲ هـ - ۱۷۱۲ ع - ۱۷۱۱ ع) کال د قندهار خواته په ډېر دباب او برم را رهی شو او بې له کومی پیښی فراه ته را ورسید ، په فراه کې میشته شو ، مخبران او جاسوسان ئې پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکر و حال را وړی ، او هغه بیرته ژر را و گر زیدل ، ځکه پښتنو د گرشك او فراه دمنځ دری خوشی کړی وې .

دخسرو خان نفاق اچول : کوم شی چه ډېرد تأسف و ړ دی او بد بختانه هر وخت پردی او دښمنان له دې لاری ښخه ښه کامیاب شوی دی او پښتانه ئې په دې وسیله ښه هر یه در کړی دی دپښتنو په منځ کښې دنفاق اچولو فتنه ده ، چه په

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) دمیلیسون د افغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دې وسیله چه د غلیمانو دلاسه شوی دی ددې فتنې په ویښولو ښې ئې زیار ایستلی دی او کامیاب شوی هم دی ـ نو خسروخان هم دا فکر در لود چه که د نورو حربی چالو او آلاتو څخه مأیوسه شی باید دا «پښتون تباه کوونکې» حربه ورسره آماده وی او کار ځنی واخلی ـ په دې فکر کښې لاهغه و خت و، چه د پارس څخه ر وخوځېدی ـ هغه وخت چه د مشهد څخه لا فراه ته نه و رارسېدلی دعبدالله خان سرهچه دحیات سلطان (مشهور په سلطان خد کهٔ ابدالی سدوزی خضر خېل) زوی دی بوځای شو ـ دا عبدالله خان دهرات دابدالیو پښتنو په غو ښتنه سره د خپل زوی اسدالله خان سره دملتان څخه هرات ته راخوځېدلی و ( ) خسروخان دستی د پارس دحکومت له خوا دهرات پحکومت اومشرتوب مقرر کړ او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې کومك ځینی وغوښت ـ او هم ئې بیا دده په ذهن کښې دابدالی او غلځی ورك شوی فکر تحریك کړ، او دقبیلوی اختلاف مړشوی اور ئې بیا غوښت چه دعبدالله خان او میرویس خان ترمنځ بل کړی ـ نو دهرات د ابدالیانو څخه ئې دېر زلمیان چه عبدالله خان ئې پخپله مشرو، راغونډ کړه او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې دخان سره بوتله، مگر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان دخپل پمقابل اودپردی اجانب پرخوا ولید، نو ملی عنعناتو او ملی قانون دده وجدان ته اجازه ورنکړه چه دخسروخان پراوزه ودرېږی او د پښتنو سره جگړه و کړی ځکه چه د پښتنو داملی قانون او عنعنه ده چه کله هم پخپل منځ کښې زر کېنی او د ښمنی سره ولری خو کم وخت چه د پردیو او غلیمانو مقابل ته خبره ورسېږی نو پرخپلو شخصی اوداخلی بدیو او گوندیو دېره بزدی او یو دبل په اتفاق د غلیمانو په مقابل کښې جنگېږی، هغه وخت چه د پردیو جگړه پای ته ورسېږی بیائی چه بیادنا پوهی او جهالت ا بدبختی په اثر هغه دېره واخیستله شی او دوه ورونه پخپل منځ کی یو دبل وینی توی کړی.

---

(۱) خورشید جهان ۱۳۲مخ

نورداسبب و، چه د ناصري روضة الصفا د ليکنې په قرار عبدالله خان پر لارې خسرو خان ته يو بهانه او پلمه وکړه او سره د خپل لښکره خپل اېل ته ولاړ (۱) او د غلځيو او ابداليو پر شخصي عناد وئي ډېره کښېښودله .

دميرويس آمادگي : د پښتنو ملي زعيم چه د پارسيانو د لوی لښکر څخه خبر شو پښتانه ئې خبر او ټول ئې جنګ ته چمتو کړل - امر ئې وکړ چه ټول کښتونه او کرهنې ور ببېل شي او حصار ته دې يووړه شي او په دې لاره کښې ئې ډېر زيار و يوست چه مځکې او کروندې ټورې تشې شي او ټوله غله دې ښار ته يا کوروته ننه ايستله شي .

په دې ترتيب ئې د خوراکي مواد او نور ضروري څيزونه په کافي اندازه راټول کړه او د افغان او پارس د جګړې د ليکونکي په قول د دوو کالو د محاصرې د پاره ئې پوره ترتيبات ونيول (۲) او د ښار اکثر خلک چه سپين ږيري يا ښځې وې او د جنګ نه وه د ښار څخه لېرې ځايو ته واستول او په ټيټګولو ډوځايه کې ئې ميشته کړه او هم ئې خپل د سپرو د نظام لويه برخه د داؤد خان (د پټې خزانې د مؤلف پلار) تر قيادت او سپهسالارۍ لاندې د فراه د دروخواته واستوله، څو وروسته تر هغه چه ئې په فراه، سيستان او ګلستان کې د پښتنو سره مرکې وکړې او د نور زور، بارګزو او اساګزو ډېر زلميان ئې د ځان ملګري کړه پر خسرو خان ئې چه د فراه څخه راوخوځېد يرغل وکا او د هغه سره په جګړه اخته شوه (۳) پخپله ميرويس خان د ډېر ولږ وپلو عسکرو سره د هلمند پر غاړه د بست په کنډ وا ور او خرابو کښې د خسرو خان انتظار يوست، کښه هم د پښتنو زلميانو شمېر پوره نه څرګند بېرې خو د ميليسون په قول ډېر لږ و، او دی

---

(۱) روضة الصفا ۸ مخ (۲) د افغان او پارس جګړه مخ (۳۰) پټه خزانه ۱۹۷ مخ .

وایی چه سره ددې چه دپښتنو عسکر ډېرلږو ، بیاهم دلمر نیوفتو حاتو په نشه دومرې مست وه چه دیوډېرش زرواو دوه‌سوه‌تنو پارسیانو مقابلې ته حاضرولاړوه (۱)

دقندهار محاصره : خسروخان را وړاندې شو ، د هلمند ترغاړو راورسید ! دلته بیادجګړې اوربل شو ، کڅه هم ددې جنګ تفصیل ښه معلوم نه دی ، مګر دومره ئې ایـکلی دی چه دخسروخان لښکر په ډېرزوروېرغل وکړ او پښتانه چه د هغو لسمه برخه هم نه وه نوځکه میرویس خسروخان ته موقع ورکړه چه دهلمند له سینده راتېرشي او دقندهارښارته راورسیږی ، قندهار محاصره شو ، مګر میرویس تر محاصرې دباندې پاته شواودمیلیسون په‌قول «میرویس دناپلیون په‌خېر په (۱۸۱٤ع) دایقین درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړی نو به داسې کارو وکړی چه دښمن به دماتې او شکست نغاره و د نګوی (۲) »

پارسیانو ددې محاصرې دټینګولو دپاره هرډول اقدامات وکړه ، مګر کوم شی چه‌خسروخان اوده عسکروارخطا اوسراسیمه کړه داو ، چه هغوی په دې امید چه دمنی موسم دی غلې اووا ښه ډېرپیدا کیږی دځانه سره ئې هیڅ خورا که اوآزوغه راخیستې نه وه ـ دلته چه ټول کښتونه او کرهنی له منځه تللی وې اومځکې ئې تشې توری ولیدلې خورا پریشانه او مضطرب شول ، مـګر بیا ئې غوښته داخپل اضطراب پټوساتی ، خو میرویس ددوی دآذوقې په حال ښه خبرو ، نو دښار ساتونکوته به ئې دصبراوتحمل کـولو توصیې را استولې ؛ کڅه هـم د میلیسون په قول دښار خو کمزوروتنـو د میرویس او نورو پښتنو بې مشورې اومصلحته وغوښتل چه د میرویس سره هغسې معامله وکړی لکه پاریس چه دناپلیون سره وکړه ، یعنې وې غوښتل چه دخسرو خان سره خبـرې اترې شروع کړې اوتر ځوشرطو لاندې دروغی معاهده ورسره وتړې ، مـګر ددوی دا درخـواست دخسرو خان امیدونه را پاخول اوښارئې دځان وباله

---

(۱) دمېلسون د افغانستان تـاریخ مخ (۲) میلیسون ۲۱۵ مخ .

ځکه ئې د تسلیم بلاشرط څخه ما سوا دوی « بله څبره نه اوریدله ـ د ښار هغه څو خلك چه د خسرو خان په تصمیم پوه شول او د یوي خوا ئې د میرویس او اولس نارضائي ولیدله او د بلي خوا « بلاشرط تسلیمیدل » غوښتل کیده نو پښیمانه شوه تر بي شرطه تسلیمیدو ئې مرګ غوره وباله او د نورو پښتنو په شان ئې مقابلي ته ملا وتړله او د همت پښې ئې ټینګې کړې او په هره حمله کې ئې د پارس قواوې پرشاووهلې او هم د ښار نه ئې له خوا ملي زعیم خپلې ټیټې شوې قوې را یو ځای کړې او د سره ئې د بلوڅانو، تر ینانو او د پښتنو د نورو قبیلو زلمیان راغوند کړه او د قندهار د جنوب له خوائې د خسرو خان پر پوځ یرغل وکړ او د ښار ساتونکو ته ئې داسې پیغام واستاوه :

« که موږ بې ننګه شو، او د ښمن بریالی شي زموږ څخه به یو هم ژوندی پرې نږدي نو »
« بهتره داده چه ټول په مړانه زیار وباسو، څو چه پای په نیکنامي مړه شو او یا »
« پر غلیمانو بری ومومو! » (۱) د ښار پښتنو چه د میرویس دا پیغام واروید لا ئې د غیرت وینې په جوش راغلې او مقابلي ته ئې ملاوې وتړلې.

د خسرو خان مرګ او د پارسیانو تېښته :

خسرو خان او دده لښکري د محاصرینو د مقاومت څخه د یوې خوا او د آزوغې او ذخیرې د نه لرلو څخه د بلي خوا د خپل موفقیت او بریالیتوب څخه ورځ په ورځ مأیوس او ناامیده کیدل، او هم د بلي خوا د میرویس حملو د دوی کار مشکلاوه او د دوی معنویات ئې وروراتول، او هم سربېره پر دې حملو د ژمي حملې هم نژدې وې ځکه نو دوی نه پوهېدل څه وکړي؟ ـ او سې یا و لاړ شي؟

په دې وخت کې میرویس پر دوی د ذخیرو د رانګ لارې هم وتړلې خسرو خان

---

(۱) داستان ترکتازان هند ـ څلوم کتاخ ۱۴٦ مخ.

چه خپل نیم اردو په دې ګېر، دا رکې له لاسه ایستلی و، که څه هم محاصره یو کال ته رسېدلې وه، مګر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس و کښېل غوښتهٔئې بیرته پارس ته ولاړشي مګر داردو په منځ کې ئې بې اتفاقي او نفاق پیداشو پارسیانو غوښته دیوې لارې ولاړشي او ګرجیان هم پردوو لاروسره ولاړه په دې وخت کې چه عباس قلي خان دپارس ددربار معتمد دا بې اتفاقي او تجزیه ولیدله قندهارته راغئ، اودپارسیانو داردو ټول حال ئې میرویس ته ووایه (۱) میرویس چه داحال واورېد اود دښمن په ډېرې وارخطائۍ خبرشو، امرئې و کړ چه دستي اته سوه اوښ په حربي لوازمو بار اوتهیه کړی او وروسته ترهغه پخپله دخپلو شپاړس زرو ښتنو زلمیانو سره ئې پرخسروخان حمله و کړه اوپه ډېر زور توب پرورغئ، نوهغه، چه خسروخان ئې پخپل آکاپسی قبرته واستاوه، د ګرګین سره یوځای شو اود پارسی مؤرخینو په اصطلاح «سر در پای قلعه ګذاشت» او میرویس خان دګران وطن صحنه دمتجاوزینو له وجوده پاکه کړه اولکه سرجان مالکم اونورمؤرخین چه وایې دیوه پرش زرو اودوه سووتنو څخه فقط پنځه سوه، یا اوه سوه تنو دډېرې چابکۍ تېښتې په اثر خپل ځانونه دپښتنو له تورو اومرګ دخولې څخه خلاص کړه (۲) نورو ټولو دخپل ناروا تجاوز سزا ولیدله اومړشول اوددوی ټولې وسلې او حربي تجهیزات دپښتنو لاس ته ورغله .

میرویس پردې فتح اوبری باندې دلوی خدای شکر ادا کړ اوپه ډېرې خوښۍ قندهارته راوګرزېد اوټولی ولجې ئې په اولس ووېشلې .

دمیرویس دالویه فتح یادخسروخان مرګ دروژې په ۲۷ په ۱۱۲۳ ه کال کښې وه (۳) او میلیسون ۱۷۱۳ ع کال لیکلی دی (٤)

---

(۱) دافغان او پارس جګړه مخ .

(۲) سرجان مالکم ۲۰٤ مخ - میلیسون ۲۱٦ مخ - سیدجمال الدین ۳۵ مخ زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ - تاریخ ادبیات ایران - اثر برون د یاسمی ترجمه ۱۰۱ مخ .

(۳) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (٤) میلیسون ۲۱٦ مخ .

دپارسیانو د بل لښکر ماتې : دوه کاله وروسته بیا داصفهان دربار یو لښکر سره جوړ کړ اودرستم‌خان په‌سرداری ئې دقندهار خواته راواستاوه، مگر څرنگه چه زموږملی زعیم دپښتون ملت په‌اتفاق اومرسته دېرغښتلی شوی و، دې اردو هم څه ونکړه په‌جنگ کې مغلوب شوه اورستم ددې دپاره چه د خپلو اسلا فو کانه په‌ونښی بیرته‌پارس ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲۶هـ ـ ۱۷۱٤ع) کال و(۱) اوهم دادسلطان‌حسین اوداصفهان ددربار وروستنی کوښښ و، چه‌پنا کامی تمام‌شو. مگر سلطان‌محمد اودجهانکشای نادری مؤلف او دروضة‌الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستم‌خان نوم‌نه‌اخلی بلکه‌ددې‌په‌عوض کې‌محمدزمان‌خان شاملو یا دوی چه‌ددېر لښکر سره دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأ سفانه پرلاری‌ئې نفس وخوت اودمخه تردې چه‌قندهارته راورسیږی ځان‌ئې‌حق‌ته‌تسلیم کړ اولښکرئې وتښتېد (۲) په‌هرصورت تردې‌پېښو وروسته میرویس دپښتنو دملت مستقل اوخپلواک او ملی‌مختاره مشرشو اودملیسون په‌قول میرویس لمړی سړ ی دی چه (بې‌دهرات له‌ابدالیو) ټورټول دافغانستان قومونه اوقبائل‌ئې داسې سره متحد کړه چه دمخه نه‌وه‌لیدل‌شوی (۳) او دپښتنو دریاست پایتخت ئې د قندهار زوړښار وټاکه اودمملکت په‌نظم اونسق ئې شروع وکړه .

د میرویس وفات : دپښتنو ملی قائد اولوی زعیم میرویس تردیرو جنگو وروسته چه‌دمتجاوزینو سره‌ئې‌وکړه اوهغه‌ئې‌دخپلی‌خاوری څخه‌وشړل اوهپښتانه ملت زره آزادی ئې بیادوی په‌نصیب او پښتانه ئې دپخوا په‌شان آزاد کړه ـ

---

(۱) دملیسون دافغانستان تاریخ ـ دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ ـ د ایران د ادبیاتو تاریخ د برون اثر ـ دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانکشای نادری ٦ مخ اوروضة‌الصفای ناصری ـ ۸ ج صفحه نلری ـ تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(۳) میلیسون ـ ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی مځکوڅخه‌ئې ترفراه او سیستان پورې بیر ته د پښتنو کړې اودملي‌وحدت رسي‌ئې‌بیا وغښتله اوټینګه ئې کړه نو پدې‌وخت کې داجل استازی راورسید او نه‌ئې پرېښود چه‌داستر زعیم‌خپل‌نور افکار او آرزوګانې بشه‌عملي کړي ـ دذیحجة‌الحرام په ۲۸ ورځ په ۱۱۲۰ ه کال ئې‌دې استازي ته لبیك ووایه(۱)

که دده نورې آرزو ګانې عملي نشوې او بیائې ارت تشکیلات وضع نکړای شوه دا به شاغلي لوستونکې‌دده دنه‌فرصت‌له‌جهته ږ ګڼي، ځکه‌چه څو لیکي د مخه موولیکل چه‌دپښتنو‌ملي‌زعیم په ۱۱۲۶ ه کال‌دمتجاوزینو له‌جګړ ووز ګار شو او په ۱۱۲۷ ه یعنې یو کال وروسته ئې وفات وکړ ، نودده د آرزو ګانو او افکارو دعملي کولو د پاره یو کال ډېر کم وخت و.

دافغان او پارس دجګړې لیکونکې دملي زعیم وفات داسې لیکي :

« دې معروف اودانشمند قهرمان اوه کاله (۲) په قندهار کې حکمراني وکړه او دپارس دډېرې غښتلې او مقتدرې امپراطورۍ په مقابل کې کلك ودرېد او هیڅ کله د یاس او نا امیدۍ اند یښنې دده د مخیلې بار یکتر ینه رشته هم متزلزله نکړه . څوچه دده قوا دسن دلویوالي په‌اثر ورو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئې نا توانه او مریض شو ـ دده په نارو غۍ ټول پښتانه ویر جن او مغموم شول ، همیشه به دده د پوښتنې د پاره د لې دلې پښتانه را تله او دده ګټور او مفید نصیحتونه‌ئې‌اورېدل‌اوپه‌هغوئې عمل کاوه (۳)

دمیرویس ورو ستنۍ خبرې : دپورته‌لیکو نکې دلیکنې په‌قرار کوم وخت

چه میرویس خپل دحال خرا بوالي حس کړ نو دپښتنو مشران‌ئې راوغوښتل او په‌لا ندې لندولنډو جملو کې‌ئې‌دا سې وصیت ورته وکړ :

---

(۱) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۲) اصلاً اته کاله دی . (۳) دافغان‌اوپارس جګړه مخ .

«خپل ټول کارونه خدای ته وسپارئ او پرخدای توکل وکړئ!»

«جنګ په مړانه پرمخ بوزئ!»

«په هر کار کې شرافتمندانه وضعیت غوره کړئ اوخپل پت سانئ!»

«هر کله اوپه هر ځای کې سره متحد اوسئ!»

«خپل هر رګ اوپله قوي کړئ!»

«هیڅکله دپار سیانو اطاعت ونه منئ!»

«په هر قوت اوسعیه چه ممکنه وي خپل دښمنان چه پر تاسې حمله کوي پرشا وهئ ـ ځکه چه تاسې دښمنان ددرباري اختلا فاتو په اثر او ددوی دخلکو دفساد اوخیانت له کبله خورا په تلوار دفنا خواته روان دي!»

«ددوی دشمپرله ډېروالي مه بیرېږئ ـ ځکه چه تاسې متحد یاست»

«اوپر خدای مو توکل کړی دی.»

«یقین لرم چه دوی به مغلوبه کړئ!» (۱)

په دې وخت کې ئې سالندې لنډه شوه اوتو رئې نود خبرو توان نه درلود، په دې تکلیف ئې سترګې رونې کړې اود شهادت تر کلمې دمخه ئې داوروستې جمله وه چه و یویل:

« اصفهان ونیسئ: » (۲)

تردې وروسته ئې یوه اوږده ساویستله اودپاك اوسپیڅلې روح مارغه ئې جاودانې ځالې اوعلیین ته والوت (۳) اود آزادۍ خواهۍ په دنیا کې ئې لوړ مقام اوژوندی نوم پریښود او تر مرګ وروسته موږته وائي:

« دننګ توته به مې هر هدوی ـ

که پس له مرګه پرمزار راشې مینه!»

---

(۱) (۲) دافغان اوپارس جګړه مخ (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

دده مزار : اوس دده مزار دقندهار دزاړه ښار پهدوه کروهۍ ازدنوي ښار په شپږ کروهۍ کې د زاړه ښار دشمال غرب خواته اودنوي ښا غرب پلو ته دکوکران په کلي کې دی ، دده مزاردپښتنو دوړو اولويانو نراوښځو مرجع اوټول پښتانه دده مزار ته ورځي او دده د روح څخه فيض او مرسته غواړي ، داعليحضرت شهيد محمدنادرشاه پهوختو کې ددې ملي قائد پرمزار د اعليحضرت احمد شابابا د گنبدی پهشان يوهعاليشانه گنبده جوړهشوه چهتاسیئی مقابلعکسو بنيء .

هو، پهيوه ملت کی چهډېر لېزحس همويخپل ملی نوميالی نههيروی اوتلئی پخپلو زړو کې ځایور کړیوی . * * *

تر ميرويس وروسته

څنگه چه پهدې کتاب کې اصل غرض دملی زعيم اوپښتون قائد ميرويس د ژوندون حالات بيانول دی اودهوتکو دوړي مفصل حالات غرض نه دی نوځکه تر ميرويس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره ليکو چه فقط دوه ره معلومهشی چه دملی زعيم تروفات وروسته څهوشوه ؟

اودې برخی مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کې وليکم چه د تاريخ دعمومی مديريت له خوا دهوتکو ټوله دوره ماته را سپارلې شوې ده چه هلتهئې وليکم. نوځکه کهدشاهمحمود اوشاهحسين دميرويس دزامنو دپاچهۍ او جنگو مفصل بيانات نهوی دلته راغلی گران لوستونکی بهماعفو کړی ، اودهمدې سببه داصفهان دجنگ تفصيل چه دپښتنو دخوا محاصره شوی و ، دلته نه ځائيږی او کله چه دهوتکو ټوله دوره ليکم هلته بهئې وليکم

دميرويس ورور عبدالعزيز : دميرويس دوه زامن پاته شوه چه يو ۱۸ کلن اوبل ۱٤ کلن و. ځکه چه دازامن ئې نسبتاً دسن دخوا ز نهگسيان وه نو د ميرويس ورور چه عبدالعزيز نوميد دميرويس پرځای کښېنوست . کله هم دده

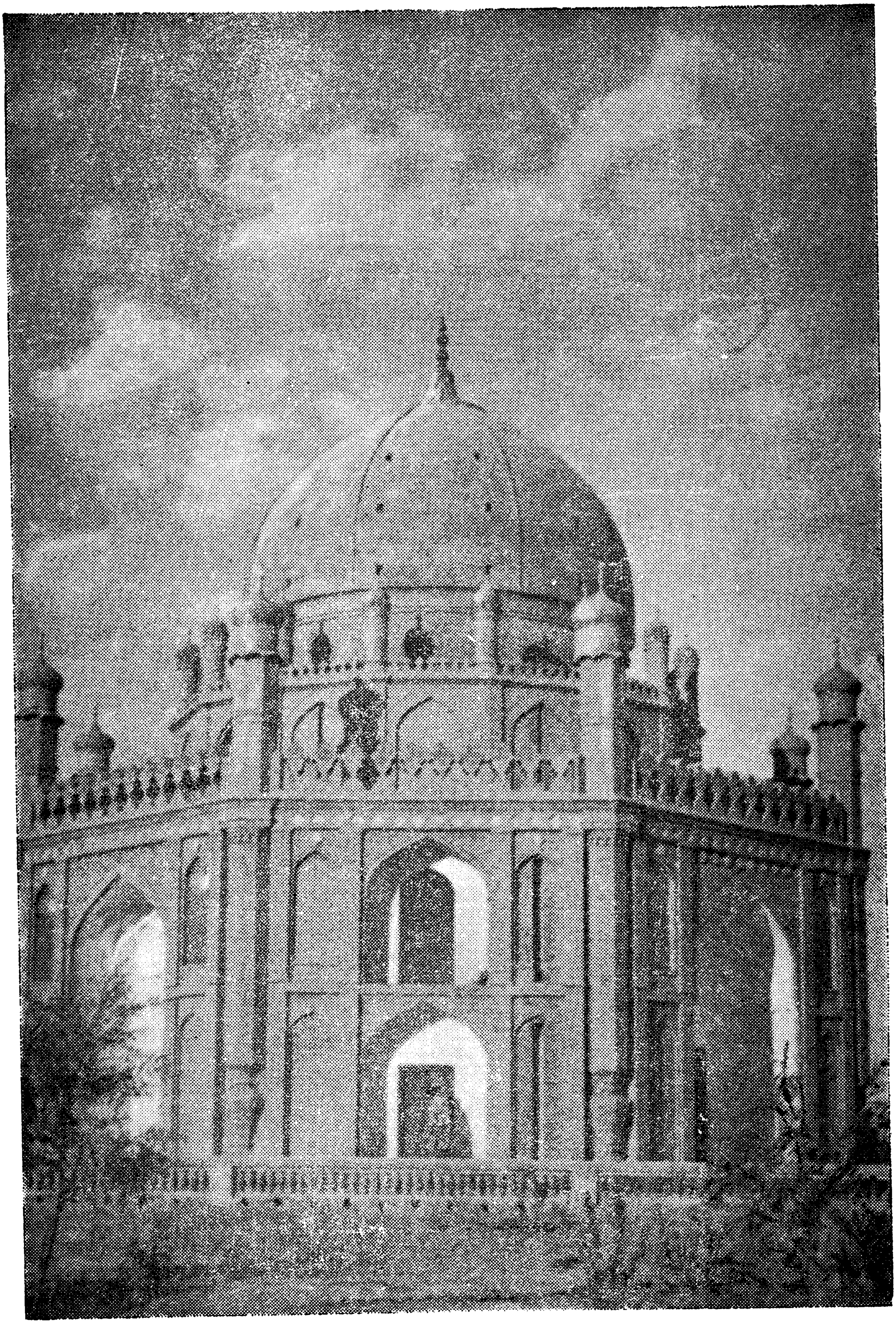

د ملي زعیم میرویس نیکه هدیره په کوکران کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ملیسون او سرجان مالکم او سید جمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مگر ځکه چه سلطان محمد او شیر محمد او جهانگشای نادری او روضة الصفای ناصری او پټی خزانې چه د هوتکو په دوره کې لیکلې شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم د پټې خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو .

دې سړي د وروړ په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائي او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې و ، او د جنگ څخه ئې کرکه کوله ، نو چه مشر توب ده ته ورسېد د پښتنو مشران ئې را وغوښته ملی جرگه ئې جوړه کړ او پښتنو ته ئې داسی و ویل : - « تر دې ډېرو مشکلاتو او ډېرو جنگو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتونکی یاست ؛ او آرامی به غواړیء ؟ اوس چه می مشر وروړ مرحوم شو او پښتنو ته ئې لویه سوبه او فتح گټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه وکړو د پارس پاچا به ئې په ډېره خوښی ومنی (۱) »

ده دې خبری د پښتنو په منځ کې شور ماشور جوړ کړ او هغه حرارت او محبت چه ئې تر دغه گړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو او وې ویل چه : « موږ هیڅکله دا د بې ننگی خبره نشو منلای - دا خبره د میرویس نیکه د وصیت سره مخالفه ده که د وروړ پر قدم نشې تلای نو روغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کڅه هم ملی جرگې دده خبره و نه منله مگر عبدالعزیز په پټه د پارس حکومت ته د روغی دالاندی شرطونه د استازی په ذریعه وړاندی کړه :

۱ : پښتانه دی د هغه باج څخه چه د گرگین په وخت کې اخیستل کېده معاف وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکر نه راځی .

۳ : د پښتنو پاچهی دی همیشه د عبدالعزیز د زامنو او لمسیانو وی . (۳)

---

(۱) د افغان او پارس جگړه مخ (۲) سرجان مالکم ۰۰ مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سید جمال الدین تتمة البیان ترجمه ۸۳ مخ

Ketabton.com

ځنګه چه پښتنو خپله دا آزادی په خپلو وينو لاس ته راوستلې او رانيولې وه نو چه دعبدالعزيز پدې ناوړه کار خبر شول عبدالعزيز ته ئې ډېرى سترګې سرې شوې ، په تېړه بيا دميرويس زوى شاه‌محمود ، چه دآکا دا پيښنها دوله وليدل دغلو ښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئې د شپې بلې دنيا ته واستاوه او دده دبې ننګيو جزائې دخپل خنجر په واسطه دده په تټر کې کښېښوله (۱) مګر پټه‌خزانه وايى چه عبدالعزيز دملت غم نه خوړ ، ځو چه په ۱۱۲۹ ه کال دشپې دنارنج دقصردبامه‌خطاسو اوراولويد مړسو (۲) کڅه هم بايد دپټې خزانې داقول معتبر وبالله شي چه ليکو نکى ئې معاصرو ، مګر زمايه عقيده د همدې جهته چه ليکو نکى د عبدا لعزيز معاصردى نو نه ئې غوښته يا د هغه وخت سيا ست تقاضا نکو له‌چه دده دمرګ نسبت شاه محمود ته‌و کړى که نه‌وى نورتو‌ل مورخين متفق دى ، داوا قعه دميليسون په‌قول د۱۷۱٦ ع په مارچ پيښه شوه (۳)

دميرويس اولاد: ميرويس چه وفات شو دوه ئې زامن (٤) او يوه ئې لور پاته‌شوه دمشرزوى نوم‌ئې «محمود» چه‌اتلس کلن‌و (٥) د کشر زوى‌نوم‌ئې «حسين» چه‌څو رلس کلن و(٦) دلور نوم‌ئې «بى‌بى زينبه» وه (۷) چه‌دلته به ډېر لنډ‌لنډ دهر يوه معرفى و کړو :

شاه محمود: شاه محمود د پلار دمرګ په کال که‌څه هم اتلس کلن و ، مګر بياهم ډېر مېړه پښتون زلمى و ، اوپر پلارهم ډېر ګران وځکه چه‌د پلار سره په

(۱) ميلسيون ۲۲۰ مخ ، سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سيدجمال‌الدين ۸۳٦ مخ - تاريخ علي‌قلي ميرزا ۱۲مخ خورشيد جهان ۱۳۲مخ زندګانى نادرشاه پسرشمشير ۱۱ مخ اونور...
(۲) پټه‌خزانه ۱۰۹ مخ (۳) ميليسون ۲۲۰ مخ
(٤) دافغان اوپارس جګړې ليکونکى ليکى چه دميرويس درې زامن پاته‌شوه مګر ددريم زوى نوم‌ئې نه‌دى ذکر کړى مخ (٥) ميليسون ۲۱۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ
(٦) پټه خزانه ۱۰۹مخ (۷) پټه خزانه ۱۸٥ مخ

اعلیحضرت شاه محمود د ملی قائد میر ویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتنی قوت ئی متجا و زینو ته ماتی
ور کړه او اصفهان ئی فتح کړ . (۱۱۱۰هـ - ۱۱۳۷هـ)

تهٔ لو جګړو کې ملګري و ، او په حربي چارو کې ئې ښه تجربې حاصل کړې وې دپلار تر مرګ وروسته بیاد خپل آکا په خدمت کې ولاړ و ، او د پښتنو د کار و باره سره ئې د بره دلچسپي درلوده (۱) مګر کوم وخت چه ئې د خپل آکا پیشنهادو لید نو دا کاد کړو څخه بیزاره شو او د هغه کار ئې ور تمام کړ ، او څنګه چه د پارس او قندهار پخوانی رواج و ، چه د ښار په هر خوا کې یوه یوه مناره وه او په هره مناره کې به یوه نغاره د خلکو د خبرولو دپاره پرته وه ، هر وخت چه به یو مهم خبر و ، نو دا نغارې به ډنګېدلې او خلك په راغونډېدل (۲) محمود چه خپل آکا مړ کې ، نو دا نغارې ئې ودنګولې او خلك راغونډ شول ، محمود د خپل آکا پیشنهاد دوی ته وښود او د پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ او وبیائې څرګنده کړه چه دده آکا د خپل شخصي آرامي او خوش ګزرانئ دپاره غوښته چه پښتانه بیا د پارسیانو تر لاس لاندې او د هغوی مطیع کړي او زموږ مملکت بیا وران شي . تردې وروسته ئې نو و ویل چه : «ما هغه و واژه !» (۳) پښتنو چه هغه پیشنهاد ولوست او ور معلومه شوه چه محمود رښتیا وایي ، نو ده ته ئې آفرین وو ایه (٤) او دی ئې دځان پاچا کړ او دشاهي لقب ئې ور کړ ، نو «شاه محمود» وباله شو . دا زلمی پښتون دپښتنو پاچا شو او تر ۱۱۳٤ ه کال پورې د افغانستان د پاچا پحیث ئې حکمراني وکړه او څو واره ئې د پارس او سیستان شرقي برخو ته لښکري وئستلې څو په ۱۱۳٤ ه کال د پارس د حکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تر اته میاشتې محاصرې وروسته ئې د محرمي د میاشتې په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ ه ــ ۱۷۲۲ ع کال د صفویانو وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکر و ته تسلیم کړ (٥) دې پښتون زلمي پاچا د خپلې شهنشاهۍ په وختو کې د اصفهان

---

(۱) د افغانستان او پارس جګړې مخ (۲) (۳) د افغان او پارس جګړه مخ

(٤) (٥) تاریخ سلطانی ۷۰ مخ ـ خورشید جهان ، سرجان مالکم ۲۰۹ مخ

تر فتح وروسته ډېری لویی لښکر کښېی وکړې ، څو چه تر دوه نیمو کالو پاچهی وروسته دېرات د میاشتې په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ ه کال په اصفهان کی ددماغی ناروغی له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح میړه پښتون په ۲۷ کلنی تردنیا تېرشو اود پښتنو په تاریخ کی ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲)

دده دژوند مفصل حالات او دده دجګړو دمیدانو وضعیت او کوائف به په بل مفصل کتاب کی چه دهوتکو دوره بشپړه لیکم کاملاً راوړه شی .

❀ ❀ ❀

شاه‌حسین : د میرویس دوهم زوی حسین نومېد ، چه د ۱۱۱٤ ه کال دربیع‌الاول په ۲۳ د کلات په سیوری کی وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پوری ئې دفقه او تفسیر او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه په ۱۱۳۵ ه کال اعلیحضرت شاه محمود اصفهان فتح کړ ، نوخپل کشر ورور شاه‌حسین ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعلیحضرت شاه‌حسین ډېر عالم اوادیب اوعلم‌روزونکی‌پاچاو ، اودده عصر بر پښتنو باندی په ډېری آرامی او راحت تېرشو ، غربی او شمالی خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پوری او شرقی خواته ترغزنی او ګومل پوری دده حکمرانی کوله ، او پرڅېره پردې « پښین » شال اود پنجاب داسماعیل خان اوغازی خان ډېرې هم د شاه‌حسین په وختو کی فتح شولې (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهدید شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددې زلمی پاچا دعلم پروری دثبوت دپاره همدا دلیل بس دی چه په شاهی ارګ کی‌ئې ادبی انجمن تشکیل کړی‌و ،

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷٦ مخ - خورشید جهان ۱۳۵ مخ ماثر الامرأ ۷۰۱ مخ ۳ ج روضةالصفای ناصری - مګر سید جمال الدین او میلیسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ ه) لیکلی دی .

(۲) دروضة الصفای ناصری بقول (۲۱) کلن و . (۳) حیات افغانی ٦۷ مخ (٤) سیر المتأخرین ٤۸۰ مخ

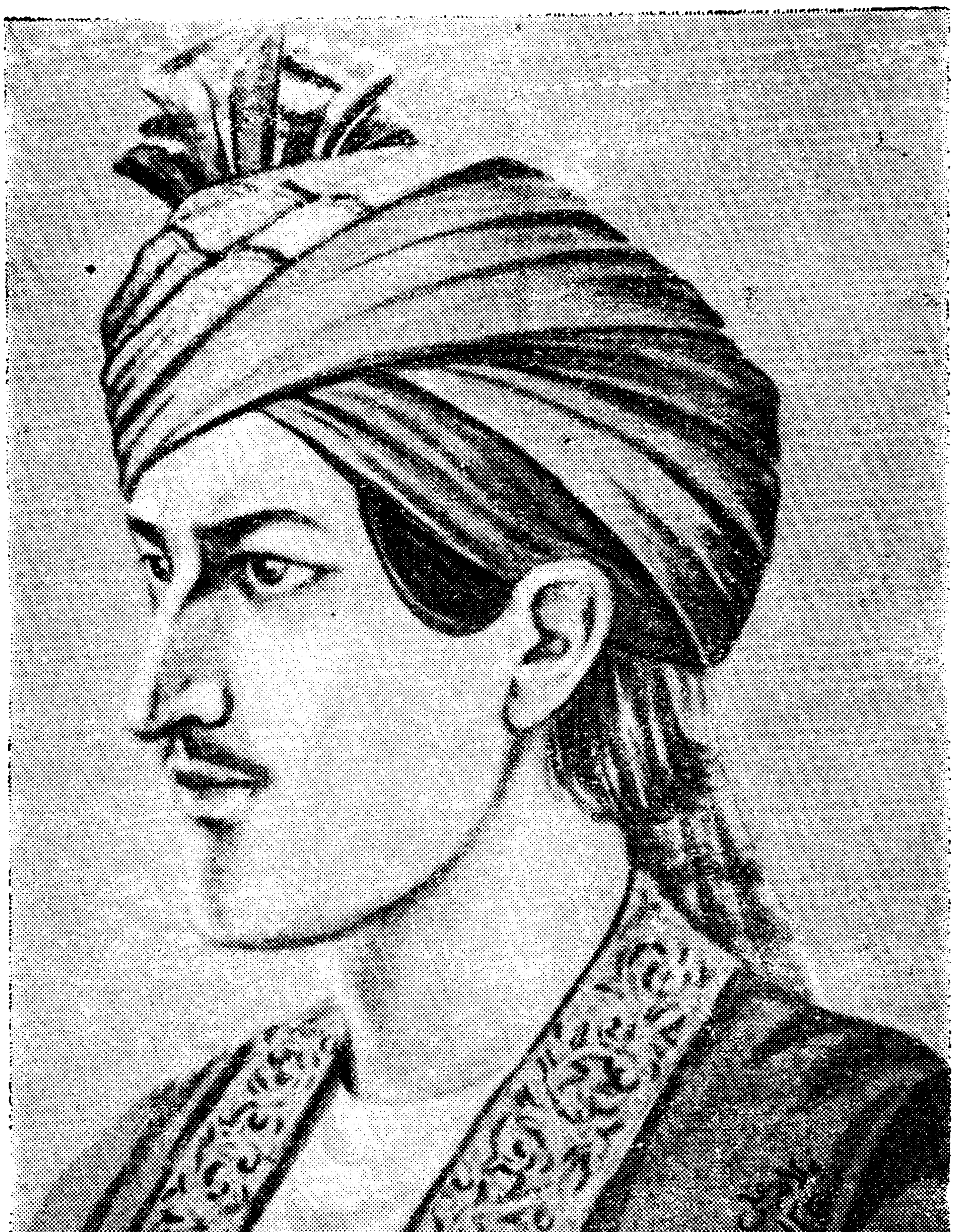

اعلیحضرت زلمی پاچا شاه حسین دملی قائد میر ویس نیکه زوی ، چه هم عالم و او هم تور یالی.

(۱۱۱۴ ه - ۱۱۵۲ ه)

او په هفته کې به ئې يوه ورځ دخپل وخت ډېر لوی علما او شاعران او اديبان خپلې کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به ئې اروېدل او ادبی مجلسونه به ئې کول شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې تولنې په برکت او ددې پاچا په‌امر دپښتو گرانبها اثر « پټه‌خزانه » ميدان ته را ووتله او وليکله شوه او نور ډېر کتابونه په پښتو کې پيدا شوه چه دهوتکو په دوره کې به مکمل وليکل شي . اودې پخپله هم دپښتوژبې ښه‌شاعرو ، پرملی وزن‌ئې خوازه‌شعرونه ويل ، ددې‌علم‌دوست پاچا پاچهاهی تر ۱۱۴۹ ه کال پورې دوام وکړ ، څو دهمدې کال درجب په‌۱۷ نادر افشار دافغانستان خواته‌دضبط پخيال راو کوچېد ځکه چه ده ددرې څلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر دهرات دابداليو حکومت له منځه اخيستی‌و ، اود پښتنودقوا و باقی پا ته برخه ئې هم په پارس او گرجستان کې ماته کړې وه ، ځکه ئې نو اوس بې دقندهاردغلځيود پايمالولو څخه بل کار نه در لود ، دکوچنی اختر دمياشتی په دوهمه نادرشاه ترسيستان را تېر شو اود همدې مياشتی په ۱۸ ددلخك اودلارام لـه لاری دهيلمند غاړی ته را ورسيد او ددې ځای تر نيولو وروسته دکوچنی اختر په ۲۱ تر هيلمند را پورې ووت د ۱۱۴۹ ه دذيقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه . شاه‌حسين دقندهار زلمی مدافع سره دخپل معروف سپه‌سالار سيدال خان ناصر سره يو کال او څو مياشتی په مړانه دفاع وکړه او پرې ئې نه ښوده چه : نادر شاه سره دهغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰ ه دذيحجې لمړی ورځې وې چه دزلمی شاه‌حسين نظامی طاقت پای ته ور سېد ځکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددورې مشهور او زړور سپه سالار سيدال خان د شاه‌حسين دزوی « محمد » نامی سره دکلات په کلا کې دنادر دجگړنو پلاس ورغیء اودا نامتو او نومړی سپه‌سالار دنادر په امر د سترگو دنعمت څخه محروم

(۱) پټه‌خزانه ۱۱۱ مخ

او بروند کړشو (۱) ځکه نو شاه‌حسین هم نادرشاه ته تسلیم شو او دده ددې تسلیمېدو سره دهوتکو دشهنشاهۍ لمر هم ولوېد او لکه سلطان محمد چه لیکي : زلمی شاه‌حسین تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو اوهم هلته دنادري قهر په زهرو دبرات په لسمه په (۱۱۴۹ ؟) باید (۱۱۵۲ هـ) وی له دنیا ولاړ (۲)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لور میرمن زینبه : میرمن زینبه دملي‌قائد یوه عالمه او محترمه او هوښیاره لوروه ، داسلامي احکامو اوفقې اکثر کتابو نه ئې لوستلي وه ، دفارسي مشهور اومتداول کتب ئې هم ترپایه رسولي وه ، خپل دا تحصیل ئې دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځي څخه کړی‌و ، چه دې عالم دحرم ټولو مخدراتو ته درس وایه ، چه وروسته بیا پخپله میرمن زینبې داوظیفه پر غاړه واخیستله او دحرم او نورو نجنوته به ئې تعلیم کاوه (۳) وایی چه بی‌بی زینبه ډېره هوښیاره میرمن‌وه اودمملکت په اداری چارو هم‌ښه پوهېدله ، خصوصاً د خپل ورور شاه‌حسین سره ئې ډېری فکری‌مرستې کولې اودپټې‌خزانې د مؤلف په قول هر کله به ئې د امورو مشکلات په صایبې رایې حل کول اوشاه حسین به‌هم ددې په خبرو عمل کاوه او ددې نصیحتو نه به ئې ارو بدل (۴) بلکه د «تاریخ افاغنه » د لیکونکي سید ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله څرګند ېږي چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړی‌و ، هم د حکومت ټوله کار وائی ددې میرمنې پلاس کې‌وه‌اودمحاصرې

(۱) سلطاني ۹۲ مخ- نادر نامه قلمی ۱۰۷ مخ- زندګاني نادرشاه پسر شمشیر ۱۰۵ مخ

(۲) سلطاني ۹۰ - ۹۶ مخونه - خورشید جهان ۱۵۶ - ۱۶۱ مخونه - نادر نامه قلمي ۲۰۴ سیرالمتاخرین ۴۸۰

(۳) (۴۰) پټه خزانه ۱۸۰ مخ د کابل طبع .

په پای کې هم دا میرمن د ښاره را ووتله او د نادر سره ئې د مقابلې مذاکره شروع کړه (۱)

برسېره پر دې، دې میرمنې د ادب سره هم زیاته مینه درلوده، تل به ئې د شاعرانو قدر کاوه او د پښتو شعراو، دیوانونه به ئې لوستل، پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خوږ اشعار ئې ویل چه د دې د اشعارو څخه یو شعر هغه مرثیه ده چه د خپل ورور شاه محمود په مرګ ئې پر ملي وزن ویلې ده او د دې دا منظومه هم د شعري لطافت څخه ډکه ده او هم پښتني روح پکښې دی، موږ ئې د دې د اشعارو د نمونې په توګه را نقلوو:

زغ سوچه وروړ تېر له دنیا سونا   قندهار واره په ژړا سونا
زړه مې په ویر کې مبتلا سونا   چه شاه محمود له ما جلا سونا

* * *

داروني جهان را ته تور تم دی نا   زړه د بېلتون په تیغ کړم دی نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی نا   د پاچهۍ تاج مو برهم دی نا
چه شاه محمود تېر له دنیا سونا   قندهار واره په ژړا سو نا

* * *

ځوانو، مېړه د توری جنګ ونا   ولاړ د کام په ننګ ونا
دښمن له ده یه وینو رنګ ونا   پر میدان شیرو، یا پلنګ ونا
افسوس چه مرګ دده په خوا سونا   قندهار واره په ژړا سو نا

* * *

محموده! نه یوازې خور ژاړي   پر مرګ دې ټوله کلي کور ژاړي
خپلوان لا څه، پاچا دې ورور ژاړي   لښکر سپاه دې پلې سپور ژاړي
پښتون دې ټول په واویلا سونا   قندهار واره په ژړا سو نا

---

(۱) تاریخ افاغنه - اردو د سید ظهور الحسن موسوی تألیف طبع دهلی ۵ مخ
تاریخ سلطانی ۹۵ مخ

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه! چه شاه محمود سو نن په گور عالمه!
د پښتون لمر سو تیاره تور عالمه! راته د ښمن ه کا پیغور عالمه!
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اریان په خوروخای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د دول اصفهان زړه ئې راسوړ سو، کا خوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

آسمانه! بیا دی څه ستم کا خرگند و شلاوه تاچه د پښتون و پیوند
دښمن دی بیا زموږ په ویر کا خورسند چه شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور مو ویر شور و غو غا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

هوتکو! ژاړی محمود شاه څه سو نا؟ پښتنو! ستاسی لوی سپاه څه سو نا؟
له اصفهان نه ترفراه څه سو نا؟ پاچا چه و حشمت پناه څه سو نا؟
د پښتنو پر تم فنا سو نا - قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده! ځوان وې ولی ولاړې له ما؟ . له تخت و تاجه ته پر څه سوی جلا؟
اصفهان و لی پاته سو نالـه تا؟ سر دی راپورته کړه، چه څه کړی اعدا؟
د ښمن ولاړ بیا شاو خواسو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کړینه فریاد پښتون په مرگ د شا محمود سو برباد
زړونه چه تل به ؤ ښادمن سوه ناښاد دساند وزغ دی چه را وړینه ئی باد
ماتم زده پیر و برنا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

د ملي قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود تر مرګه وروسته
د اصفهان پر تخت کښیناست . (۱۱٤۲ ه وفات)

ورو ره ! مقردی ستا مولا کی جنت   در دی کی تاته پس له مرګه راحت
روح دی وه ښاد په لویه ورځ د قیامت   مخ دی وه رون د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو نا   قندهار وا ړه په ژړا سو نا (۱)

* * *

دا میر من د وروړغم ډېره غمجنه کړه او بیائي د دنیا له کارو باره زړه سوړ شو تل به د خدا ی په عباد ت مشغو له وه او عمر ئي د قرآن شر یف په تلا وت تېرا وه او ورو نجنګیو ته به ئي لوست او لیك ورښو د .

دمیرویس وراره (اشرف) : اشرف د میر و یس و را ره او د عبد العزیز

زوی و ، د اعلیحضر فاتح شاه محمود تر مر ګ وروسته د ا یوه زلمی د پا رس پر تخت کښېنا ست او په شاه اشرف مشهو ر شو . د ې زلمي د خپلې پو هې او ذکاء په اثر کې د سلطنتې چا رو اداره په ډ یر ښه صو ر ت سره و کړه او سیدال‌خان ناصر (دهوتکو د دورې هېر و او پهلوان) ئي بېرته په سپه سالارۍ و ټاکه او ډېر ی لښکر کښې او فتو حات ئي و کړل او د د ه د عصر د مهمو وقائعو څخه یوه واقعه د بغد ا د د و ا لی احمد پا شا د لښکر را تلل دی چه د اعلیحضرت شاه اشرف د جلوس په د ریم کال د ۱۱۳۹ هـ د برات د میا شتې د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ هـ تر منځه پېښه شو ه او شاه اشر ف د هغو مدا فعې ته ور جګ شو ، مګر پر ې ئي ښو ول چه پښتني عسکر د هغو ی سره په جګړ ه ونښلی څو هغه و ، چه دا واقعه د ده د ښه سیا ست په اثر کې تر نه میا شتنې ډېر لېږ جنګ وروسته په روغې اوصلح سره فیصله او ختم شوه (۲) نو دده د جلوس په پنځم کال په (۱۱٤۲ هـ) دسلطان احمد ثالث عثما نی خلیفه له‌خوا «راشد پاشا» نامی

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخو نه . (۲) رو ضته الصفا ۸ ج ـ تا ر یخ نظا می ا یر ا ن ۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت په‌توګه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کې د پښتنو د در بارڅخه هم محمد علی‌خان بلوڅ‌دایلچی‌ګری په‌دول‌عثمانی در بارته واستول شو ، او په‌دې توګه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینګ شول (۱)

تردې وروسته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار سره په جګړو بوخت شواو څنګه‌چه‌دپښتنوعسکر لادمخه هرېلوته سره تیت شوی وه او د قندهار څخه هم کومک نه رارسېدی‌اونادر افشار هم په‌ډېر زور کې و ، نوتر ډېرو سختو جګړو وروسته پښتانه زلمیان اکثر تباه شول اوا علیحضرت شاه‌اشرف تر پنځو کالو اوا‌و میاشتو ترپاچهی وروسته دګرمسیر د«ملخان» کلاته چه دهیلمند پرغاړه‌ده ولاړ اود هغه ځای‌څخه دکښته بلوڅستان‌پوراوک زرد کوه ته ورغیء او‌هلته دعبدالله‌خان بلوڅ‌دزوی لهخواچه ابراهیم نومید مړ کړه‌شو - دده مرګ د۱۱٤۲ په‌آو اخرو کې واقع شوی دی (۲)

* * * *

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ - دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۸٦ مخ ماثرالامر - ۳ ج۷۰٦ مخ - دسید جمال الدین تتمه ترجمه ٦٤ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ - نادر نامهٔ قلمی ۹۸مخ

دمیرویس سپه سالاران

او جنگیالی ملګری

اوس چه دمیر ویس داولاد دلنډی معرفی څخه وزګار شوو، نو بایده ده چه دملی قائدهغو غښتلیو او نامتو ملګرو او یا دونه وګړو چه ددهٔ سره په جګړو کی حاضر او ده دخپل ملی لښکر سپهٔ سالاران یا سالاران بللی وه، هغه دادی :

۱: سیدال خان ناصر :

څنګه چه د پټی خزانی مولف لیکی سیدال خان دا بدال خان زوی او بابری زی ناصر دی چه پلارئې دوازیخوا سرته په ډیله نومی ځای کی اوسیده. هغه وخت چه سلطان ملخی استقلال وموند نو بابری زی دابدال خان سر اغلل او په اتغر کی میشته شول (۱) سیدال خان دهوتکو دوری یومهم او غښتلی او پهلوان نظامی سپه سالارو، او بی مبالغی ویلای شو چه ددا پښتون ژنرال د هوتکو د جنګو ملی هیرو دی ځکه چه دی ددوی په ټولو جګړو کښې شریك و، او مهم جنګونه ئې کړی دی او په ټولو فتوحاتو کی (څه به داخل او څه په خارج کی) دخوراځلیدونکو کار نامو خښتن دی، او دمحمد هوتك په عبارت « په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزګار سو » دهغه وخته څخه چه میرویس ګرګین مړ کړ سیدال خان ناصر دپښتنو دلښکرو سپه سالارو تاکل شو او دمملکت په حربی او نظامی خدمتو کښې داخل شو. بیا هغه وخت چه صفوی لښکر دقندهار دنیولو دپاره را غله هم دا ملی پهلوان دملی قائد له خوا دهغه دمقابلی دپاره ور مخ شو او صفوی لښکرئې څو واره پر له پسې ماتی کړې او ده پر جګړن ئې ترې ووژل او دمیرویس خان د وخت په ټولو جنګو کی بریالی او فاتح و (۲) بیا چه ملی زعیم وفات شو اعلیحضرت شاه محمود ددې ملی ژنرال په مرسته اصفهان ونیو او دپښتنو شهنشاهی ئې تشکیل کړه او بیا دشاه محمود تر مرګ وروسته د اعلیحضرت شاه اشرف سره دپارس او عثمانی او روسی

---

(۱) پټه خزانه ۱۶۹ مخ (۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

په‌تولوجنګو کښې ملګری او غښتلی سپه سالار و او په هرجنګ کی سوبه او بری دده په‌برخه‌وه .

همدارنګه‌وروسته دنادر افشار سره په‌مدافعوی جګړواخته‌و ، او هم دا سیدال وچه دپښتنو دشهنشاهۍ څخه‌ئې سخته دفاع کوله څو دادفاع ئې ترقندهاره را ورسیدله، او په‌قندهار کی‌هم‌تر وروستنی طاقت پوری دشاه‌حسین سره‌یوځای دنادر په‌مقابل کی‌وجنګیدۍ او دسیدال قوی‌روح تر پایه پوری نادرته سرټیټ نکړ او څوچه‌ئې کولای شوه دپښتنو دحق څخه‌ئې دفاع و کړه .

دسیدال جنګونه :د۱۱٤۲ ه کال په محرم کی چه‌نادر افشار پر هرات حمله و کړه او دا بدالیانو دغښانو سره په جنګ اخته شو او شاه اشرف غوښته چه بیرته خراسان دخان کړی په‌دې جګړو کی سیدال خان دپښتنو جګړونو او لښکر وسردار او قوماندان و ، او په کرمان که میشته و (۱) دهغه کال دربیع‌الاول د۳ تر ٦ پوری د «مهمان‌دوست» مشهوره جګړه د پښتنو او نادر افشار تر منځ‌واقع شوه چه په پای کی دواړو خواو ته سخت تلفات واوښته (۲) تر دې جنګ وروسته سیدال‌خان‌داعلیحضرت اشرف له‌خوا دقزوین په حکمرانۍ مقرر او انتخاب شو او دلښکر په‌غونډ و لو بوخت شو . د۱۱٤۲ه د ربیع الاول د۲۰ تر۲۳ پوری سیدال خان د اسلامخان‌په ملګری دخپلو اتلسو زرو عسکرو سره ئې دنادر شاه سره اوږه ور کړه . او پښتانه له تهرانه‌را ووتل (۳)

دسیدال خان‌دری‌یمه‌دفاعی جګړه د«مورچه خورت» مشهوره جنګ دی چه‌دلته هم‌څه‌عسکرو قوماندانی په‌اسلام خان او پخپله شاه‌اشرف اره‌درلوده او۱۱٤۲ه دربیع الثانی په آواخرو کښې ونښت. کومه آخرینه‌مقابله‌چه په‌پارس کی‌سیدال‌خان

---

(۱) (۲) جهانکشای نادری ۱۰۵ مخ(۳) جهانکشا ۱۰۸ - ۱۱۰مخونه او تاریخ نظامی ایران ٤٥۳- ٤٤٥ - ٤٥٠

دشاه‌اشرف په‌ملګری دنادرشاه سره‌وکړه د«از قن» او «فسا» د پل جنګ دی چه‌دهمهغه کال دجمادی الاخر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو وروستنی زلمیان دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فداکاری صحنې ته وروړا ندی شول (۱)

په‌۱۱۴۳ه کال دشوال په‌میاشت کښې چه نادرافشاردهرات‌خواته متوجه شو اودهرات دابدالیو دخواجنګ ورسره‌ونښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین‌څخه مرسته وغوښتله اودهمدې درخواست په‌اثرد‌ربیع الاول په میاشت کښې دڅو زرو امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخواهانو دکومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

څو کاله وروسته د۱۱۴۹ه کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفاع کېدله دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اږ څو میاشتو پوری وځنډېده اودې زړور قوماندان ترآخر ګړیه پوری په ډېر استقامت او شهامت اودلاوری اوپښتنی غیرت‌دفاع وکړه‌اوخنګه‌چه نادر خپله‌څه قوادکلات خواته واستوله نوسیدال‌خان هم دځلورزرو کسوسره هلته ولاړ اودکلات پرکلا ئې دنادر دجګړونو سره پرسپین ډاګ سختې مقابلې وکړې ، څو چه په آخر کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره دکلات دکلا دباندی پـه جګړه کښې دنادر دلښکرو پلاس‌ورغیء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته راووست‌دستی‌ئې امروکړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار ستر ګی‌ړندې کړی(۳) اووده دسقوط سره دهوتکو شهنشاهی‌سقوط وکړ .

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهی په‌لاره کی

---

(۱) جهانکشا مخ زندګانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ

(۲) جهانکشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵ مخ سلطانی۸۸مخ

(۷) جهانکشای نادری ۳۱۵ مخ ـ نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خور شید جهان ۱۶۰ مخ زندګانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

ستر ګی بايللي نودخپلو خپلوانو اوخپلی کورنۍ سره دقندهار څخه و کوچېد او د کابل د کوهدامن شکردرې ته راغی او دلته له دنيا ولاړ ددې مېړه پښتون ژنرال مزاردشکر درې دسیاسنګ په مقبره کښې دی اودده څخه یو زوی د شیرمحمد په نامه یاته شو چه تراوسه هم ددې کورنۍ محترم احفادا و اولادونه هلته او په کابل کښې اوسی . (۱)

• • •

د سيدال ادبی مقام : څنګه چه پټه خزانه لیکی، سیدال خان ناصر علاوه پردې چه د جنګ د میدان مړنی و، داد ب په میدان کښې هم لمړی سړی و، او دتوری سره ئې قلم هم درلود، ښه پوه او ادیب سړی و، مروجه علوم لکه : فقه تفسير، فصاحت، صرف، او نحو او فارسی کتب ئې لوستلی وه (۲) داد بیاتو سره ئې ښه مينه درلوده او په کوم وخت چه به له جنګه وزګار و شعرونه به ئې و يل، پخپله هم ښه شاعر و، او پر ملی لحن او وزن به ئې سندری ویلې چه دلته ئې یو سندره رانقل کوو :

یار ما له هسی ګران سو	را تېر تر ټول جهان سو
نور نه وینم په ستر ګو	جهان ټول راته جانان سو

• • • •

دوې زلفی دی او ږدې کړې	پر مخ دی را خپرې کړې
سرې اشرپۍ دی په تندی باندی سپرې کړې
ګرزی په باغ کی په ګلونو کی نخرې کړې
په اور دی و سوم یاره	راته اور تازه بوستان سو

• • •

(۱) د پټې خزانې تعليقات د ښاغلی حبيبی ليکنه ۲۵۷ مخ
(۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

مین چه اشنا بی کا　　شپه او ورځ به ګریانی کا
شهیر ده ستمګاره خوشحال زړونه به زخمی کا
لیندی لری دورځیو ، د بانړو غشی کاری کا
پرهار می ګوره خلقه　　د دلبر د تیر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لویو غرو ځی　　سر تور په نیمو شپو ځی
وزی له وطنه ، وطن پر پریږدی پرچولوځی　　فریاد وناری وکا ، په نارو په غلبلو ځی
وصال ئی نصیب نه سو　　ګوره زړه دك په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناری وهم عالمه !　　د شپی تر صبحدمه
ناتوانه د بیلتون یم یو ګړی نلرم دمه　　بیتامی نفس خیژی راځه زما د زړه همدمه
نظر پر ما غریب کړه　　چه تاخون می ستا په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر ګلو ښکاری　　زما او ښکی داری داری
خوناب ځی ستا لغمه زما په مخکی لاری لاری
تمامه شپه کم تیره په ژړا په ناری ناری
ښکاره سوه چه مجنون یم　　لیونتوب می اوس عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلی زیبا دی　　رنګین په او ښکو زما دی
د زړه پرهار ګلګون دی ، چه بلبل په تماشا دی
په مینه می زړه و چاودی تهوایی پخند ادی
نتلی د بیلتون یم　　زه «سیدال» دامی بیان سو (۱)

---

(۱) پته خزانه ۱۷۱ ـ ۱۷۳ مخونه .

۲: باوجان بابی: بابوجان بابی د کرم‌خان بابی زوی دی، چه په اتغر کی اوسېدیء او یو دهغو غټانو او مشرانو څخه‌دی چه په‌ملی جرگو کی دمیرویس خان ملگری او په‌جنگو کی دملی‌زعیم بازو او دپښتنو لښکرو مشرو دې‌پیا ندی‌سالار په‌هغه‌وخت چه‌گرگین‌وژل کېده له کلاته‌دپرغنبتلی‌راوستل او دماشور (۱) له‌خوائې دقندهار دښار حصار ونیو او چه‌ښار ونیول‌شو نو دمیرویس‌خان له‌خوائې په کلات کی حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ ه کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان دنیو لو عزم وکړ نو بابوجان‌بابی هم ددروزرونړو هوتکو، توخو، ترکو او آکا خیلو سره قندهارته راغیء او دشاه‌محمود سره اصفهان‌ته ولاړ او دپټی‌خزانی په‌عبارت بابوجان په ټولو جنگو کی «هسی مړانه وکړا، چه رستم دوران ئې هېر کړا» (۳)

سلطان‌محمد لیکی: چه‌بابوجان دشاه‌محمود او شاه‌اشرف په وختو کی د پارس دلارو بندر حاکم و، او دهوتکو دشهنشاهی وروسته قندهارته راغیء، جهانکشای نادری ئې د«باروخان» په‌نامه یادوی. هغه‌وخت چه‌نادرافشار دهرات څخه دقندهار خواته‌ورخیدا و امام‌ویردی‌بیگ د کرمان حکمران‌دده په‌امر د گرشك او کلابس لوری‌ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین دبابوجان بابی په قیادت او قوماندانی یو لښکر دهغه دمقابلې دپاره ورواستاوه اردې‌زړور قوماندان دهغو سره جگړې وکړې او هغه‌ئې دفراه‌لوری‌ته وځغلول او دېری‌ولجی‌ئې څنی راوگرزولې (٤)

---

(۱) دماشور کلی دقندهار دزاړه‌ښار جنوب‌ته او دنوی ښار جنوب غربی پلوته تخمیناً ۷ میله‌لری واقع دی. پخوائې دزاړه ښار د جنوبی حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.

(۲) (۳) پټه‌خزانه ۳۵ مخ. (٤) تاریخ سلطانی ۸۸ مخ جهانکشای‌نادری ۱۶۶ مخ.

علاوه پردي بابوجان ښه‌عالم اوادیب سړی هم و ، دادب سره‌ئې مینه‌درلوده تل به‌ئې دشعراو دیوانونه لوستل او پخپله هم شاعرو. ده په ۱۱۲۹ ه کال د«شهااو ګلان» هغه‌قصه په‌مثنوی نظم کړه چه‌پښتانه‌ئې په‌مجلسو کې نقل کوی‌او داکتاب ئې « قصص‌العاشقین » نومیږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق یو هسی توریالی دی‌ء — چه پرهر ځای ئې بری دی‌ء
دعشق اورهسی‌سوزان دی‌ء — چه سو ځلی ئې جهان دی‌ء
زړه‌بې عشقه کله زړه دی‌ء — چه بې عشقه زړه د مړه دی‌ء
پښتانه کاندی متل — چه دی‌ء خوږ تر شات‌عسل:
چه: « بې عشقه‌سر کدو دی» — تش بې مغزه یو لاړو دی‌ء
زړه‌بې عشقه په کار ندی‌ء — هم هر زړه سزا وار نه دی‌ء
چه د عشق و کا خبری — کړی په غوږ دا مرغلری

دیاکانو عشق سزا دی‌ء
امانت دا ، دمولا دی‌ء

* * *

۳ : بهادر خان : بهادر خان چه پټه خزانه ئې « دصدرا کیا بر دوران » په لقب یادوی‌هم یو دهغو غښتلیو خانانو څخه دی چه د ګرګین دوژلو په‌جرګه کې دملی زعیم سره ملګری و (۱) اود هوتکو د دوري ډېر مشهور بهادر او

(۱) ریدی خان په محمود نامه کې وایی : سیمال اصر ، او بابوجان و بابی بل بادرخان و ، دبادرو لمسی - (۱۴۵ مخ پټه‌خزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنګو کی ئې برخه اخیستې ده او هری خواته چه ئې په جګړه کې مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتک چه لیکی بهادر خان د شاه حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « ژوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه حسین بازو و ؛ چه وایی شاه حسین ده ته د«ورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالامرأ » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره اوښندنه (سخا) ډیر مشهور و ، دده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پر توره او سخا بهادرخان ښه علمدوسته سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستې کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه و ، شاعرانو ته به ئې ښې ښې صلې ور کولې ، لکه پټه خزانه چه لیکی « په صله کې په دوران طاق دی ، او په ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا میلمه کا ، او دوی ته ښندنی وکا . خالق تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډیره ژوندیء وساتی . . . » (۳)

دبهادر خان دبدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل شعری احساسات په ملی اوزانو کې څرګند کړی دی او پر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی دی چه دلته ئې یوه نمونه راوړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کویټې حدود دی - چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کېده اودختو کلائې درلوده چه کاسی او بلوڅ پښتانه پکښې اوسېدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټې خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ -

(۲) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

بېلتون دی زوردی ترلېموهی سهارنم ښاځی | لـکـه شبنم ښاځی
داسرهیاقوتمی په لمن کی ستاپه غم ښاځی | پـه غم الـم ښاځی
کوره لیلی باران داوښو ستا پـه چم ښاځی | څنګهپرچم ښاځی

❀ ❀ ❀ ❀

راغلهلیلی په شینـکی خال ښا په ګلو کوی | پهسرومنګلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی | ګل پهاوربلو کوی
مـلالی سترګی ئې کـاته په ویر ژلو کوی | زیب په ګجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر ګـړی هردم ښاځی | لـکـه شبنم ښاځی

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلیې ! دباغ په لورمه ځه ښا مکوه | عاشق رسـوا مکوه
وریت سوی زړهمیدی مینپوری خندا مکوه | را شـه جـفا مکوه
زه یم پتنـګـ تهیې ډیوه مـا جلبـلا مکوه | نور ظلم بیا مکوه
یم ستا لـه عشقه لیونـی پرمـا ، ماتم ښاځی | غماوالمښاځی (۱)

* * *

٤: ملا پیرمحمد میاجی : داملاهم یودهغو روښن فکرو علماو څخهو، چه دملی زعیم میرویس سره پهملی لویه جرګه کیشامل او هم بیا وروسته په ټولو جنګو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملګری و .

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئی د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړیو اوده بیادخپله پلاره څخه فیضوموند (۲) اووایی چهبیادی دشاه اشرف

---

(۱) پټهخزانه ۱۲۵- ۱۲۷ مخونه
(۲) پټهخزانه ۱۲۹مخ

او شاه محمود مرشدشو (۱) ملاپیر محمد میاجي ورروسته ترهغه چه په تولوملي جګړو کې برخه واخیستله او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړ نی زوی اعلیحضرت شاه‌محمود داصفهان دنیولودپاره‌ولاړه‌ئي هم وروغوښت چه داصفهان ترفتح وروسته‌ئي هلته درروافضو‌سره دیني‌مباحثې کولې او پیرمحمد میاجي هلته دومره‌شهرت وموند چه‌دروم‌علماؤ چه په‌اصفهان کې وه ده‌ته د«پیر افغان» لقب ور کړ. میاجي دشاه محمود ترمرګ وروسته دشاه اشرف سره هم اوږه پر اوږه ولاړو؛ اوده‌ته‌ئي مشوره ور کوله، څوپه۱۱۴۳ ه کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلي‌قواوی له‌لاسه ایستلې‌وې اوده‌شیراز څخه دقندهار لوری‌ته‌راروان و، اود نادر لښکری په پسې وې، شاه اشرف د«فسا» دپل سرته (دشیراز په۳ فرسخۍ کې) راورسید، په دې وخت کې‌ئې پیرمحمد میاجي چه په پښتنو کې ډیر د احترام په‌سترګو ورته کتل کېدل دخو پښتنو سربازانو سره دپله دساتنې دپاره پریښود او په خپله تربله تېرشو، چه‌ملا پیرمحمد میاجي په‌همدې ځای کې دمتجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

دده‌علمي مقام: ملاپیرمحمد علاوه پرتوریالیتوب ښه‌لوی عالم‌هم و، اود همدې علمي لیاقت په اثر دروم علماؤ ده‌ته د « پیرافغان » لقب ور کړ، ده په اصفهان کې روافض په ډېرو مباحثو کې ملامت کړی وه او وخلک ئې دامام اعظم صاحب مذهب ته را بلل. بر سېره پر دې ښه مؤلف او لیکونکی هم و؛ ده دوه کتابونه تألیف کړی؛ یو کتاب ئې داخلاقو په علم کې « د افضل الطرایق » پنامه لیکلی دی چه په‌هغه کې دعقائدو او اخلاقو بیان کوی، او بل کتاب

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱ مخ (۲) جهانکشای ۱۲۱ مخ.

ئې د « القرایض فی ردالروافض » په نوم لیکلی چه دا دوازده کتابونه په پښتو دی او « افضل الطرایق » ئې منظوم هم دی ، چه د هغه څخه دا ښکاره کیږی چه ملا پیرمحمد میاجی ښه شاعر هم و ، اوده یو شعر په پټه خزانه کی راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤدخان هوتـك : داؤد خان هوتـك دپټې خزانې د مؤلف پـلار اوه قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ هـ کـال دقندهارد کوکران په کلی کی زیږیدلی دی ..ده دخپل وخت متداول علوم لوستلی وه او په زلمیتوب کی ډیر عمر له قندهاره د کسې غرونو اوزوب او ډیرو اوپېښورته په علم پسی تـلـلی و شو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کی دنامه خاوندشو .

هغه وخت چه ملی زعیم اونورو پښتنو گرگین واژه داؤدخان هم دده ملگری و اوبیا وروسته په ټولو جـگړو کی ورسره وه .

په ۱۱۲۰ هـ کـال چه دصفویانو لښکری پرقندهار راغلې نودملی قائدمیرویس نیـکه لـه خوا داؤد خان فراه ، سیستان او گلستان اونورو ځایو ته ولاړ چه پښتانه دمیرویس نیکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی اوهغه ، هلته دپښتنوسره مرکې وکړې اود نورزو ، او بارکـزو او ساکزو ډیر پښتانه ئې د ځان مـلـگـری کړل او پرخسروخان ئې یرغل وکړ ، په دغو جنګو کی داؤدخان د میرویس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ
(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم علاوه پر توره د ښې طبع خاوندو ، او ښه شعرونه به ئې ویل دادوې رباعی چه د تجنیس صنعت هم پکښې ستـه داؤدخان ویلی دی :

چه دچا په زړه کی اورد مینی بل سی ٭ په اور بل ئې لمبې گډی حال ئې بل سی
اور د مینی کله مری دزړه له مینی ٭ داور بل مینه که تل د زړه په تل سی

٭ ٭ ٭

که ئې وینې وینې تل ثاخې له زوړوخخه ٭ څوك چه وینی تا ، له خوا نو له زړوخخه
دزړو له زړو که وینې وینی څاخې ٭ په کړو دغم لو یدلی ستاله کړوخخه

تبصره : تردې ځایه چه دمیرویس نیکه سپه سالاران او جنگي ملگری ذکر شوی د هولو دژوند له حالاتو څرگندیږی چه دا پښتانه جنگیالی میړونه هم دتوری خاوندان وه او هم دقلم هم توریالی وه او هم عالمان چه دا یوه رونه او ځانته ممیزه ده .

د سړو ، ځایو او د کتابو نومونه

۱ : د سړو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱-۱۰۳
ابراهیم ۱۰۲-۲۰
ابوالفضل -٤-۱۱۰
احمدشاه بابا - ۹۲-۳۲-۳٤
احمدجان منشی -۳-۳۱-٤۸-۵٦
اسرائیل اری -٤۹-۵۰-۵۱-۵۲-۸۲-
اسدالله - ۸٤ -
اسلامخان - ۱۰٤
اعتمادالدوله -۳۹-٤۱-٤۲-۵۲-۵٦-٦۲-۷٤-
اکبر باچا -۱۱-
اورنگ زیب -۱۸-۱۹-
امیرالامیر -۱۱۰-
امام اعظم رح -۱۱۲

ب :

باروخان -۱۵-۱٦-۲۰-۱۰۸-۲۷
بار تولد -۳-
بارو -۲۰-۱٦-
بابوجان -۲۰-٦۱-۱۰۸-۱۰۹-
برون -٤-
-ولر -۲۰-
بیت نیکه ۱٦-۲۹-۳۰

پ :

پاپ -۵۰-
پتر کبیر ٤۹-۵۰-۵۵-
پیرافغان -۱۱۲-
پیر محمد میاجی - ٦۱-۱۱۱-۱۱۲-۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس -۸-
توخی ۱٦-۲۰-۲۳-
توران ۱۵-۲۷-
تولر -۱۵-
توماس بست -۸-
توماسپوك -۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق -۳-
جلال الدین - ۲۷ -
جعفرخان سدوزی -٦۰-۳۲-
جهانگیر -۱۲-
جیمز اول -۸

ح :

حاجی میرخان - ۱-۲۷-٦۳-٦٦-

حاجی عادل -۲۸-۳۱-
حاجی ابدال -۳۱-
حسین -۲۷-۹٤-۹٦
حبیبی -۱-٤-۱۰٦-
حیات خان -۳-۲۷-
حیات سلطان -۸٤-
حسامی -۷

خ:

خافی خان -۱۰-٦٦-٦۷-۸۰-۸۱-
خانزاده -۳۲-
خسروخان -۸۲-۸۳-۸٤-۸۵-۸٦-۸۷-۸۸-
۸۹-۱۱۳

د:

داؤدخان -۲۱-۸۵-۱۱۳-۱۱٤-
درخو -۳۲-
دولت خان سدوزی -۳۱-۳٤-۳۷-
دیوان بیگ -۳۹-٤۰-٤۲

ر:

رستم خان -۳٤-۸۹-
ریدی خان مومند -٤۳-٤۵-٤٦-٦۱-٦۷

ز:

زار -٥٤-٥٥-
زمان خان -۳٤-
زینت محل ۹-
زینبه -۹٤-۹۸

س:

سرجان مالکم -۳-٤۸-۵۷-٦٤-٦٦-٦۹-
۷۰-۷۱-۷۷-۸۸-۹۳-
سر پرسی سایکس -۳-۷-۱۰۲-
سلطان محمد -۳-۱۸-۱۹-۲۷-۳٦-٦۵-٦٦-
۸۹-۹۳-۹۸-
سلطان حسین -۷-۳۵-٤۳-٤٤-٤۵-۵۰-
۸۹-۹۵-
سلطان حیدر -۵-
سلطان احمد -۱۰۱-
سلطان خداداد (خودکی) -۱۸-۳۱-
سلطان ملخی ۱۸-۱۹-۲۵-۲۸-۳۱-۱۰۳-
سیدال خان ناصر -٦۱-۹۷-۱۰۱-۱۰۳-۱۰٤-
۱۰۵-۱۰٦-۱۰۷-۱۰۹-۱۱۰-
سید جمال الدین افغانی -۳-۷-۵۸-٦٤-٦٦-٦۸-
٦۹-۷۱-۹۳-۹٤-۹٦-۱۰۲-
سید ظهور الحسن -٤-۹۸-۹۹-
سید مسعود -٤-

ش:

شاه اشرف -۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳-۱۰٤-۱۰۵
۱۰۸-۱۱۱-۱۱۲-
شاه اسمعیل صفوی -۵-٦-
شاه حسین ۷٦ ۹۲-۹٦-۹۷-۹۸-۱۰٤-۱۰۵-
۱۰۸-۱۱۰-
شاه عالم -۹۰-
شاه عباس -٦-۱۱-۱۲
شاه صفی -٦-
شاه محمود -۷-۹٤-۹۵-۹٦-۹۹-۱۰۰-۱۰۱
۱۰۳-۱۰۸-۱۱۲-
شهنواز -٦۵-
شیخ صفی الدین اردبیلی -٦-
شیر محمد خان -۳-٦٦-۹۳-۱۰٦

ښ:

ښالم خان -۲۰-۲۵-۲۷-۲۹-۳۱-

ص :

حضرت صدیق رض -٤٦-
صمصام الدوله -٦٦-٨٠-

ظ :

ظهیر الدین محمد بابر-٧-

ع :

عباس قلی بیگ -٨٣-٨٨-
عبدالله خان-٨٤-٨٥-٩٣-١٠٢-
عبدالعزیز خان -٢٥-٩٣-٩٤-١٠١-
عبدالقادر خان-٢٥-
عزیز خان نورزی-٦١-
عمر-٢٧-
حضرت عمر فاروق رض -٤٦
علی اکبر شهامی -٣
علی قلی میرزا ٤-

غ :

غلځی -١٥-١٦-١٧-٢٠-٢٧
غازی -١٦-
غلجی -١٦-
غرزی -١٦-١٧-
غلزی -١٧-
غیلجائی -١٧-
غلجه ئی -١٧-
غلجائی -١٧-

ف :

فراهی -١٥-
فرعون -٦٥-
فرخ یسار -٥-
فقیر - ٣٤-

ق :

قادر خان-١١٣-
قطب الدین بهادر شاه -٨١-
قلزه ئی-١٧-

ک :

کامران -٣٢-
کرم -٢٧-١٠٨-

گ :

گرگین -١٠-٢٦-٣٣-٣٤-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨-
٤٠-٤١-٤٢-٤٣-٤٤-٤٥-٤٧-٥٣-٥٤-٥٥-
٥٦-٥٧-٥٨-٥٩-٦٠-٦٢-٦٣ - ٦٤-٦٥-٦٦-
٦٧-٦٨-٦٩-٧٢-٧٤-٧٥-٨٢-٨٨-٩٣ -١٠٣-
١٠٨-١٠٩-١١٣-
گل خان بابر -٦١-
گلان -١٠٩-
گویا -٣-١٢-١٥-

ل :

لارودی -٤-٧١-

م :

متوبی بی-٦ -
محمد اعظم-٦٦
محمد جامی خان -٧٧
محمدخان (مشهور په حاجی انگرم -٦١
محمدخان -٧٨-٧٩-٨٢
مراد خان -٦٤-

محمدسرور ـ ١١١ ـ
محمدشاه ـ ١٠ ـ
محمد صالح ـ ٤ ـ
محمدعلیخان بلوخ ـ ١٠٢ ـ
محمدمهدی ـ ٤ ـ ٦٤ ـ
اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید ـ ٩٢
محمدهوتك ـ ٣ ـ ٦٤ ـ ٦٥ ـ ١٠٣ ـ ١١٠ ـ
ملکه الیزابت ـ ٨
ملکیار ـ ٢٠ ـ ٢٣ ـ ٢٤ ـ ٢٥ ـ ٢٧ ـ
محمود ـ ٩٤ ـ ٩٥ ـ ٩٩ ـ ١٠٠ ـ
موسی کاظم ـ ٦٠ ـ
میان فقیرالله ـ ١١١ ـ
میرویس ـ ١ ـ ٤ ـ ٥ ـ ٧ ـ ١٥ ـ ١٩ ـ ٢٠ ـ ٢٣
ـ ٢٥ ـ ٢٦ ـ ٢٧ ـ ٢٨ ـ ٢٩ ـ ٣٠ ـ ٣١ ـ ٣٢
ـ ٣٣ ـ ٣٤ ـ ٣٦ ـ ٣٧ ـ ٣٨ ـ ٣٩ ـ ٤٠ ـ ٤١
ـ ٤٢ ـ ٤٣ ـ ٤٤ ـ ٤٥ ـ ٤٦ ـ ٤٧ ـ ٦٨ ـ ٤٩
ـ ٥٣ ـ ٥٥ ـ ٥٦ ـ ٥٧ ـ ٥٨ ـ ٥٩ ـ ٦٠
ـ ٦١ ـ ٦٢ ـ ٦٣ ـ ٦٤ ـ ٦٥ ـ ٦٦ ـ ٦٧
ـ ٦٨ ـ ٦٩ ـ ٧٠ ـ ٧١ ـ ٧٢ ـ ٧٣ ـ ٧٤
ـ ٧٥ ـ ٧٧ ـ ٧٨ ـ ٧٩ ـ ٨٠ ـ ٨١ ـ ٨٢ ـ ٨٤
ـ ٨٥ ـ ٨٦ ـ ٨٧ ـ ٨٨ ـ ٨٩ ـ ٩٠ ـ ٩٢
ـ ٩٤ ـ ٩٦ ـ ٩٨ ـ ١٠١ ـ ١٠٣ ـ ١٠٨ ـ ١١١
ـ ١١٢ ـ ١١٣ ـ ١١٤ ـ
میشل ـ ٥١
میلیسون ـ ٣٢ ـ ٤٨ ـ ٤٩ ـ ٥٥ ـ ٥٦ ـ ٦٤ ـ ٦٦
ـ ٦٨ ـ ٧٢ ـ ٧٥ ـ ٧٧ ـ ٧٩ ـ ٨٣ ـ ٨٥ ـ ٨٦
ـ ٨٨ ـ ٨٩ ـ ٩٣ ـ ٩٤ ـ ٩٦

ن :

ناپلیون ـ ٨٦ ـ
نادرشاه افشار ـ ٤ ـ ٧٢ ـ ١٠٤ ـ ١٠٨ ـ ١١٢
نازو ـ ٢٥ ـ ٢٨ ـ ٢٩ ـ ٣٠ ـ ٣١ ـ
نصروخان الکوزی ـ ١٠ ـ
نوربابا ـ ٢٣ ـ ٢٠ ـ
نور خان ـ ٦١
نورالدین محمدجهانگیر ـ ٨ ـ
نورالله لارودی ـ ٦٦ ـ
نورمحمد غلجی ـ ٩٨ ـ

و :

ویردی بیگ ـ ١٠٨ ـ

هـ :

همایون ـ ٧ ـ
هوتك بابا ـ ١٥ ـ ١٦ ـ ١٨ ـ ٢٠ ـ ٢١ ـ ٢٢ ـ ٢٧ ـ

ی :

یحیخان ـ ٢٥ ـ ٦١ ـ
یوسف خان ـ ٦١ ـ
یونس خان کاکړ ـ ٦٢

* * *

٢ : دځا یونومونه

الف :

اتریش ـ ٥٠ ـ
اتغر ـ ١٦ ـ ١٨ ـ ٢١ ـ ٢٢ ـ ١٠٣ ـ ١٠٨ ـ
آذربایجان ـ ٧٠ ـ
ارغسان ـ ٦٢ ـ ٦٥ ـ
ارغنداو ـ ١٨ ـ ٢١ ـ ٢٢ ـ
اروپا ـ ٨ ـ
ازقان ـ ١٠٥ ـ
استراخان ـ ٨٢ ـ
اسلامبول ـ ٥٠ ـ

اسماعیل‌خان اوغازی خان‌دیری -٩٦-

آسیا -١٧-

اصفهان -٤-٦-٣٣-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨
-٣٩-٤٠-٤٣-٤٤-٤٨-٤٩-٥٠-٥١
-٥٦-٥٧-٦٩-٧٩-٨٠-٨٢-٨٩-٩١
-٩٢-٩٥-٩٦-١٠٠-١٠٣-١٠٨
-١١٢-١١٣-

افغانستان -٥-١٠-١١-١٢-٢٦-٢٧-٦٧
-٨٩-٩٥-٩٧-

المان -٤٩-٥٠-

امو -١٧-

اندجان -٧-

انګلستان -٩-

اولان -٨-٢١

ایتالیا -٤٩-

ایران -٣-٤-٦-٧-١٧-٨٩-

ایروان -٨-

ب

برمه -٩-

بست -٨٥-

بغداد -٧-

بلخ -١٠-١١-

بلوچستان -٦١-٦٢-

بمبئی -٨-

بیت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦-١٠-١١-١٥-٢٦-٣٥-٣٦-
٤٢-٤٤-٤٥-٤٧-٤٨-٤٩-٥٠-٥١-٥٢
٦٢-٧٠-٧٤-٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٠
٨١-٨٢-٨٣-٨٤-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٥-
٩٨-١٠١-١٠٣-١٠٤-١٠٨-

پامیر - ١٧ -

پښتو نخوا - ٢١-٢٢-

پښین - ٩٦-

پنجاب - ٩٦-

پېښور - ١١٣-

ت :

تازی - ٢٨-

تبریز - ٧-٧٩-

ترنك - ٢٤-٢٥-

تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨-١٩-٢٨-٦١-

ح :

حجاز - ٤٥-٤٧-٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤-٧٣

خلیج - ٦١-

خیبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩-٩٧-

دلخك - ٧٩-٩٧-

ده شیخ - ٦٥-

ډ :

ډهی - ٧-٩٩-

ډیله - ١٠٣

ر :

روس - ۴۹-۵۰-۵۱-۵۴-

روم - ۵۰-۱۱۲-۱۱۳

ز

زابل - ۱۱-

زرد کوه - ۱۰۲

ژ :

ژوب - ۲۳-۶۳-۱۱۰-۱۱۳

س :

سبزوار - ۹۶-

سورت - ۸-

سور غر - ۱۶-۱۸-۲۱ ۲۲-۲۸-

سوری یا سیوری - ۱۶ - ۱۸-۲۱-۲۲-
۲۸-۹۶

سیاسنگ - ۱۰۶-

سیستان - ۸۵-۹۰-۹۵-۱۱۳-

ش :

شال - ۹۶-۱۱۰

شالکوت - ۱۱۰

شاجوی - ۱۸-

شرقی هند - ۹-

شکر دره - ۱۰۶-

شماخی - ۴۹-۵۰-۵۲-

شیراز - ۱۱۲-۱۱۳-

شیروان - ۵-۷۰-

ښ :

ښار صفا - ۳۲-۶۰-

ښوراوک - ۶۱-۱۰۲

غ :

غرج - ۱۶-

غرجستان - ۱۷-

غرچه - ۱۶-۱۷-

غزنی - ۲۸-۹۶-

غلج - ۱۶-

غورک - ۱۷-

ف :

فرانس - ۲ -۴۹-

فراه - ۱۲ -۶۱-۸۳-۸۵-۹۰-۹۶-۱۰۸-۱۱۳

فسا - ۱۰۵-۱۱۲-

ق :

قاپانلوی - ۴۹-

قزوین - ۱۰۴-

قندهار - ۵ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۵ -
۲۵ - ۲۶ - ۲۸ - ۳۵ - ۳۸ - ۴۰ -
۴۱ - ۴۲ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۹ - ۵۶ -
۵۷ - ۵۸ - ۶۰ - ۶۲ - ۶۵ - ۶۶ -
۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۵ - ۷۷ - ۷۸ -
۷۹ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۶ - ۸۸ - ۸۹ -
۹۰ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۵ - ۹۸ - ۹۹ -
۱۰۰ - ۱۰۱ - ۱۰۲ - ۱۰۳ - ۱۰۴ -
۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۸ - ۱۱۲ - ۱۱۳ -

ک :

کابل - ۷-۱۱ - ۲۱ - ۲۸ - ۶۰ - ۹۸-
۱۰۶ -

کرمان - ۳۴ - ۱۰۴ - ۱۰۸ -

کسی غر - ۱۱۳ -

کلابس - ۱۰۸ -
کلات - ۱ - ۱۹ - ۲۱ - ۲۸ - ۹۶ -
۹۷ - ۱۰۵ -
کلستان - ۸۵ - ۱۱۳ -
کوسان - ۲۹ -
کوکران - ۵۸ - ۶۰ - ۹۲ - ۱۱۳ -
کوهدامن ۱۰۶ -
کویټه - ۱۱۰ -

گ :

گرجی- ۶۲ -
گرجستان - ۲۵ - ۴۲ - ۵۴ - ۷۰ -
۸۳ - ۹۷ -
گرشك - ۸۳ - ۷۳ - ۱۰۸ -
گرماو - ۱۸ -
گرمسیر - ۱۰۲ -
گومل - ۹۶ -

ل :

لندن - ۸ -
لهستان - ۵۰ -

م :

مازندران - ۹۸ -
مانچه - ۶۰ -
ماشور - ۱۰۸
مدینه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ -
مرغه - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ -
مکه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۷۰ -
ملتان - ۹۶
موچه خورت - ۱۰۴ -
مهمان دوست - ۱۰۴ -

ن :

نارنج - ۹۴ -

و :

وازه خوا - ۲۳ -

ه :

هرات - ۱۱ - ۸۲ - ۸۴ - ۸۹ - ۷۸ -
۹۶ - ۱۰۴ - ۱۰۵ -
هلمند - ۸۵ - ۸۶ - ۷۳ - ۹۷ - ۱۰۲ -
هند - ۳ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۱۰ - ۱۱ -
۱۵ - ۲۶ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۵ - ۴۷ -
۶۶ - ۷۰ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۷۶ -
۷۷ -
هندوستان - ۸ - ۹ - ۸۱ -

❀ ❀ ❀

۲: د کتابو نومونه

الف :

افغان او پارس جگړه - ۳ - ۳۲ - ۳۸
۳۹ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۲ -
۵۳ - ۵۵ - ۵۷ - ۶۲ - ۶۵ - ۷۶ -
۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۵ - ۸۸ - ۹۰ -
۹۱ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ -
افضل الطرایق - ۱۱۲ -
افغان تاریخی - ۴ - ۵۳ - ۷۰ - ۷۶ -
۸۱ -
القرایض فی ردا لروافض - ۱۱۲ -
اویستا فرهنگ - ۳ - ۱۷ -
آئین اکبری - ۴ - ۱۱۰ -

پ :

پټه خزانه ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱٦ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ
۲۰ ـ ۲۱ ـ ۲۲ ـ ۲۳ ـ ۲٤ ـ ۲۵ ـ
۲۸ ـ ۲۹ ـ ۳۰ ـ ٤٤ ـ ۵۹ ـ ٦۰ ـ
٦۱ ـ ٦۳ ـ ٦۵ ـ ٦٦ ـ ٦۷ ـ ٦۸ ـ
۸۵ ـ ۹۰ ـ ۹٤ ـ ۹۷ ـ ۹۸ ـ ۱۰۱ ـ
۱۰۳ ـ ۱۰٦ ـ ۱۰۷ ـ ۱۰۸ ـ ۱۰۹ ـ
۱۱۰ ـ ۱۱۱ ـ ۱۱۳ ـ

پټې خزانې تعليقات ـ ٤ ـ ۱۰٦ ـ

ت :

تاريخ ادبيات ايران ـ د براون اثر د ياسمي ترجمه ـ ٤ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ

تاريخ افاغنه ـ ٤ ـ ۹۹ ـ

تاريخ افغانستان ـ د مليسون تأليف د منشي احمد جان ترجمه :
۳ ـ ۳۱ ـ ۳۲ ـ ۳۳ ـ ۳۷ ـ ۳۸ ـ
٤۸ ـ ٤۹ ـ ۵۵ ـ ۵٦ ـ ٦۰ ـ ٦۲ ـ
٦۳ ـ ٦٤ ـ ٦٦ ـ ٦۸ ـ ٦۹ ـ ۷۱ ـ
۷۲ ـ ۷۳ ـ ۷۵ ـ ۷۷ ـ ۷۹ ـ ۸۳
۸٦ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ ۹۳ ـ ۹٤ ـ

تاريخ ايران ـ د سرجان مالكم اثر ـ
۳ ـ ۳۱ ـ ۳۳ ـ ۳۵ ـ ۳٦ ـ ۳۷ ـ
۳۸ ـ ٤۸ ـ ۵۰ ـ ۵۷ ـ ۵۹ ـ ٦۳ ـ
٦۸ ـ ٦۹ ـ ۷۰ ـ ۷۱ ـ ۷۸ ـ ۸۸ ـ
۹۳ ـ ۹٤ ـ ۹۵ ـ

تاريخ روابط ايران واروپا در دورهٔ صفويه
۳ ـ ۸ ـ ۹ ـ

تاريخ سلطاني ـ ۳ ـ ۱٦ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ
۲۰ ـ ۲۷ ـ ۳۲ ـ ۳٤ ـ ۳٦ ـ ٦۰ ـ
٦۲ ـ ٦۵ ـ ٦٦ ـ ۸۹ ـ ۹۵ ـ ۹٦ ـ
۹۸ ـ ۹۹ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ

تاريخ علي قلي مرزا ـ ٤ ـ ۹٤ ـ

تاريخ مختصر ايران ـ د سرپرسي سايكس تأليف
۳ ـ ۷ ـ ۱۰۲ ـ

تاريخ نظامي ايران ـ ٤ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۲ ـ
۱۰٤ ـ ۱۰۵ ـ

تتمة البيان ـ د علامه سيد جمال الدين افغاني اثر
۳ ـ ۷ ـ ۳۳ ـ ۵۸ ـ ٦۰ ـ ٦۸ ـ
٦۹ ـ ۷۱ ـ ۷۳ ـ ۷۷ ـ ۹۳ ـ ۹٤ ـ
۹٦ ـ ۱۰۲ ـ

ج :

جغرافياى تاريخى ايران ـ د بارتولد اثر ـ
۳ ـ ۱۷ ـ

جونگ ـ فراهى قلمى ـ ۳ ـ ۱۲ ـ ۱۵ ـ

جهانكشاى نادرى ـ ٤ ـ ٦٤ ـ ۸۹ ـ ۱۰٤ ـ
۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ ۱۱۲ ـ

ح :

حيات افغاني ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱٦ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ
۲۵ ـ ۲۷ ـ ۹٦ ـ

خ :

خورشيد جهان ـ ۳ ـ ۱٦ ـ ۲۰ ـ ۲۵ ـ ۲۷
٦۲ ـ ٦٦ ـ ۸٤ ـ ۸۸ ـ ۹٤ ـ ۹۵ ـ ۹٦ ـ
۹۸ ـ ۱۰۵

د :

دائرة المعارف بستاني ـ ۳ ـ ۷

داستان ترکتازان هند ـ ۳ ـ ۹ ـ ۲۱ ـ
٦٦ ـ ۸۷ ـ

درهٔ نادره ـ ٤ ـ ۹ ـ ۷ ـ

د هندي او انگليسي قاموس ـ ۳ ـ ۱۷ ـ

ر :

رحمان بابا (دیوان) ـ ۵۹ ـ ۶۳ ـ

روابط ادبی ایران و هند ـ ۳ ـ ۵ ـ ۶ ـ ۸

روضة الصفای ناصری ـ ٤ ـ ۸۵ ـ ۹۶ ـ
۱۰۱ ـ ۱۰۵

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ـ ٤ ـ ۳۵ ـ
۳۷ ـ ۶۶ ـ ۷۲ ـ ۸۸ ـ ۹٤ـ۱۰۵ ـ

زبان پامیر ـ ۱۷

س:

سیرالمتأخرین ـ ٤ ـ ۹۶ ـ ۹۸ ـ

ف :

فرشته ـ ۷ ـ ۸

ق :

قصص العاشقین ـ ۱۰۹

ک :

کاوه مجله ـ ٤ ـ ۵۰ ـ ۵۱ ـ ۵٤

م :

مأثرالامراء ـ ٤ ـ ۶۶ ـ ۸۰ ـ ۹۶ ـ ۱۰۲ ـ

منتخب اللباب ـ ۳ ـ ۱۰ ـ ۸۰ ـ ۸۲ ـ

محمود نامه ـ ۴۳ ـ ٤۶ ـ ۶۱ ـ ۶۲ ـ ۶۷ ـ
۱۰۹

ن :

نادر نامه ـ قلمی ـ ٤ ـ ۹۸ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۵

❀ ❀ ❀

ددی کتاب فهرست

مضمون	مخ	مضمون	مخ
پیل	۱	بابا هوتك	۲۰
ددې کتاب مأخذونه	۳	ملکیار	۲۳
تر میرویس دمخه	۵	ښالم خان	۲۵
د پارس وضعیت	۵	میرویس څوك و ؟ او څه یې وکړه ؟	۲۷
د هند وضعیت	۷	دده د نسب سلسله	۲۷
په افغانستان کښې د قندهار		د میرویس مور	۲۸
وضعیت	۱۰	د میرمن نازو د خوب لیدل	۲۹
د هوتکو ټبر	۱۵	د میرویس د زېږېدو نیټه	۳۰
د هوتکو ښاغلي تر میرویس د مخه	۱۹	د میرویس ازدواج	۳۱

PROPERTY OF ACKU 5661

مضمون	مخ
دمیرویس کسب	۳۲
د میرویس شخصی صفتونه	۳۳
د میرویس مقام د پښتنو په نزد	۳۳
گرگین څوک و؟ او ولی قندهار ته راغی؟	۳۵
میرویس او گرگین	۳۶
میرویس داصفهان په دربار کښې	۳۹
د میرویس تگ حج ته	۴۴
دمیرویس مناجات	۴۵
دمیرویس خوب لیدل	۴۶
هغه سوالونه چه میرویس د حجاز علماو ته وړاندی کړل	۴۷
یو تصادف	۴۹
دمیرویس استفاده له موقع څخه	۵۳
دمیر راتگ قندهار ته	۵۶
دمیر رسیدل قندهار ته	۵۷
لمړی ملی جرگه	۵۸
دوهمه ملی جرگه	۶۰
دمیرویس لمړی اقدام	۶۳
ددی اقدام نتیجه	۶۶
دقندهار دښار نیول	۶۷
دریمه جرگه او دمیرویس وینا	۶۹
دولجی نیول	۷۲
دمیرویس بله وینا او دپښتنو څلرمه جرگه	۷۳
په کار پیل	۷۵
دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته	۷۵
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثیر وکړ؟	۷۶
د میرویس مراوده دهند د دربار سره	۸۰
دمیرویس مکتوب دهند دربار ته	۸۱

مضمون	مخ
دپارس ۳۱ زره عسکر د خسرو خان په قومندانی	۸۲
د خسرو خان نفاق اچول	۸۳
دمیرویس آمادگی	۸۵
دقندهار محاصره	۸۶
دخسرو خان مرگ او دپارسیانو تیښته	۸۷
دپارسیانو دبل لښکر ماتی	۸۹
دمیرویس وفات	۸۹
دمیرویس وروستنی خبری	۹۰
تر میرویس وروسته:	۹۲
دمیرویس ورور عبدالعزیز	۹۲
دمیرویس اولاد	۶۴
شاه محمود	۹۴
شاه حسین	۹۶
دمیرویس لور میرمن زینبه	۹۸
دمیرویس وراره اشرف	۱۰۱
دمیرویس سپه سالاران:	۱۰۳
سیدال خان ناصر	۱ ۳
دسیدال جنگونه	۱۰۴
دسیدال ادبی مقام	۱۰۵
بابوجان بابی	۱۰۸
دبابوجان دشعر نمونه	۱۰۹
بهادر خان	۱۰۹
دبهادر خان دبدلو نمونه	۱۱۰
ملا پیر محمد میاجی	۱۱۱
دده علمی مقام	۱۱۲
داؤد خان هوتک	۱۱۳
دسرو او ځایو او کتابو نومونه	۱۵۱

تصویرونه :

۱ :- مرویس نیکه - د لمړی مخ مقابل

۲ :- شاه اسماعیل صفوی - د۶۶ مخ مقابل

۳ :- سلطان حسین صفوی - د۷ مخ مقابل

۴ :- دقندهار زوړ ښار - د۶۷ مخ مقابل

۵ :- دمیرویس نیکه مقبره د۹۲ مخ مقابل

۶ :- شاه محمود هوتک د ۹۴ مخ مقابل

۷ :- شاه حسین هوتک د ۹۶ مخ مقابل

۸ :- شاه اشرف هوتک د۱۰۱ مخ مقابل

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library